spot

Situační analýza

Žlutice a okolí

Tato zpráva vznikla v rámci zakázky
„Provedení situačních analýz formou aplikovaných výzkumů v lokalitách vybraných ke spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování v roce 2012 a 2013“

2013
SPOT o. s.
Jakob Hurrle, Petr Kučera, Lucie Trlifajová

Obsah

1 Úvod 6
1.1 Specifická situace Žlutic a Žluticka 6
1.2 Struktura textu 8
2 Metodologie 8
2.1 Jak pracovat s konceptem sociálně vyloučených lokalit na Žluticku? 9
2.1.1 Žluticko v dřívějších výzkumech o vyloučených lokalitách 10
2.1.2 Pojetí SVL v přihlášce k intervenci Agentury a v předkládané analýze 13
2.2 Definice regionu pro potřeby výzkumu 14
2.3 Výběr respondentů a zdroje dat 15
2.3.1 Studium dokumentů a přípravné rozhovory 15
2.3.2 Výběr respondentů a zdroje dat 15
2.3.3 Struktura rozhovorů 16
3 Region jako rámec – základní popis situace na Žluticku 17
3.1 Historický vývoj 17
3.2 Implikace administrativně-správního dělení 20
3.3 Demografické a vzdělanostní charakteristiky 22
3.4 Ekonomická situace 27
4 Co jsou žlutické lokality? Přehled o situaci v jednotlivých obcích o sídlech 30
4.1 Žlutice 30
4.2 Ratiboř (součást Žlutic) 32
4.3 Protivec (součást Žlutic) 33
4.4 Albeřice 33
4.5 Valeč 36
4.6 Vrbice 40
4.7 Čichalov 41
4.8 Mokrá (součást Čichalova) 42
4.9 Verušičky 42
4.10 Lokality mimo Žluticko 43
4.10.1 Údrč 43
4.10.2 Libyně 44
4.10.3 Další lokality 45
5 Analýza situace v oblastech sociální integracef 47
5.1 Zaměstnanost a sociální systém 48
5.1.1 Charakter zaměstnanosti 48
5.1.2 Nezaměstnanost 55
5.1.3 Aktivní politika zaměstnanosti 59
5.1.4 Nepojistné sociální dávky a zaměstnanost 63
5.2 Doprava 69
5.2.1 Geografická poloha a dopravní dostupnost regionu 69

5.2.2 Veřejná doprava ... 71
5.3 Bydlení a trh s nemovitostmi ... 74
5.3.1 Bytový fond v obcích Žluticka ... 74
5.3.2 Vznik problémových lokalit ... 79
5.3.3 Budoucnost bytových fondů v kontextu demografického vývoje ... 82
5.4 Dluhy na nájemném a migrace mezi lokalitami ... 85
5.4.1 Lokality, velikost a charakter „cyklické“ migrace ... 85
5.4.2 Faktory, které vedly k fenoménu „trvalé migrace“ ... 87
5.5 Dětí, rodina a vzdělání ... 89
5.5.1 Jaké je to dnes být mladý na Žluticku ... 89
5.5.2 Do kterých škol chodí děti ze Žluticka ... 91
5.5.3 Žluticko z pohledu OSPODu ... 93
5.6 Bezpečnost ... 94
5.7 Romové a interetnické vztahy ... 97
6 Místní kapacity ... 100
6.1.1 Neziskové organizace ... 100
6.1.2 Svazek obci Doupovské hory a Místní akční skupina Vladař ... 101
7 Shrnutí hlavních závěrů a doporučení ... 104
7.1 Pracovní trh a sociální systém ... 104
7.2 Institucionální spolupráce a sociální práce ... 106
7.3 Vzdělávání a mládež ... 108
7.4 Bydlení, dluhy a migrace ... 109
7.5 Komunikace, vztahy a možnosti participace ... 112

Občanské sdružení SPOT, celým názvem **Centrum pro společenské otázky – SPOT, o.s.**, bylo založeno v roce 2011 s posláním *provádět a podporovat výzkum v oblasti společenských věd a poskytovat poradenskou činnost v sociální oblasti, oblasti multikulturního soužití, rozvoje města a urbanistických politik s cílem nacházet a nabízet modely, koncepty a praktická řešení, které by napomáhala demokratickému, ohleduplnému a důstojnému soužití obyvatel měst.*

http://centrumspot.cz

1 Úvod

Situační analýza, kterou držíte v rukou, byla zpracována na základě poptávky ze strany Agentury pro sociální začleňování (dále jen Agentura) jako podklad pro fungování lokálního partnerství ve Žluticích. Partnerství vzniklo na začátku roku 2013 poté, co bylo město Žlutice na základě své přihlášky z roku 2012 vybráno jako jedno z měst pro tříletou spolupráci s Agenturou. Během partnerství *„by mělo dojít ke změnám, které se významně pozitivně projeví jak v samotné sociálně vyloučené lokalitě, tak v jejím okolí."*[1].

Ve spolupráci s tzv. „lokálním konzultantem," zaměstnancem Agentury, pracují v současné době místní aktéři na strategii pro prevenci sociálního vyloučení v městě Žlutice a okolních obcích. Předkládaná situační analýza má sloužit jako podklad pro tuto práci: *„Cílem situační analýzy je zmapovat výchozí situaci obyvatel žijících ve jmenovaných obcích (…) analýza bude zaměřena především na deskripci sociálně vyloučených lokalit (SVL) a hlavních mechanismů a rizik sociálního vyloučení v obci. Analýza identifikuje oblasti, ve kterých je nutné v rámci činnosti Agentury intervenovat, a popíše slabá místa dosavadních integračních opatření."*[2] , zejména pak pro přípravu strategického plánu *„jehož naplněním na území obce dochází: k plné integraci sociálně vyloučených obyvatel do společnosti, k revitalizaci či redukci vyloučených lokalit, rozvoji zaostalých částí obce, rozvoji sociálních a návazných služeb, které odpovídají potřebám všech obyvatel obce a k zajištění rovného přístupu všech občanů ke vzdělávání, bydlení, zdravotní péči, zaměstnání, sociálním službám a bezpečí, prevenci dalšího sociálního vyloučení a s tím spojených sociálně patologických jevů, rozvoji občasné společnosti a podpoře občanského soužití*."[3]

Jinými slovy u situační analýzy lze vidět primárně dva cíle: Na jedné straně se jedná o identifikaci existujících sociálně vyloučených lokalit (SVL), tedy míst, kde dochází k hromadění sociálního vyloučení, a o popis mechanizmů a rizik sociálního vyloučení na straně druhé[4]. Cílem situační analýzy by dále mělo být i doplnění úhlu pohledu nad rámec toho, jak problémy definuje obec či město. To má pomoci lokálnímu konzultantovi získat přehled o pohledech různých lokálních aktérů na situaci v obci a v lokalitách. Neméně důležité je prostřednictvím situační analýzy nechat zaznět i hlasy obyvatel SVL.

1.1 Specifická situace Žlutic a Žluticka

Tým *Centra pro společenské otázky – SPOT*, který byl Agenturou ve výběrovém řízení vybrán pro zpracování situační analýzy, ve výzkumných metodách zvolených pro zpracování následujícího textu

[1] Viz materiály k náboru navých lokalit pro intervenci Agentury na http://www.socialni-zaclenovani.cz/nabor

[2] Zadání zakázky Provedení situačních analýz formou aplikovaných výzkumů v lokalitách vybraných ke spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování v roce 2012 a 2013 (zvýraznění doplněno) http://www.esfcr.cz/zakazky/provedeni-situacnich-analyz-formou-aplikovanych-vyzkumu-v

[3] *Vize a poslání ASZ,* http://www.socialni-zaclenovani.cz/vize-a-poslani, zvýraznění doplněno

[4] Agentura definuje sociální vyloučení následujícím způsobem: **„Sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří mají ztížený přístup k institucím a službám (tedy k institucionální pomoci), jsou vyloučeni ze společenských sítí a nemají dostatek vertikálních kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu**. *Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi (ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole, nemoc atd.). Sociálně vyloučení lidé obvykle nestojí před jedním problémem, ale před jejich komplexem, přičemž mnohý z nich by i jednotlivě ohrožoval normální fungování člověka ve společnosti (…) osvojují si specifické vzorce jednání, které jsou často v rozporu s hodnotami většinové společnosti. Proto někdy bývá soužití na první pohled problematické. Návyky získané adaptací na život v sociálním vyloučení pak ale těmto lidem znemožňují být úspěšní ve většinové společnosti, ztrácí (či ani nezískávají) hodnotové žebříčky středostavovského občana orientovaného na kariérní vzestup a úspěch. To je znovu a znovu uzavírá v pasti sociálního vyloučení. Z této pasti se lidé nedokáží dostat bez cizí pomoci."* http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vylouceni

respektuje základní zadání, jak je uvedeno výše. Zároveň bylo ale během výzkumu a jeho zpracování zapotřebí zohlednit specifickou situaci Žlutic a okolního regionu, která je odlišná od situace ve většině jiných míst kde Agentura působí – tam se jedná zejména o větší města.

Žlutice jsou malým městem (2575 obyvatel v roce 2012 podle ČSÚ), které se nachází na okraji Karlovarského kraje. Žlutice jsou jako obec s pověřeným obecním úřadem (obec II. stupně) v některých záležitostech centrem pro okolní obce, což zahrnuje region s celkově s více než pěti a půl tisíci obyvatel. Žlutice jsou tak centrem tradičně spíše chudší zemědělské oblasti s nižší mírou industrializace, kde došlo po druhé světové válce ke kompletní výměně obyvatel. Oblast byla v posledních dvou desetiletích výrazně ovlivněna negativními dopady transformačních procesů, které vedly k výraznému poklesu možností zaměstnání v regionu a s tím úzce spojeným demografickým i vzdělanostním poklesem, snížením dostupnosti služeb, růstem nezaměstnanosti a celkovým chudnutím obyvatel.

Napojení města na širší region se projevuje v důrazu na regionální rozměr lokálního partnerství, tedy zaměřením nejen na město Žlutice, ale i na okolní obce. Toto rozšířené pojetí vychází především z pohledu představitelů města Žlutice, kteří na jednu stranu vnímají potřebu přistupovat k regionu jako celku, zároveň ale kladou důraz na zájmy Žlutic jako obce. V zadání situační analýzy se to promítlo do celkového zaměření na region Žluticka, jakkoli je tento definován spíše volněji. Vzájemná provázanost obcí a lidí v regionu se potvrdila i během výzkumu, byť způsob vymezení regionu může být různý, jak je popsáno v dalším textu.

Druhým specifikem je **charakter a koncentrace chudých obyvatel a obyvatel ohrožených sociálním vyloučením.** Ve Žluticích a okolí není tato skupina jednoznačně vymezena etnicky a ani nedochází k výrazné prostorové koncentraci, jako tomu často bývá ve větších městech, kde v posledních dvou dekádách došlo ke vzniku rozsáhlých „sociálně vyloučených“ lokalit, romských „ghett.“ Chudobu a ohrožení sociálním vyloučením nalezneme v různé, často vysoké míře téměř ve všech obcích v regionu Žluticka. Samotná chudoba a její průvodní jevy však rozhodně nejsou v regionu spojené primárně s romským obyvatelstvem. I když jsou Romové chudobou a sociálním vyloučením ohrožení více, a to vzhledem ke strukturálním znevýhodněním a diskriminaci v řadě oblastí, ohrožena je i část místních obyvatel bez ohledu na jejich etnicitu. Zároveň lze ale i na Žluticku pozorovat tendence vzniku lokalit vnímaných jako problémové. Ve většině případů se nejedná o čistě romské lokality, ale o etnicky smíšené lokality, ve kterých žijí jednak původní obyvatelé, často důchodci, spolu s nově příchozími chudšími a často velmi chudými lidmi, ze kterých podstatnou část tvoří Romové.

To, že jsou lokality s vyšší koncentrací chudých obyvatel zároveň umístěny v regionu s celkově horší socio-ekonomickou situací, je důležitým faktorem, který zásadně ovlivňuje možnosti obyvatel lokalit, zejména pak co se týče přístupu k práci a vzdělání. Sociologové v tomto kontextu mluví o **dvojité marginalizaci**[5]. Autoři situační anaýzy chápou dvojitou marginalizaci (či dvojité znevýhodnění) jako základní koncept, který může pomoci uchopit specifickou situaci nejohroženějších obyvatel. V literatuře je zdvojení znevýhodnění obvykle popsané jako negativní faktor, který dále omezuje možnosti pro začleňování. Ve srovnání s chudými obyvateli v bohatších částech země čelí chudí obyvatelé chudého regionu řadě dalších, strukturálních znevýhodnění, jako je velmi obtížný přístup na pracovní trh (absence pracovních příležitostí, náklady za dojíždění, omezení spojené s veřejnou dopravou) nebo omezení dostupnosti vzdělání. Pro chudé obyvatele, a obzvláště pro chudé Romy, je zároveň velmi těžké se stěhovat do regionu, který nabízí více příležitostí, protože realizace takového rozhodnutí vyžaduje značné finanční investice. Do určitě míry to platí i pro Žluticko.

[5] Viz např. Radičová, Iveta 2002: Rómovia na prahu transformácie [The Roma on the Verge of Transformation], In: Vašečka 2002: Vašečka, Michal (ed.) 2002: Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómech na Slovensku. [Čačipen pal o Roma. A Global Report on Roma in Slovakia], Bratislava: Institute for Public Affairs, 90.

Výsledky rozhovorů v lokalitách ovšem naznačily, že život ve venkovském nebo maloměstském prostředí je spojený i s určitými výhodami, jichž si byli respondenti velmi dobře vědomi.

Jak je podrobněji popsáno dále, základní význam konceptu „dvojité marginalizace“ se promítá i do podoby předkládaného textu, kdy se autoři snaží o analýzu situace nejzranitelnějších obyvatel v kontextu celkové situace na Žluticku.

1.2 Struktura textu

Na začátku hlavního textu najde čtenář kapitolu (kap. 2), ve které představují autoři metody výzkumu a přehled zdrojů, které byly při psaní studie využity. Metodologická kapitola ale především zasazuje výzkum do kontextu předchozích studií a nabízí upřesnění perspektivy, ze které autoři k situační analýze přistupují. Předkládaný text se na jednu stranu snaží popsat a analyzovat sociální problémy regionu, na druhou stranu se snaží nabídnout přehled o jednotlivých lokalitách a vysvětlit důvody pro rostoucí prostorovou koncentraci chudých.

Z toho se pak odvíjí i struktura studie. Dvě kapitoly, zaměřené spíše popisně, se snaží čtenáři poskytnout základní přehled, slouží jako podklad pro orientaci a snazší argumentaci v následujících částech textu: Kapitola 3 je věnována shrnutí celkové socio-ekonomické situace v regionu, kapitola 4 se pak zaměřuje na popis jednotlivých lokalit a obcí.

Na popisnější kapitoly pak úzce navazuje část, která je více analytická. Věnuje se především jednotlivým oblastem a faktorům, které zásadně ovlivňují procesy sociální integrace v regionu (kapitola 5). Tato část se do značné míry opírá o strukturu ze zadání analýzy, výběr témat se nicméně dále snaží postihnout specifika regionu a vzájemnou provázanost mezi jednotlivými tématy. Některé aspekty jsou tedy zdůrazněné (bydlení, zaměstnanost, doprava), zatímco jiným je věnována pozornost spíše menší. Do kapitoly 5 byla zahrnuta i kapitola věnovaná migraci mezi lokalitami (kap. 5.4), a to vzhledem k úzké provázanosti otázek migrace s ostatními tématy, zejména pak s bydlením. Vzhledem ke skutečnosti, že lokální partnerství stojí především na maximálním zapojení a spolupráci místních aktérů, byla v závěru přidána kratší kapitola (kapitola 6), která se věnuje analýze místních kapacit v kontextu specifického, spíše venkovského charakteru regionu.

Závěr textu (kapitola 7) je pak věnován shrnutí a doporučením, která se zaměřují na patero oblastí: Pracovní trh a sociální systém, Institucionální spolupráce a sociální práce, Vzdělávání a mládež, Bydlení, Komunikace, vztahy a možnosti participace.

2 Metodologie

Jak bylo popsáno v úvodu, ve specifickém kontextu Žluticka by byl důraz výlučně na lokality a prostorovou koncentraci sociálně slabých obyvatel omezující. Zachycoval by totiž jen jednu stránku socio-ekonomických problémů regionu bez návaznosti na širší souvislosti, které ale mohou být často velmi důležité. Uvědomění si potřeby širšího pohledu se výrazně promítlo do celkové metodologie výzkumu.

V první části této kapitoly (2.1) shrnujeme, jak se píše (či spíše nepíše) o sociální problematice na Žluticku v předchozích výzkumech sociálně vyloučených lokalit. Ty zmiňovaly Žluticko spíše okrajově,

v některých případech, jak je popsáno dále (viz zejména kap. 4 a kapitoly věnované migraci a bydlení), lze považovat označení lokalit jako sociálně vyloučených přinejmenším jako problematické, u jiných lokalit je naopak překvapivé, že do výčtu zahrnuty nebyly. Není naším cílem tyto výzkumy kritizovat, spíše si všímáme, že pracovat s konceptem sociálně vyloučené lokality v jinak celkově chudších regionech je obtížné, například hranice lokalit zde nejsou tak ostré a sociální bariéry tak výrazné jako ve velkých městech.

Z perspektivy autorů vnímáme jako podstatné zaměřit se na analýzu situace nejzranitelnějších obyvatel v kontextu celkové situace na Žluticku. Situační analýza se na jednu stranu snaží **popsat a analyzovat sociální problémy regionu**, na druhou stranu se snaží nabídnout **přehled jednotlivých lokalit a vysvětlit důvody pro rostoucí prostorovou koncentraci chudých**. Na jednu stranu se tedy analýza opírá o identifikované problematické lokality v regionu, jak byly místními aktéry definovány pro potřeby zahájení spolupráce s Agenturou. Vedle zaměření na lokality nicméně zdůrazňujeme uchopení regionu jako funkčního, vzájemně provázaného celku, jak je popsáno – i s určitými limity, které ve výstupech výzkumu v tomto dvojím vymezení vnímáme – v další části kapitoly (2.2).

Vycházíme z předpokladu, že chudoba, sociální vyloučení, či příslušnost ke strukturálně diskriminované skupině, jsou procesy proměňující se v čase spíše než neměnné znaky vlastní jednotlivcům a skupinám. V první řadě se proto nezaměřujeme na popis situace sociálního vyloučení, tak jak jsme ji zachytili a „znehybnili“ v okamžiku provedení výzkumu, ale na procesy sociálního vylučování. Sociální vylučování je pro nás do jisté míry politickou hrou, která určuje, kdo bude vyhozen z kola ven, kdo bude „etablovaným“ a kdo „outsiderem.“ Koncepty jako kultura chudoby[6] a underclass[7], pojmy jako je past chudoby, začarovaný kruh závislosti na sociálních dávkách či neproblematické užívání konceptů jako „nemotivovanost k práci“ narážejí na podobná omezení; vyloučení není jednorozměrná situace ale proces, který se může týkat různých skupin obyvatel a s různou intenzitou. Takto tedy nahlížíme na sociální vyloučení v našem výzkumu, z toho pak vycházíme i při užívání označení jako chudí, sociálně slabí, ohrožení sociálním vyloučením nebo nezaměstnaní – jde o označení, které je třeba číst v kontextu daného textu, kde je použito, které nicméně nemusí znamenat nemožnost změny v postavení jednotlivce nebo skupiny.

Shrnutí metodologických nástrojů, které jsme k výzkumu použili, je pak věnována poslední část této kapitoly (2.3).

2.1 Jak pracovat s konceptem sociálně vyloučených lokalit na Žluticku?

Komplikující se sociální situaci Romů v Česku po roce 1989 byla již ze strany státu, akademiků a nevládního sektoru věnována nemalá pozornost. Jedním z důležitých rysů tohoto vývoje byla tendence ke stále vyšší koncentraci Romů v segregovaných lokalitách. Takový vývoj bývá považován za obzvláště znepokojující, neboť výzkumy ukazují silnou souvislost mezi prostorovým oddělením a socio-ekonomickým statusem členů segregované menšiny.[8] Více či méně otevřeně nucená koncentrace lidí podobné etnicity do určitých lokalit stěžuje obecné integrační cíle, neboť vede

[6] Koncept „kultury chudoby“ je kriticky diskutován například v práci L. Touška, dostupné na http://antropologie.zcu.cz/kultura-chudoby

[7] V překladu „doslova podtřída, deklasovaná, znevýhodněná marginální skupina např. dlouhodobě nezaměstnaných osob závislých na státní podpoře“ (http://slovnik-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/underclass), popis v angličtině na http://en.wikipedia.org/wiki/Underclass

[8] Například: Ivanov, Andrey et al (2003): Avoiding the Dependency Trap. The Roma Human Development Report. Bratislava: United Nations Development Programme.

ke zvýšené stigmatizaci lokalit a lidí zde žijících a též k omezení kontaktů mezi majoritní populací a těmi, kdo jsou popisováni jako „sociálně vyloučení."

Koncept **„sociálně vyloučené lokality"** (SVL) nebo „sociálně vyloučené romské lokality," uvedený v tzv. Gabalově zprávě[9], je využíván v politické i akademické sféře k popsání prostorové segregace romské populace. Tím, že pojem „sociálně vyloučená (romská) lokalita" je méně emocionálně zabarvený než termín „ghetto," je usnadněno uchopení problematického sociálního vývoje „bez emocí" a nabízí se i několik dalších výhod. S tím, jak koncept otevřeně přiznává etnickou dimenzi segregačních procesů, dovoluje rozlišit mezi dominantním (kulturním, vnímaným) charakterem lokality a současně skutečnou skladbou obyvatel lokality, kteří nemusí nutně být stejné etnicity. Pohled na problematiku segregace optikou lokalit také otevírá cestu ke sběru dat o životě romské populace v Česku. Zaměření na lokality se odráží i v oblasti veřejné politiky. Nejvýraznějším příkladem tohoto přístupu je původní název Agentury pro sociální začleňování, která se do roku 2011 jmenovala „Agentura pro sociální začleňování *v romských lokalitách*."

Je ovšem důležité si uvědomit, že koncept sociálně vyloučené lokality díky své pozoruhodné akademické a politické kariéře žije do určité míry svým vlastním životem. Negativní emoční významy pojmu „ghetto" se na pojem „sociálně vyloučená lokalita" přeci jen přenáší. V určitých situacích tak může být například pro obec hrozbou být označena za „obec, ve které se nachází sociálně vyloučené lokalita" (např. kvůli strachu z eskalace neshod v soužití obyvatel, špatné reklamě). V jiných případech (např. v žádostech o některé granty nebo v žádosti o spolupráci s Agenturou) to naopak může být spíše výhoda nebo dokonce podmínka.

V takovém kontextu je třeba se dívat i na přihlášku města Žlutice pro intervenci Agentury, kde Žlutice neměly jinou možnost než používat zavedenou terminologii i přesto, že ta nemusela nutně charakterizovat zdejší velmi specifickou situaci. **Zde je tedy potřeba upozornit na obecnější hrozbu, kdy více a více míst bydlení Romů je označováno za „sociálně vyloučenou lokalitu," se všemi negativními významy, afekty, představami a činnostmi, které se k pojmu váží. Složitá situace lokalit běžného života chudých Romů je tak náhle převedena do nového rámce, zdánlivě sjednocujícího, spojeného s politikami intervence, kontroly, disciplinace a oddělování**.

2.1.1 Žluticko v dřívějších výzkumech o vyloučených lokalitách

V roce 2006 v již zmíněné **Gabalově zprávě** jsou sociálně vyloučené lokality spojovány s romskou etnicitou, mluví se o „sociálně vyloučených romských lokalitách," přitom zde není podmínkou, aby v lokalitě byla většina obyvatel z romského etnika. Minimální velikost sociálně vyloučené lokality v Gabalově zprávě není specifikována.

> *„Jako sociálně vyloučenou romskou lokalitu označujeme prostor obývaný skupinou, jejíž členové se sami považují za Romy a/nebo jsou za Romy označováni svým okolím, a jsou sociálně vyloučeni.*[10]*. Na jedné straně se může jednat o jednotlivý dům, ve kterém žije několik jednotlivců či rodin, nebo celou městskou čtvrť čítající několik stovek nebo dokonce tisíc obyvatel na straně druhé."*

[9] GAC (2006): Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a komunit v České republice a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. K stažení na http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf.

[10] Definice sociálního vyloučení je velmi podobná definici, kterou používá ASZ: *„Jako sociální vyloučení označujeme proces, v jehož rámci je jedinci, skupině jedinců či komunitě výrazně znesnadňován či zcela zamezován přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti."*

Tento prostor je jak místem, do něhož jsou „vyloučení“ odkázáni, tak i místem, které se na jejich vyloučení podílí. Hranice této lokality mohou být jak symbolické[11], tak fyzické[12]. V obou případech si však existenci těchto hranic uvědomují jak ti, kteří danou lokalitu obývají, tak ti, kteří žijí mimo ni.“[13]

Podstatným kritériem zde tedy není velikost, ale vzájemné propojení romství a sociálního vyloučení v prostoru, který je definovaný (vnímaný) jako odlišný, tj. existuje zde (symbolická nebo fyzická) hranice. I když je v Gabalově analýze sociálně vyloučená lokalita explicitně spojována s romstvím, upozorňují autoři zprávy zároveň, že:

> *„Výzkum primárně neposkytuje informace o situaci všech sociálně vyloučených Romů v ČR, ani o situaci všech Romů v ČR. Mnohé sociálně vyloučené romské rodiny totiž žijí jednotlivě mimo námi identifikované lokality. Zdaleka ne všechny Romy je navíc možné považovat za sociálně vyloučené“ (str. 10)*

> *„K tomu, aby byla lokalita vnímána jako romská, přitom není vůbec nutné, aby Romové v dané lokalitě tvořili statistickou většinu. Existují pochopitelně také sociálně vyloučené lokality, v nichž je podíl Romů malý, či kde Romové vůbec nežijí. (Tyto lokality ovšem vzhledem k zadání projektu nejsou ve výsledné mapě, jež tvoří přílohu této zprávy, zahrnuty.)“ (str. 14)*

V Gabalově zprávě, která v roce 2006 poprvé mapovala celorepublikově výskyt SVL, nebyla na Žluticku identifikována žádná SVL (viz následující mapa, která ukazuje SVL identifikované v karlovarském kraji v roce 2005/2006).

[11] Upřesněno: *„když je lokalita vnímána jako tzv. „špatná adresa,“ hovoří se o ní jako o „domu hrůzy,“ „cikánské ulici,“ „ghettu,“ „Bronxu“ apod.*

[12] Upřesněno: *„je-li lokalita oddělená od ostatní obytné zástavby průmyslovou zónou, frekventovanou silnicí, vodním tokem, skládkou apod.“*

[13] GAC 2006, 10.

Mapa 1: Sociálně-vyloučené lokality v Karlovarském kraje podle Gabal 2006 (Zdroj: www.esfcr.cz/mapa)

V loňském roce byl přehled sociálně vyloučených lokalit v Karlovarském kraji aktualizován ve zprávě Terezy Dvořákové, která sice vycházela z metodologie použité v Gabalově zprávě, ale sociálně vyloučené lokality zde byly pojímány poněkud odlišně:

> *Za sociálně vyloučenou lokalitu považujeme v textu taková místa v obcích (dům, ulice, čtvrť), kde žije 25 a více lidí (převážně Romů) potýkajících se strukturálními problémy (nezaměstnaností), s osobními problémy (dluhy) a tato místa jsou okolními obyvateli negativně symbolicky označována („špatná adresa," „problémové místo" apod.). Jsme si vědomi toho, že se místa a počet obyvatel v nich může velmi rychle proměňovat, a tak by bylo přesnější místa označit za takzvané SVL.*[14]

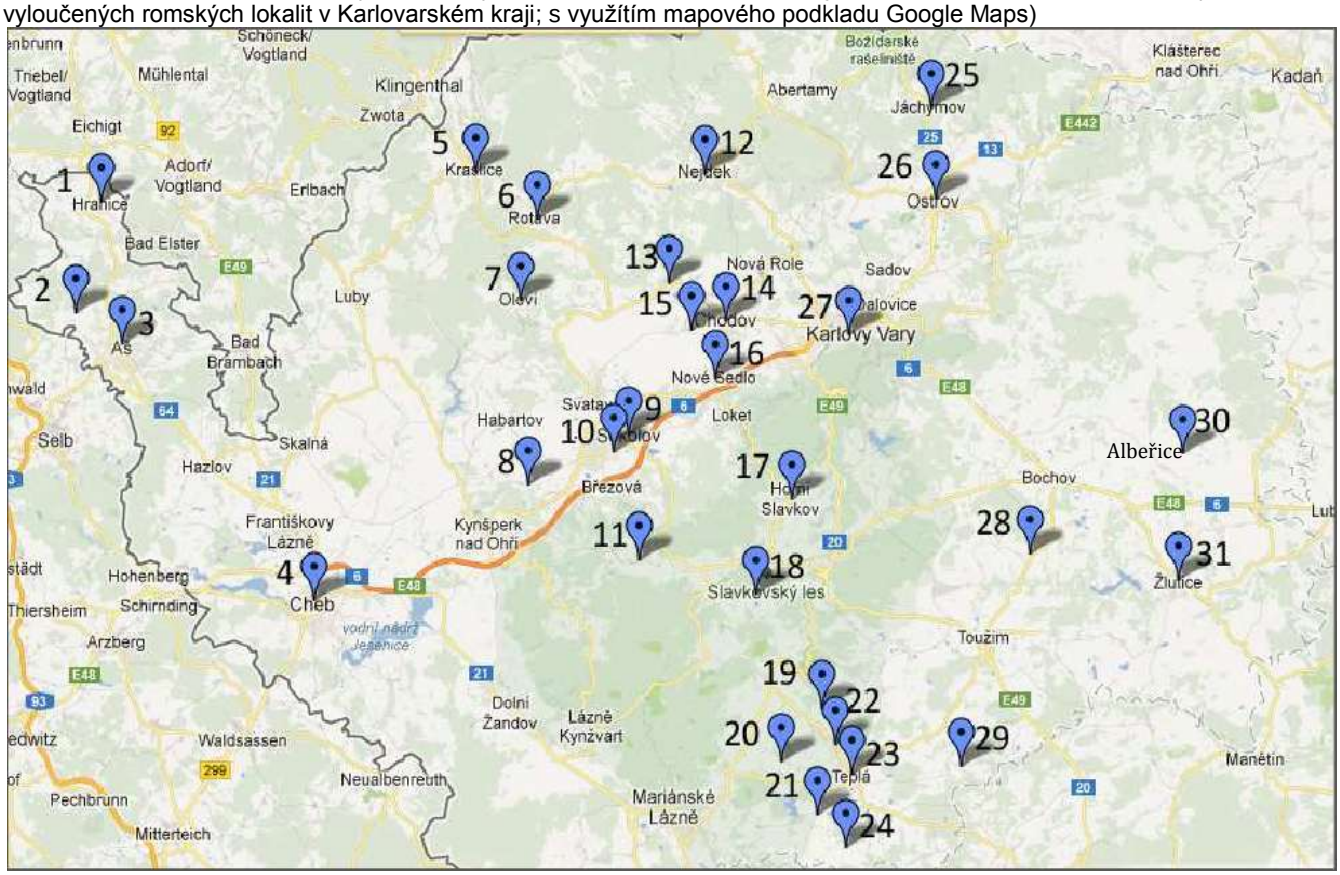
Je zde tedy kritérium velikosti (25 osob), v případě, že jde o menší lokality, je zde předpoklad, že obec bude schopna těmto lidem pomoci sama. Zároveň je zde podmínka koncentrace osob Romů (identifikace probíhala prostřednictvím komunikace s místními aktéry), i když Dvořáková zároveň upozorňuje, že:

> *„V některých námi navštívených obcích se s problémy sociálního vyloučení nepotýkali ani tak romští obyvatelé, jako neromští obyvatelé obcí (samostatně žijící lidé, alkoholici, lidé bez přístřeší). Místa jsme nezahrnuli do výsledného seznamu SVL z důvodu malého počtu takových obyvatel zdržujících se na jednom místě (většinou šlo o cca 10 lidí)."*

[14] Dvořáková, Tereza (2013): Analýza sociálně vyloučených romských lokalit v Karlovarském kraji. URL: http://www.kr-karlovarsky.cz/NR/rdonlyres/0759F9AB-34C3-4A90-84D7-43C8967D93A8/0/analyza_SVL.pdf .

Pozdější revize ve zprávě Terezy Dvořákové identifikuje v roce 2012 v okolí Žlutic 2 SVL (ve Žluticích a v Albeřicích, součásti vojenského újezdu Hradiště) a 3 lokality „ohrožené sociálním vyloučením“ (v části obce Žlutice-Ratiboř, v obcích Valeč a Vrbice). Zpráva konstatuje nárůst počtu SVL i nárůst počtu vyloučených obyvatel. Mapa 2 níže ukazuje lokalizaci SVL identifikovaných 2012 (mapa nezahrnuje lokality „ohrožené sociálním vyloučením“).

Mapa 2: Sociálně vyloučené lokality v Karlovarském kraji podle Terezy Dvořákové 2013 (pozn.: Lokality zde jsou zaneseny na úrovni sídel, v Gabalově analýze tomu bylo pouze na úrovni obcí) (Zdroj: Dvořáková, Tereza (2013): Analýza sociálně vyloučených romských lokalit v Karlovarském kraji; s využitím mapového podkladu Google Maps)

Na základě srovnání map 1 a 2 můžeme Žluticko charakterizovat jako region, kde dochází v posledních letech k nárůstu závažnosti sociálního vylučování i nárůstu počtu sociálně vyloučených lokalit. Zhodnocení tohoto vývoje se budeme dále věnovat v kontextu jednotlivých lokalit v kapitole 4.

2.1.2 Pojetí SVL v přihlášce k intervenci Agentury a v předkládané analýze

Díváme-li se na **přihlášku města Žlutice**, která byla zpracována ještě před publikací výzkumu Terezy Dvořákové, je zde obsažen seznam SVL ve Žluticích a v okolních obcích do vzdálenosti asi 20 km, které spadají do správního obvodu obce s pověřeným obecním úřadem Žlutice. V přihlášce byl tento prostor definován následovně:

Sociálně vyloučená lokalita Žluticko (Žlutice) se skládá

- *ze samotného města Žlutice (pět domů – Smetanova 6, Hradební 46 a 296, Velké náměstí 147 a Pod Strání 468, cca 100 obyvatel)*

- *a dále ze sídel Protivec (část města Žlutice, jeden dům, cca 15 obyvatel), Ratiboř (část města Žlutice, jeden dům, cca 15 obyvatel), Mokrá (část obce Čichalov, jeden dům, cca 20 obyvatel), Valeč (část obce Valeč, dva domy, cca 100 obyvatel), Vrbice (část obce Vrbice, několik domů, cca 50 obyvatel) a Albeřice (část VÚ Hradiště, v budoucnu část obce Verušičky, cca 100 obyvatel).*

V území se nacházejí také další lokality na hranici sociálního vyloučení, jejichž bližší vymezení není zcela jasné.

V rozhovorech na počátku výzkumu též představitelé města připouštěli, že jejich detailní znalost situace v okolních obcích může být neúplná. Zároveň je třeba mít na paměti, že pro zahájení spolupráce s Agenturou je identifikace sociálně vyloučených lokalit klíčová, jak je definováno v podmínkách přihlášky: *„Ke spolupráci s Agenturou se může přihlásit obec, město nebo mikroregion, na jejichž území se nachází jedna nebo více sociálně vyloučených lokalit.“* Zástupci města zároveň vycházeli z předpokladu, že jimi jmenované lokality působí ve vzájemném propojení a že se jedná o sociálně vyloučené lokality. Zároveň se ale zástupci města Žlutice vyjádřili už v přihlášce pro intervenci Agentury, že rozměr sociálních problémů vnímají jako problém regionální.

Částečně účelové vymezení sociálně vyloučených lokalit je pro nás upozorněním, že se především jedná o jeden z možných přístupů, jak politicky uchopit sociální problémy. V úvodu výše jsme již upozorňovali, že k sociálním otázkám v regionu je zapotřebí přistupovat v kontextu celkové situace, ptát se na mechanizmy působení různých znevýhodnění v různých oblastech života. Pro analýzu znevýhodnění pak navrhujeme si více všímat otázek mocenských vztahů a subjektivních postojů jednotlivých obyvatel, šířky pole volby různých obyvatel, nakolik tito mají možnost se přestěhovat a aktivně měnit svou sociální situaci. Na poli subjektu považujeme za podstatné interpretovat identitu obyvatel vzhledem k lokalitě jejich života. Rozdíl mezi lokalitami, kde sociálně slabí/Romové bydlí spíše dobrovolně, dlouhodobě stabilně, v sociálním kontaktu se sousedy a v subjektivním pocitu sounáležitosti s lokalitou, je velmi výrazný v porovnání s lokalitami, kam byli obyvatelé více či méně nuceně vystěhováni, od sousedů jsou prostorově oddělení a bydlení v lokalitě vnímají jako „poslední štaci“ před bezdomovectvím. V textu tedy **používáme termín „sociálně vyloučená lokalita“ jen v případě segregace nucené**, v dalších případech pak mluvíme o lokalitách „označovaných jako sociálně vyloučené,“ „vnímaných jako problematické“ aj.

2.2 Definice regionu pro potřeby výzkumu

Vzhledem k tomu, že se nedíváme jen na situaci v jednotlivých lokalitách označených jako sociálně vyloučené, ale na celkové procesy chudnutí a sociálního vylučování, které se dotýkají širší skupiny obyvatel, což je přístup, který považujeme pro Žluticko vzhledem k celkovému postavení regionu a prostorové koncentraci sociálně slabých pro uchopení analýzy za klíčový, promítá se to i do uchopení regionu, ve kterém se snažíme oba aspekty skloubit. Na jednu stranu se zaměřujeme na soubor lokalit vnímaných jako problematické, na stranu druhou pracujeme v následujícím textu s vymezením regionu spíše jako funkčního a vzájemně provázaného celku.

Pro analýzu vycházíme z pojetí regionu Žluticko jako území obce s pověřeným obecním úřadem (podrobněji viz kap. 3), toto území zahrnuje obce Čichalov, Chyše, Pšov, Štědrá, Valeč, Verušičky a Vrbice. Dále jsme vzhledem k chystané redukci prostoru Vojenského újezdu Hradiště zahrnuli do zájmového regionu i sídlo Albeřice, které by se mělo v roce 2014 stát součástí obce Verušičky. Protože i takto definované území se skládá z velkého množství obcí a sídel, zaměřil se výzkum zejména na obce s lokalitami, které byly zmiňovány v rozhovorech s relevantními partnery ve spojení s „problematickou“ sociální situací. Z těchto důvodů jsou jen okrajově zahrnuty některé obce

geograficky blízké ke Žluticím, ale bez lokalit označovaných za sociálně vyloučené, to se týká zejména obcí v jižní části Žluticka (jde zejména o obce Chyše, Pšov a Štědrá).

Takto definovaný region má tedy poněkud rozvolněné hranice. Pro zahrnutí širšího počtu obcí nebo naopak užší geografické omezení bylo pro jednotlivé stránky problematiky podstatné jejich funkční (nebo vnímané) napojení na region. To bylo také důvodem, proč jsme při výzkumu překračovali hranice vymezeného regionu (v některých případech i kraje), a to zejména při sledování migračních vzorců mezi obcemi a lokalitami v regionu.

Nutnost omezit se z kapacitních důvodů hlouběji jen na některé části regionu, vedla k vymezení, které se opíralo zejména v úvodních částech výzkumu o znalost místních aktérů, a případně bylo doplněno funkčním napojením, zejména na migrační toky. Tento přístup může být v něčem omezující, minimální prostor věnovaný Štědré, Pšovu a Chyši neznamená, že jde o obce, které by se zejména na strukturální úrovni nepotýkaly s podobnými problémy jako jiná sídla na Žluticku. Podle dostupných informací lze nicméně odhadovat, že jde o obce, kde problém koncentrace bydlen chudých nebyl silně pociťován. Zároveň nebyly obce v době realizace výzkumu uváděny jako součást migračních cest chudých romských rodin. O charakteru těchto obcí nebo o sociálních problémech, které zde řeší, to nicméně nevypovídá.

2.3 Výběr respondentů a zdroje dat

Výzkumnici strávili ve Žluticích a okolních obcích celkem 11 dní. Následující text krátce představuje jednotlivé fáze výzkumu.

2.3.1 Studium dokumentů a přípravné rozhovory

Výzkum byl zahájen rešerší literatury o sociální problematice na Žluticku a v jiných venkovských regionech Karlovarského kraje. Nešlo přitom jen o výzkumné zprávy (jako je výše uvedená Gabalova analýza), ale i o strategické dokumenty Karlovarského kraje a mediální výstupy. Dalším relevantním materiálem, který ale není veřejně dostupný, byla přihláška města Žlutice pro intervenci Agentury pro sociální začleňování a hodnocení této přihlášky externím konzultantem.

Kromě studia písemných zdrojů byla pro přípravu plánu výzkumu podstatná série několika přípravných setkání se zástupci Agentury pro sociální začleňování a se zástupci Žlutic, kteří představili svůj pohled na sociální problematiku. Spíše přípravný nebo informativní charakter měla také schůzka s o.s. Český Západ, které poskytuje sociální práci v regionech, jež jsou svým charakterem a sociálními problémy podobné Žluticku – na Toužimsku a Tepelsku.

2.3.2 Výběr respondentů a zdroje dat

Na základě desk research a přípravných rozhovorů byl sestaven předběžný výzkumný plán, který byl během realizace výzkumu několikrát upraven, aby odpovídal zjištěním z terénu. Zaměření na funkční vztahy v regionu znamenalo i poměrně vysoké množství návštěv v obcích mimo výše definovaný jádrový region. Hlavním důvodem bylo umístění některých institucí relevantních pro obyvatele zkoumaných obcí, jako například pobočka Úřadu práce v Toužimi, krajská pobočka Úřadu práce v Karlových Varech nebo odbor sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) na magistrátu města

Karlovy Vary. K tomu jsme navštívili základní školy v Bochově a Lubenci, které navštěvují některé děti z obcí v zájmovém regionu. V případě Lubence šlo navíc o obec ležící mimo Karlovarský kraj v Ústeckém kraji. Dalším důvodem, proč při výzkumu překračovat hranice vymezeného regionu, byl výzkum migračních vzorců mezi obcemi a lokalitami v regionu. Ten nás dovedl k určení několika míst v blízkosti zájmového regionu Žluticko, která jsou důležitá pro poznání migračních vzorců: Údrč, Herstošice (obojí součást města Bochov), Libyně (součást obce Lubenec) a další.

V terénu jsme využili hlavně dva druhy zdrojů. Na jednu stranu rozhovory s experty a veřejnými činiteli (politici, zástupci NNO, úředníci); na druhou stranu rozhovory s obyvateli, a to jak v rámci lokalit tak i mimo ně.

Ve dvou případech jsme využili možnosti zúčastnit se nebo iniciovat setkání se skupinou obyvatel. Jednalo se za prvé o setkání se studenty posledního ročníku ZŠ Žlutice a za druhé o diskuzi o problematice sociálního vylučování a začleňování s občany ve Valči, kde jsme diskutovali v rámci tamních pravidelných setkání, tzv. Hovorny, v místní hospodě. Tabulka 1 nabízí přehled o uskutečněných rozhovorech podle skupin respondentů.

Tabulka 1: Přehled rozhovorů

Kategorie	ve městě Žlutice	v okolních obcích	mimo Žluticko
Politika a administrace	4	3	3
NNO	---	3	2
Občané	cca 30	cca 30	cca 5
Zaměstnavatelé	3	1	0
Školy a mateřské školy	4	2	3

Kromě rozhovorů jsme v dalších fázích výzkumu využili různá data z veřejných statistik a registrů. Zdroje jsou vždy uváděny přímo v textu. Nejdůležitějším zdrojem byla data Českého statistického úřadu, zejména ze Sčítání lidu, domů a bytů (SLBD) 2001 a 2011, a některé údaje od Úřadů práce (statistika zaměstnanosti, příklady zpracované pobočkou ÚP Žlutice), byť tato data byla dostupná jen v omezené míře.

2.3.3 Struktura rozhovorů

U všech rozhovorů s experty byla předem připravená hrubá struktura, která měla spíš charakter kontrolního seznamu s otázkami, ke kterým bylo třeba v rámci rozhovoru získat informace. Rozhovory tedy neměly jednotnou ani závaznou strukturu, cílem bylo především dát respondentům prostor pro otevření nových témat. To platí ještě víc v případě rozhovorů na ulici a v domácnostech, kde byli výzkumníci připraveni přizpůsobit vývoj konkrétní situace. Tento postup také umožnil výzkumníkům doplnit nebo ověřit informace získané od jiných respondentů.

3 Region jako rámec – základní popis situace na Žluticku

Jak bylo už řečeno v úvodu v souvislosti s představením konceptu dvojité marginalizace, je potřeba vidět sociální situaci těch nejvíce ohrožených v kontextu celkového sociálního a ekonomického postavení regionu. Vzhledem k okrajovému postavení na hranici regionů, horší dopravní dostupnosti a omezené možnosti zaměstnání lze Žluticko v kontextu celé ČR chápat jako „vnitřní periferii.“[15] Znevýhodněná geografická pozice Žluticka není jen výsledek proměny v transformačním období, kdy došlo k ztrátě mnoha pracovních příležitostí v regionu, některé problémy odrážejí celkový charakter regionu včetně jeho historie a obec se s nimi musela potýkat i v minulosti, další jsou pak způsobeny strukturálními změnami v posledních desetiletích.

Následující kapitola se věnuje některým historickým aspektům tohoto vývoje (3.1), dále je pozornost věnována současným důsledkům administrativně-správního dělení (3.2), demografické a vzdělanostní struktuře regionu (3.3) a ekonomické situaci (3.4). Jde tedy spíše o deskriptivní kapitolu, která slouží jakou podklad pro analýzu v dalších částech studie.

3.1 Historický vývoj

V novodobé historii Žlutice zřejmě nikdy nepředstavovaly příliš bohatý region. Vývoj ve 20. století, který s sebou nesl zásadní ztrátu jak obyvatel a kapitálu, tak politického vlivu, v tomto hrál spíše v neprospěch města.

V letech 1850 – 1948 byly Žlutice centrem a také největším městem politického okresu, který se skládal ze soudních okresů Bochov a Žlutice[16]. Tehdejší politický okres měl celkem 96 obcí, z nichž největší byly Žlutice (2 019 obyvatel v roce 1930, tedy nižší počet obyvatel než dnes), dále Bochov (1 782 obyvatel), Chyše (1 211 obyvatel) a Lubenec (1 164 obyvatel). I přes určitou míru industrializace[17] v 19. století (sklárny, porcelánky, aj.), bylo tradičně Žluticko primárně zemědělským, zřejmě tedy i nepříliš bohatým regionem (téměř polovina obyvatel pracovala v zemědělství na soukromých usedlostech, další pak na zemědělských

Ekonomická krize a veřejné práce na Žluticku ve 30. letech

„V roce 1929 začala světová hospodářská krize. Žluticko zasáhla svými nepříznivými projevy v roce 1930. Došlo k omezení, výlukám a k zastavení výroby v četných výrobních provozech, řada firem zbankrotovala, dělníci byli propuštěni z práce (…) Okresní zastupitelstvo se snažilo zmírnit nezaměstnanost a tak se v listopadu 1931 usneslo požádat ministerstvo sociální péče o příspěvek na provádění veřejných prací. Na jaře v roce 1933 bylo v okrese 1 348 nezaměstnaných, z toho 166 obyvatel ze Žlutic. Z prostředků uvolněných vládou na zmírnění nezaměstnanosti byly ve Žluticích od začátku června prováděny nouzové veřejné práce, které pod vedením místního stavitele A.Rodera prováděli nezaměstnaní dělníci. Např. stavba nového mostu přes řeku Střelu, regulace odtoku zátopových vod, lávka přes Střelu atd.“

Zdroj: http://is.muni.cz/th/65133/ff_b/Zlutice-BP.txt

[15] Více: Musil, Jiří; Jan Müller (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. In: Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2008, Vol. 44, No. 2: 321–348. URL: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/360b9879307a242a77f75fa065d445567cf12f63_515_2008-2Musil.pdf.

[16] Politický okres Žlutice na severu hraničil se soudním okresem Doupov (pol. okres Kadaň), severovýchodně šla hranice podél soudního okresu Jesenice a Podbořany (pol. okres Podbořany), na jihovýchodě se dotýkal soudního okresu Manětín (pol. okres Kralovice), na jihozápadě se soudním okresem tepelským a bečovským (pol. okres Teplá) a na západě s politickým okresem karlovarským.

[17] V Bochově, Stružné, Lubenci a Verušičkách byly závody na výrobu porcelánu. V Hrádku byla sklárna, pivovary v Bochově, Žluticích, Chyši, Teleči, Valči, Lukách, Údrči. Ve Žluticích nebyly jen dva pivovary, ale i cihelny, výroba klarinetových jazýčků, velké mlýny a menší strojírna. (http://is.muni.cz/th/65133/ff_b/Zlutice-BP.txt)

velkostatcích), celkový počet obyvatel v regionu klesal již od konce 19. století[18].

Na začátku 30. let tvořili Němci ve Žluticích a okolních obcích mezi 85 – 95 % obyvatel[19], přičemž značnou část českých obyvatel tvořili státní zaměstnanci[20]. Poválečný odsun Němců tedy znamenal takřka kompletní změnu složení obyvatel. Na odsun německého obyvatelstva je v regionu poukazováno do současnosti jako na jednu z příčin nejen ekonomické situace v regionu, ale především i narušení místních komunitních vazeb a tradice.

Obrázek 1: Albeřice v 80. letech

Zdroj: fotoalbum „Historické fotografie,“
https://www.facebook.com/media/set/?set=a.256241167795332.62253.147370942015689&type=3

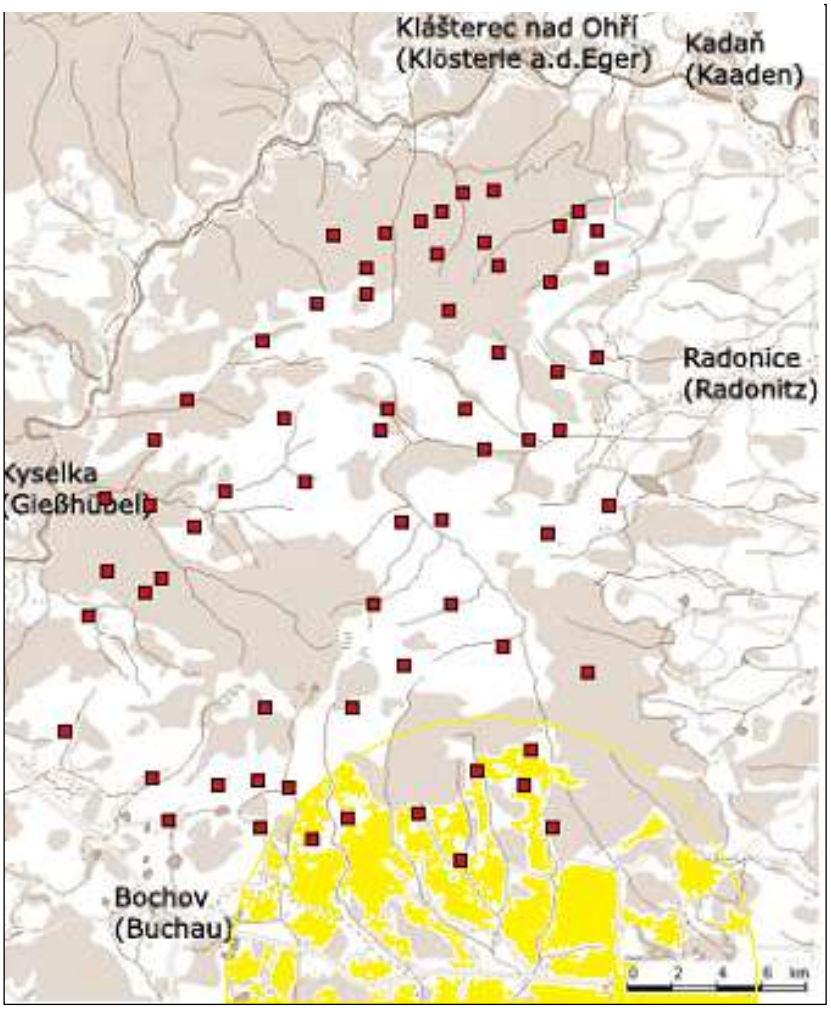
[18] Ve žlutickém soudním okrese byl největší počet obyvatel v roce 1869 (16 345), naopak v roce 1921 klesl na 14 572. Celý politický okres Žlutice měl největší počet obyvatel v roce 1869 (30 435), v roce 1930 počet klesl na 27 499 obyvatel.

[19] Podíl Čechů v některých obcích: Štědrá 15,6 %, Lubenec 14,8 %, Chyše 9,2 %, Žlutice 7,5 %, Bochov 5 % (Statistický lexikon obcí ČSR z roku 1930, ibid).

[20] S českou národností byla výrazně spojována také šlechtická rodina Lažanských (Chyše).

Tento vývoj byl paralelně provázený zevrubnou ekonomickou i správní restrukturalizací v poválečném období, zejména vznikem zemědělských družstev či státních statků ve většině obcí na začátku 50. let a později i zřizováním menších průmyslových objektů ve větších obcích. V roce 1949 byl zrušen okres Žlutice, následné rozdělení do okresů kopírovalo dnešní hranice krajů[21]. Region tak v následujícím období zůstal vzdálen od okresního města, což ho dále znevýhodňovalo co se týče přístupu k investicím – okresní města v socialistickém plánovaném hospodářství měla určitou autonomii ce se týče distribuce financí a dělení financí v rámci okresu bylo ne vždy rovnoměrné.

Mapa 3: Bývalé obce v VÚ Hradiště (Žluticko naznačeno v žluté barvě)

V roce 1953 bylo rozhodnuto o vzniku Vojenského újezdu Hradiště, který zabírá rozsáhlou oblast Doupovských hor severně od Žluticka, čímž širší region přišel o jedno z přirozených center (v oblasti Doupovské vrchy bylo 26 obcí, samotný Doupov měl přes 1500 obyvatel). Vojenský újezd Hradiště nejen působí jako prostorová bariéra, jak je vidět na mapě níže, a vytváří umělé periferní lokality, ale i významně ovlivňuje ekonomické aktivity v přilehlých obcích. Některé bývalé obce v okrajových zónách VÚ Hradiště získaly novou funkci jako střediska pro (civilní) zaměstnance armády. V případě těch největších – Albeřice a Bražec – byly původní venkovské stavby nahrazeny panelovou bytovou výstavbou. Sídla byla funkčně silně vázaná na Vojenský újezd, který zde býval největším zaměstnavatelem. Zároveň tyto sídla ani po roce 1989 nezískala politickou samosprávu.

V porovnání s předválečným obdobím došlo po odsunu Němců k nejvýraznějšímu poklesu obyvatel, který je ovšem třeba vidět i v kontextu pokračující urbanizace, v malých obcích a na vesnicích[22]. To mohlo být i jedním z důvodu nedostatku zaměstnanců v zemědělství v 60. letech, kdy do regionu přicházely některé romské rodiny. Paralelně byl tento vývoj v 70. a 80. letech provázen výstavbou panelových domů ve Žluticích, která byla mimo jiné umožněna vybudováním žlutické přehrady, zajišťující dostatečné zásobování vodou. Přítomnost menších průmyslových továren a zemědělských provozů spolu s prací v lesnictví tak zajišťovala sice ne příliš lukrativní, ale stabilní zaměstnání většině obyvatel přímo v místě bydliště (nebo velmi blízko něj) – stav, který bývá

[21] Okres Karlovy Vary vznikl 1. 7. 1960 z bývalých okresů Karlovy Vary, Toužim, východní části okresu Mariánské Lázně a malé části okresů Podbořany a Kadaň.
[22] Pro jednotlivé obce viz např. http://www.pamatkyaprirodakarlovarska.cz/mesta-obce-a-vsi/

v kontextu ekonomického vývoje regionu v posledních dvaceti letech, doprovázený nutností dojíždění za prací, zpětně idealizovaný.

3.2 Implikace administrativně-správního dělení

Celková rozvolněnost a i nejasnost hranic je pro region velmi specifická. Žlutice jsou městem na periferii Karlovarského kraje, velmi blízko se nacházejí hranice Ústeckého a Plzeňského kraje (jak ukazuje mapa 4), což v praxi znamená rozdrobenost jinak sousedních obcí do různých správních jednotek, tedy i komplikace ve spolupráci mezi obcemi v širším regionu.

Mapa 4: Administrativní hranice (fialová – hranice okresu, zelená – hranice správních oblastí pověřených obecních úřadů)

V případě vzdálenějších sídel, se vzdálenost často projevuje i nižší mírou místní znalosti, což se v praxi projevilo například poskytnutím zastaralých informací (platí jak ve vztahu centrálnějších institucí ke Žluticím, tak mezi Žluticemi a vzdálenějšími obcemi).

Po ukončení činnosti okresního úřadu Karlovy Vary se Žlutice staly jedním ze 4 pověřených obecní úřadů (dalšími jsou Karlovy Vary, Nejdek a Toužim – v rámci obce s rozšířenou působností Karlovy Vary), po opakovaných reformách veřejné správy zde tak „navíc“ sídlí jen stavební úřady a matriy. Z perspektivy Úřadu práce je Žluticko naopak jedním z 8 mikroregionů okresu Karlovy Vary.[23] V praxi to nicméně znamená, že některé instituce sídlí přímo ve Žluticích, další v Karlových Varech a některé v Toužimi, přičemž funkční propojení (školy, zaměstnání) je pak na širší okolí, které přesahuje hranice kraje, jak ukazuje následující tabulka 2.

[23] Z pohledu úřadu práce Okres Karlovy Vary se skládá z 8 mikroregionů, a to: Nejdecka, Bochovska, Ostrovska, Jáchymovska, Toužimska, Karlovarska, Žluticka a Hradiště

Tabulka 2: Sídla a působnost jednotlivých institucí na Žluticku

Instituce		Sídlo	Působnost
Úřad práce ČR	Zprostředkování zaměstnání	Toužim	..
	Státní sociální podpora Hmotná nouze Sociální služby Příspěvek na péči Dávky pro osoby se zdravotním postižením	Žlutice	Čichalov Chyše Pšov Štědrá Valeč Verušičky Vrbice Žlutice
Sociální odbor		V roce 2010 členění Městského úřadu Žlutice na odbory zrušeno	Správní obvod obce s pověřeným obecním úřadem
Policie ČR		Žlutice	Působnost de facto odpovídá správnímu obvodu obce s pověřeným obecním úřadem
OSPOD		Karlovy Vary	Území ORP Karlovy Vary
Vzdělávací instituce		Žlutice Bochov Lubenec Valeč Štědrá Chyše	Regionální, ve Žluticích i nadregionální (podle dopravní dostupnosti, kvality a druhu školy, napříč hranicemi územních celků)

Pro pochopení integračních kapacit na Žluticku je tedy podstatné porozumět administrativní a politické struktuře státní správy a samosprávy v České republice a rozdělení kompetencí mezi nimi.

Po zrušení okresních úřadů na konci roku 2002 převzaly místní samosprávy od státu některé funkce (tzv. pověření), které vykonávají pro státní zprávu a za což dostávají od státu určitou finanční kompenzaci. Vzhledem k územní struktuře sídelní sítě a kapacitám jednotlivých obcí rozlišuje česká legislativa[24] mezi třemi typy obcí s různou úrovní pověření - obce I. stupně (všechny obce), obce II. stupně (obce s pověřeným obecním úřadem), obce III. stupně (obec s rozšířenou působností). V případě Žluticka je město Žlutice obcí s pověřeným obecním úřadem (II. stupně), zatímco Karlovy Vary jsou obcí s rozšířenou působností (III. stupně). Ostatní obce Žluticka jsou obcemi I. stupně. Sociální oblast spadá částečně do oblasti samosprávy, v obcích I. stupně tedy agenda spadá přímo pod odpovědnost obecního úřadu, přičemž je na každé obci, jak je tato odpovědnost jednotlivými obcemi definována. V sociální oblasti jsou výrazné ale i povinnosti pod hlavičkou přenesené působnosti státní správy v obcích II. a zejména III. stupně. Ve Žluticích je sociální oblast v gesci tajemníka městského úřadu. Samotné město Žlutice pak některé sociální záležitosti zohledňuje ve svých obecních politikách, např. v provozu domu s pečovatelskou službou nebo v aktivitách městských firem Technické služby Žlutice s. r. o., Žlutická teplárenská, a. s. a Lesy Žlutice s. r. o. (viz kap. 5.1).

V souladu s výše uvedeným rozdělením funkcí mezi obcemi II. a III. stupně je výkon některé agendy v sociální oblasti vzdálen až na magistrát města Karlovy Vary, např. OSPOD. Podle rozhovorů s některými zaměstnanci OSPOD v Karlových Varech, ovlivňuje vzdálenost negativně intenzitu přítomnosti pracovníků v regionu. Žluticko je pro dojíždění do terénu, na které údajně *„beztak není mnoho času,“* vzdálené a špatně dostupné. Pro kvalitnější práci by pracovníci OSPOD uvítali, kdyby na místě v obcích a v regionu působili sociální pracovníci, obecní či z nestátní sféry, kteří by mohli při

[24] Zákon o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností č. 314/2002 Sb.

intervencích OSPOD plnit roli „styčného důstojníka.“ Z pohledu OSPOD je tento problém prohloubený faktem, že město Žlutice ani okolní obce nemají v současné době vlastního kvalifikovaného sociálního pracovníka, který by mohl systematicky fungovat jako místní kontakt pro OSPOD. Odpovídající funkci má v současné době na starost jen tajemník žlutického městského úřadu, který je sice ze všech stran popsán jako velmi angažovaný, ale v důsledku své funkce je zahlcen i jinými povinnostmi.

Současný stav je i výsledkem sociální reformy z roku 2011, kdy agenda nepojistných sociálních dávek přešla plně z obecních úřadů pověřených obcí na reorganizovaný Úřad práce. Město Žlutice se v této situaci rozhodlo sociální odbor zrušit úplně. Nová pobočka Úřadu práce pro „dávkovou“ agendu byla ve Žluticích zřízena přímo na radnici, agenda zaměstnanosti nicméně spadá pod toužimské pracoviště Úřadu práce. Jeden ze tří zaměstnanců, kteří v minulosti pracovali na sociálním odboru města, se sice ve Žluticích stále zabývá pod hlavičkou Úřadu práce stejnou problematikou, ale reorganizace celé agendy již neumožňuje sociální práci s jednotlivci a rodinami a už vůbec trávit čas v terénu.

Vedle těchto strukturálních omezení chybějí ve Žluticích jakožto malém městě s horším dopravním spojení do větších center (viz kap. 5.2) zejména sociální služby pro mladé, dále pak pro jednotlivce a rodiny s dětmi ohroženými chudobou a sociálním vyloučením, tedy celá paleta druhů služeb běžně poskytovaných ve větších městech. Respondenti z řad obyvatel obcí zdůrazňovali nedostatek vyžití pro děti (viz kap. 5.5).

Terénní sociální služby na Žluticku prakticky poskytovány nejsou. Město ale zájem o zřízení pozice terénního sociálního pracovníka má, v říjnu 2013 vypsalo výběrové řízení na obsazení nové pozice financované z dotace Úřadu Vlády[25] a přijalo pracovníka se zkušenostmi sociální práce v regionu. Dále vybralo město dva zaměstnance pro pozice asistentů prevence kriminality, kteří též mohou být důležití při řešení otázek soužití.

Postavení Žluticka jako periferní oblasti s relativně nízkým počtem obyvatel, a tedy malou voličskou základnou, způsobuje podle některých respondentů z řad místní polické reprezentace a veřejné správy také nízký zájem o region ze strany národních a krajských politiků. Jakkoli je těžké odhadovat, do jaké míry je toto vnímání oprávněné, je zřejmé, že Žluticku je v regionálních analýzách a strategiích Karlovarského kraje, a to jak na úrovni investic, tak podpory rozvoje lidských zdrojů nebo sociálních služeb, věnována poměrně omezená pozornost (což nejspíše souvisí i se značnou celkovou obecností řady dokumentů).[26]

3.3 Demografické a vzdělanostní charakteristiky

V této kapitole se věnujeme demografickým a vzdělanostním ukazatelům. Celkový přehled demografických a vzdělanostních charakteristik však není cílem situační analýzy, soustředíme se pouze na ukazatele s vypovídající hodnotou vzhledem k sociální situaci v obcích.

[25] http://www.zlutice.cz/ODSTAVENO/attachments/2013_Terenni_socialni_pracovnik_vyhlaseni.pdf.

[26] Potenciál výrobních areálů a jejich přínos pro hospodářství Karlovarského kraje – zmíněn jen Bochov (2009) http://www.kr-karlovarsky.cz/samosprava/dokumenty/Documents/potencial_vyrobnich_arealu.pdf , Analýza socioekonomického rozvoje Karlovarského kraje se specifikací potřeb po roce 2013 z hlediska kohezní politiky (2010) http://www.strukturalni-fondy.cz/getmedia/cf762ce4-3454-4748-83de-7b02166dcacc/Analyza-SE-rozvoje-Karlovarsky_loga.pdf, Strategie rozvoje lidských zdrojů Karlovarského kraje (2008) http://www.kr-karlovarsky.cz/samosprava/dokumenty/Stranky/koncepce/seznam/SRLZ_KK.aspx, program rozvoje KV kraje (2012) http://www.kr-karlovarsky.cz/samosprava/dokumenty/Stranky/koncepce/seznam/PRKK.aspx, sociální služby už jsou úplně obecné http://www.kr-karlovarsky.cz/samosprava/dokumenty/Stranky/koncepce/seznam/SS_zasady.aspx

Tabulka 3 ukazuje počty trvale bydlících obyvatel v obcích za roky 1992, 2002 a 2012. Mezi roky 1992 a 2012 je patrný ve většině obcí úbytek obyvatelstva, nejvýraznější je ve Žluticích, kde v absolutních číslech ubylo téměř 400 obyvatel. V některých obcích se ale naopak počet obyvatel výrazně zvýšil, jedná se o Verušičky a Bochov, kterým je společná blízkost hlavní „karlovarské" silnice E48[27] a tedy i pracovních příležitostí v odvětvích těžících z dobré návaznosti na automobilovou dopravu.

Tabulka 3: Vývoj počtu obyvatel v jednotlivých obcích

Obec	1992	2002	2012	Změna 1992 – 2012 [v %]
Čichalov	165	161	147	-11
Chyše	638	584	585	-8
Pšov	626	607	567	-9
Štědrá	601	564	561	-7
Valeč	368	370	361	-2
Verušičky	303	343	411	+36
Vrbice	200	165	192	-4
Žlutice	2921	2842	2575	-12
Bochov	1762	1959	2070	+17
Lubenec	1511	1557	1493	-1

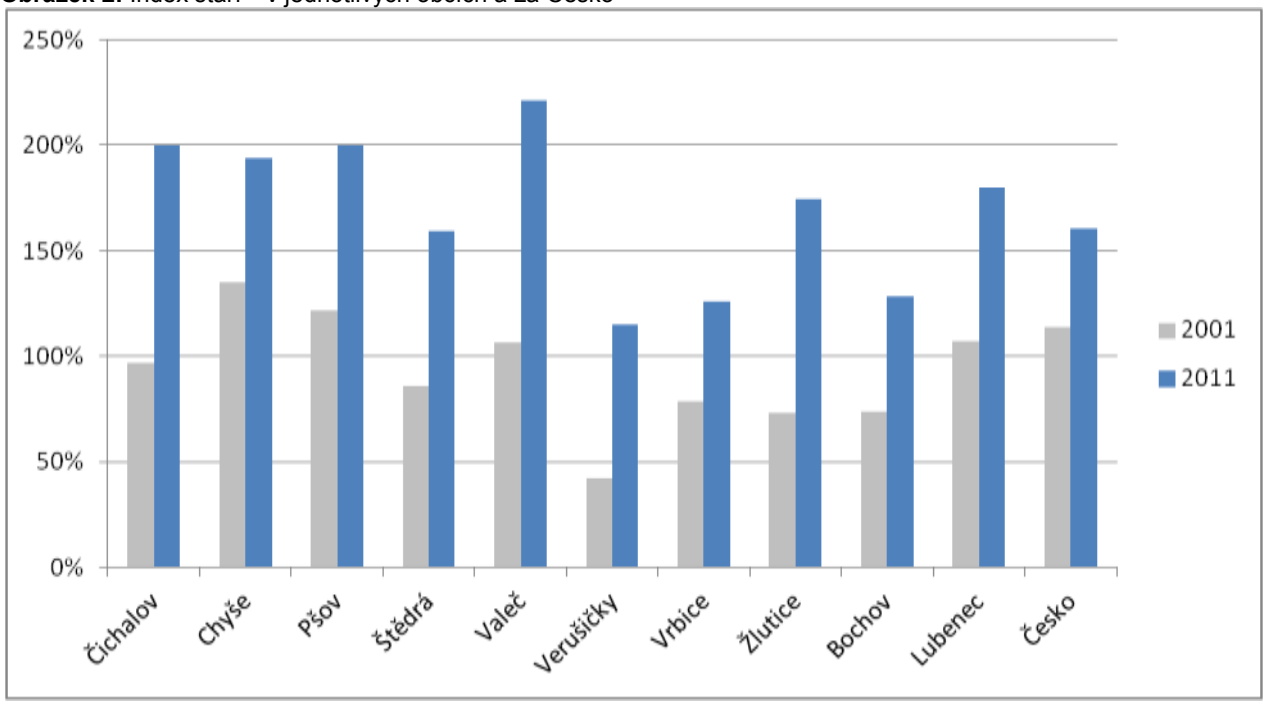
Zdroj: ČSÚ, pohyb obyvatel

Pro pochopení dlouhodobé dynamiky rozvoje obce je důležité si všímat, jak vypadá a jak se vyvíjí věková struktura obce (vycházíme z dat SLDB 2011, která jsou zpracována podle místa obvyklého pobytu). Pro Česko jako celek je typickým trendem stárnutí populace, tedy na jedné straně snižování počtu osob v nejnižších věkových skupinách (0-14 let) a na druhé straně přibývání osob ve vyšších věkových skupinách (60 a více). Pro popsání stárnutí populace je vhodným ukazatelem index stáří, který ukazuje poměr počtu osob ve věku 60 let a více k/ke osobám ve věku 0-14 let. V roce 2001 dosahoval v Česku index stáří hodnoty 114 %, tj. na 100 dětí mladších 15 let připadalo 114 osob starších 60 let. V roce 2012 se však hodnota indexu stáří zvýšila za Česko na 160 %.

Jak v posledním desetiletí probíhalo stárnutí obyvatel v obcích na Žluticku je patrné z obrázku 2. V roce 2001 byla ve většině obcí hodnota indexu stáří nižší než celorepublikový průměr, nejmladší obyvatelstvo měly Verušičky, kde připadalo na 100 dětí mladších 15 let pouze 43 osob starších 60 let, což může být například způsobeno poměrně velkým počtem mladých rodin. Naopak vyšší hodnoty indexu stáří než celorepublikový průměr vykazovaly Chyše a Pšov. V roce 2011 se situace oproti roku 2001 výrazně proměnila. Ve všech obcích se index stáří zvýšil a změna byla v poměru výraznější než za celou republiku. Zestárnutí populace je obzvláště patrné v Čichalově, Žluticích, Valči a Verušičkách – zatímco v prvních třech obcích hodnota indexu stáří výrazně převyšuje republikový průměr, v případě Verušiček hodnota indexu stáří stále zůstává celkově nízká. Nízké hodnoty dosahuje index stáří dále ve Vrbici a Bochově, u těchto obcí se pravděpodobně kombinují faktory dostupnosti bydlení v bytových domech (vhodné pro mladé rodiny) a dostupnost práce nebo dopravního spojení po „karlovarské" silnici (E48).

[27] V regionu konkrétně silnice 1. třídy (I/6), považujeme ale pro zdůraznění tranzitního významu komunikace za výstižnější uvádět evropské značení.

Obrázek 2: Index stáří[28] v jednotlivých obcích a za Česko

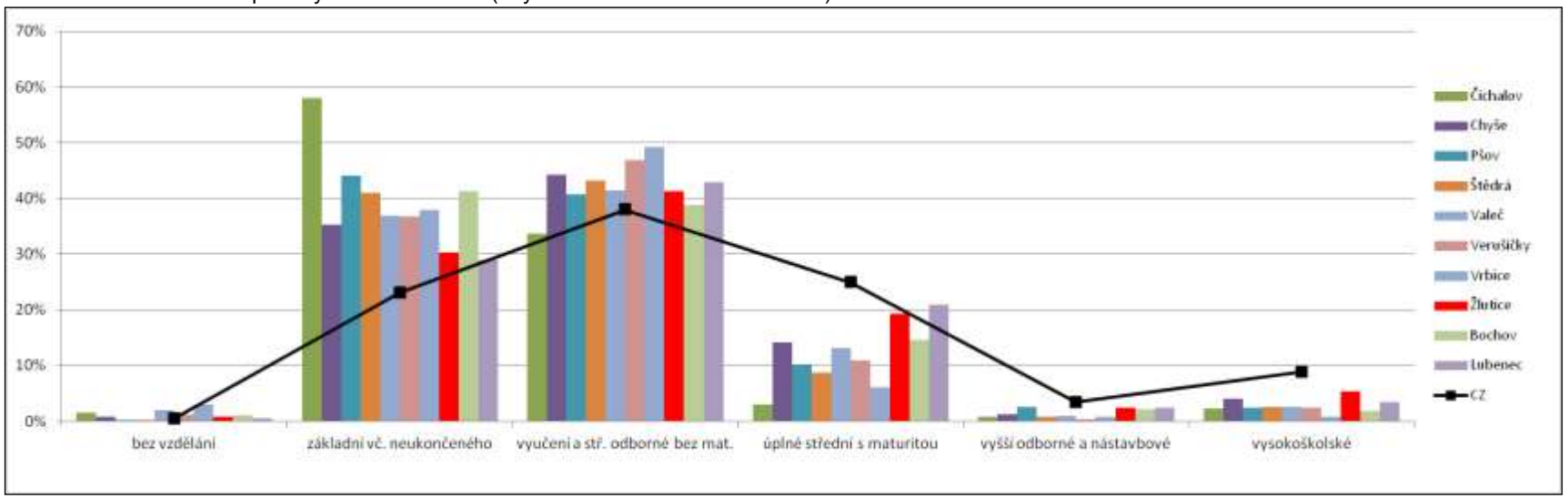
Zdroj: SLDB

Ze vzdělanostní struktury obyvatel a jejího vývoje v čase se můžeme dále dozvědět více o struktuře schopnosti obyvatel pracovat v různě kvalifikovaných oborech a též o motivaci se vzdělávat. Na obrázcích 3 a 4 je zobrazeno zastoupení jednotlivých vzdělanostních skupin podle jednotlivých obcí ve srovnání s celorepublikovým průměrem, a to v roce 2001 a 2011. Pro soubor sledovaných obcí je charakteristické poměrně vyšší zastoupení skupin s nižším vzděláním oproti celorepublikovému průměru a zároveň nižší zastoupení skupin s vyšší úrovní vzdělanosti. Zároveň je patrné, že tento charakteristický rozdíl je více patrný v malých obcích, naopak města Žlutice, Bochov a obec Lubenec se více přibližují průměru za Česko.

Celorepublikově se vzdělanost ve společnosti mezi oběma obdobími zvýšila; snížilo se zastoupení skupin „základní včetně neukončeného“ a „vyučení a střední odborné bez maturity,“ naopak se zvýšilo zastoupení skupin „úplné střední s maturitou,“ „vyšší odborné a nástavbové“ a zejména „vysokoškolské.“ Ve sledovaných obcích v regionu se tento posun odrazil jen částečně. Plošně se snížilo zastoupení skupiny „základní včetně neukončeného,“ v malých obcích se výrazně zvýšilo zastoupení skupiny „úplné střední s maturitou,“ růst je patrný i u skupiny vysokoškolsky vzdělaných. Zároveň je v malých obcích patrný i růst ve skupině „vyučení a střední odborné bez maturity.“

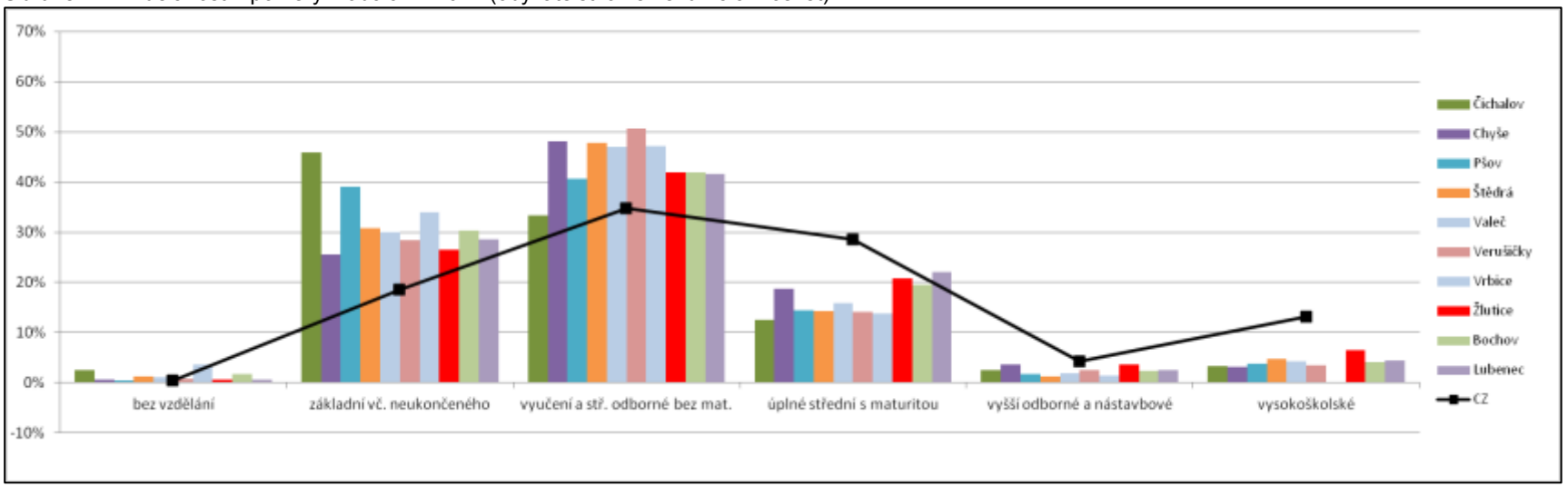
[28] Ukazuje, kolik je v populaci obyvatel ve věku **60 let a více** na 100 dětí ve věku **0-14 let**.

Obrázek 3: Vzdělanostní poměry v obcích – 2001 (obyvatelstvo ve věku 15 a více let)

Zdroj: SLDB

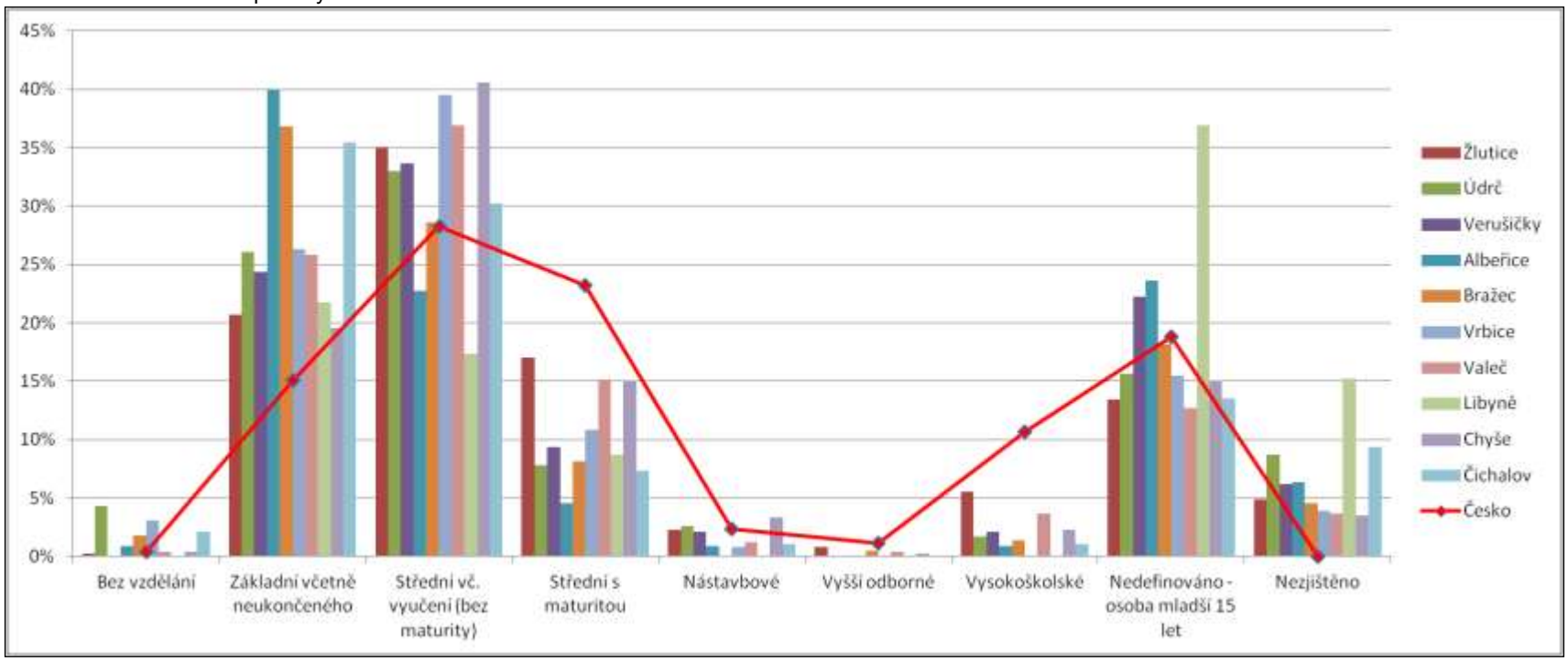
Obrázek 4: Vzdělanostní poměry v obcích – 2011 (obyvatelstvo ve věku 15 a více let)

Zdroj: SLDB

Na obrázku 5 navíc přinášíme přehled vzdělanosti ne za obce, ale za ZSJ[29]. Toto členění jsme zvolili zejména proto, že nám umožňuje podchytit data za jednotlivá sídla, která jsou v podstatě celá v ohrožení sociálním vyloučením – Albeřice, Libyně, Údrč a Bražec (jedná se o další sídlo uvnitř VÚ Hradiště nedaleko od Bochova). Data o těchto sídlech jinak bývají skryta, neboť jsou součástí větších statistických jednotek – obcí. U ostatních obcí znamenají data za ZSJ statistické podchycení jádrových sídel obcí, tedy vyloučení dalších přidružených sídel, což ale pravděpodobně neznamená významný rozdíl v datech oproti datům za celé obce.

Obrázek 5: Vzdělanostní poměry v ZSJ[30] - 2011

Zdroj: SLDB

[29] ZSJ (základní sídelní jednotka) – Používá se při sčítání lidu, zahrnuje menší území, než je území obce. Na Žluticku odpovídá jednotlivým sídlům, které jsou často součástí větší obce.

Z obrázku 5 je dále zejména patrné, že v sídlech, která mají být vyňata z Vojenského újezdu Hradiště, dosahují osoby ještě nižší úrovně vzdělání, než v ostatních malých obcích a sídlech (srovnatelná situace je pouze v obci Čichalov), projevuje se to zejména vysokým podílem osob, které dosáhly maximálně základního vzdělání. V případě Libyně, což je malé sídlo, kde většina stálých obyvatel bydlí v „bytovkách“ (v SDLB 2011 zde bylo sečteno 46 osob), je patrné vysoké procento dětí a též vysoké procento osob, u kterých je uvedena vzdělanostní kategorie „nezjištěno.“ V poněkud větším sídle Údrč (sečteno 115 osob), kde obyvatelé „bytovek“ představují jen menší část obce, je ve vzdělanostní struktuře patrná určitá polarita – poměrně vysoké zastoupení kategorií „bez vzdělání,“ „nezjištěno“ a dalších nižších vzdělanostních kategorií, na druhou stranu zde najdeme i zastoupení osob z kategorií „nástavbové“ a „vysokoškolské.“

3.4 Ekonomická situace

Městu Žlutice i okolním obcím dominovaly za socialismu zejména průmysl a zemědělství, dále lesnictví. Restrukturalizace ekonomiky probíhající od 90. let nicméně vedla v regionu k zásadní proměně ekonomické aktivity ve všech těchto oblastech s negativním dopadem na počet pracovních míst a potažmo i zaměstnanost v celém regionu – tyto dopady krátce shrnuje následující text.

V regionu se po roce 1989 dlouhodoběji neudržel žádný větší **průmysl**ový podnik. Osud průmyslu ve Žluticích byl v tomto podobný dalším okolním obcím, kde byly postupně zavírány místní závody. Podle respondentů nicméně oproti jiným obcím byl tento vývoj ve Žluticích rychlejší, k zavírání podniků a s ní spojenou nutností dojíždět za prací došlo už na konci 90. let. Není v kapacitách (ani cílech) výzkumu popsat úspěchy snah o přilákání investorů a otevření průmyslové výroby – naposled se do Žlutic z Podbořan přesunula firma na šití potahů na volanty, nicméně údajně si z části přivezla i své původní zaměstnance z Podbořan. Celkově je však zřejmé, že Žluticko je v kontextu globální soutěže o investory ve výrazně znevýhodněné pozici, periferní poloha regionu není kompenzována jinými charakteristikami, jako jsou např. unikátní přírodní zdroje, tradice specifické výroby, vzdělanostní profil. Rozvíjení podnikání zdola je zde obecně také náročné a pomalé.

V **zemědělství** je v perifernějších regionech s méně úrodnou půdou pro období po roce 1989 typický přechod na extenzivní formy zemědělství. Tento vývoj, který s sebou nese výrazný pokles v počtech pracovních míst, je typický i pro obce na Žluticku. Pro místní zemědělskou produkci byl podstatný zejména pokles mléčné výroby, který byl zapříčiněn uzavíráním mlékáren v Mariánských Lázních a Karlových Varech během 90. let a následným přechodem na masné chovy, jejichž pastevní chov je podstatně méně náročný na pracovní sílu. Přechod na extenzivní formy zemědělství podpořil i evropský systém zemědělských dotací, jehož jedním z cílů je celkové snížení zemědělské nadprodukce a obnova krajiny. Během 90. let tak na Žluticku dochází k omezování či uzavírání řady zemědělských provozů, tam, kde pokračují, dochází k privatizaci a postupnému zavádění efektivnějších technologií, což hlavně z počátku vedlo k výraznému poklesu pracovních míst v zemědělství. V poslední době se ale situace spíše stabilizuje, zejména v souvislosti s přechodem některých zemědělských provozůna ekologické způsoby produkce (a tedy s přidanou hodnotou). U nekvalifikované práce se přitom mzdy pohybují podle informace od jednoho zaměstnavatele v zemědělství jen lehce nad minimální mzdou. Mementem proměny zemědělství po roce 1989 jsou nejen opuštěné a chátrající budovy bývalých státních statků téměř za každou vesnicí, ale i panelové domy umístěné necitlivě do venkovského prostředí. Paralelně roste význam menších ekologických zemědělských provozů, které se prosazují i na Žluticku. Přestože v současnosti jde spíše o extenzivní formy (chov zemědělských zvířat), s nižšími nároky na počet zaměstnanců, je otázkou, jestli do budoucna neslibuje možnosti pro alespoň sezonní uplatnění nízkokvalifikovaných zaměstnanců (pěstování ovocných stromů aj.), jak naznačují i některé aktuální snahy ve Valči.

Obrázek 6: Zemědělské objekty Vrbice

Podobně i v oblasti **lesnictví** souvisejí možnosti zaměstnání s nárůstem a lepší dostupností lesní techniky, která snížila potřebu nekvalifikované či středně kvalifikované pracovní síly. Pro pokles počtu pracovních pozic, ke kterému dochází v posledních desetiletích, a omezení jistot u zaměstnání v lesnictví, je nicméně podstatný způsob správy státních a vojenských lesů, který byl respondenty hojně kritizován. Správa jednotlivých lesních celků je postoupena soukromým lesnickým firmám vybíraným na principu veřejných zakázek, kde podle respondentů rozhoduje primárně cena. Zakázka je přidělována na krátká, maximálně několikaletá období. To s sebou nese řadu negativních dopadů. Lesnické firmy si dlouhodobě drží jen minimum stálých zaměstnanců, převážně jde o nejkvalifikovanější pozice (např. technici, manipulátoři lesnických strojů, management). Oproti tomu málo kvalifikovaná pracovní síla je najímána sezónně, přičemž tlak na minimalizaci ceny se promítá do jejich platového ohodnocení[31]. Veřejné zakázky dále nezohledňují místní vazby, může tak docházet k paradoxním situacím, kdy lesy na Žluticku spravuje firma z Toužimi a firma ze Žlutic zase spravuje lesy na Lounsku[32], přičemž u dodavatele, který nemá vazby na místní zaměstnance, se snižuje pravděpodobnost zaměstnání místních obyvatel. To má dopad jednak na momentální zaměstnanost, zároveň to ale znamená i ztrátu kontinuity zaměstnání, což s sebou nese i ztrátu vrstvy pracovníků, kteří mají s danou prací zkušenost. Z širší perspektivy tento přístup může být viděn i v kontextu místních vazeb a vztahů, kdy zaměstnávání znamenalo investici do pracovníků žijících v lokalitě práce, což s sebou neslo mimo jiné i prohlubování místní identity.

Regionům s málo rozvinutým průmyslem a relativně zachovalým přírodním bohatstvím se jako cesta k ekonomickému rozvoji nabízí oblast **turistického ruchu**, podobně je tomu i ve Žluticích (srov. např. i Strategický plán rozvoje města Žlutice[33]). V praxi nicméně ve srovnání s jinými místy v kraji leží Žluticko spíše na okraji zájmu turistů, možnosti zaměstnávání v této oblasti jsou tedy omezené, s výjimkou Chyše a Valče, kde ovšem je dopad turistického rozvoje v sociální oblasti spíše omezený,

[31] Hodinové mzdy po sezonní zaměstnance jsou na úrovni minimální mzdy. Další ohodnocení často závisí na výkonu.

[32] V některých případech zakázku vyhrává externí (sub)dodavatel, který ve snaze snížit ceny na minimum zaměstnává zahraniční zaměstnance. Na Žluticku se mluvilo o zaměstnávání cizinců v případě zakázek ve Vojenských lesích. Jazyková bariéra i neznalost lesa má přitom negativní dopad na kvalitu provedené práce, zároveň je zde vysoké riziko pracovního vykořisťování.

[33] Dostupný na http://www.zlutice.cz/ODSTAVENO/cs/plan-rozvoje-mesta/108-strategicky-plan-rozvoje-mesta

jak je popsáno v části věnované lokalitám (kap. 4). Z pohledu zaměstnávání není celkově turistický ruch významnou oblastí místní ekonomiky.

Paradoxně je tak ve Žluticích největším zaměstnavatelem město a statní (a zejména školské) instituce: Střední lesnická škola Žlutice, Základní škola Žlutice, Výchovný ústav, dětský domov se školou, ZŠ, SŠ a školní jídelna Žlutice a dále Technické služby Žlutice. Co se týče soukromých zaměstnavatelů v kontextu regionu zmiňuje Úřad práce Lamela Electric Chyše (výroba kabelů); Statek Chyše Genetic export spol. s r.o. (rostlinná výroba kombinovaná se živočišnou); dále by bylo možné zahrnout lesnickou firmu Solitera (s výše zmíněnými omezeními v zadávání zakázek, v důsledku kterých v současnosti lesy okolo Žlutic spravuje firma Lesy Teplá), místní autodopravu VV Autobusy s.r.o. Podle respondentů pracuje řada obyvatel také jako řidiči v dálkové dopravě. Jedním z často využívaných řešení nedostatku pracovních příležitostí v regionu je pak dojíždění do okolních obcí a měst (viz kap. 5.1).

Ve žlutickém regionu však úbytek práce a obyvatel není pravidlem, protipříkladem může být obec Verušičky, která těží ze své blízkosti ke zmiňované hlavní silnici a podařilo se jí přilákat do obce investora. Podobně růstově působí přes různé problémy i obec Valeč, které se díky mimořádným geografickým a kulturním podmínkám i díky nasazení místních osobností daří získat proslulost i za hranicemi regionu.

4 Co jsou žlutické lokality? Přehled o situaci v jednotlivých obcích o sídlech

Jestliže se předcházející kapitola věnovala základní charakteristice regionu jako určitému rámci pro další analýzu, následující část textu se naopak věnuje popisu jednotlivých lokalit jako oblastí s vyšším podílem sociálně slabých obyvatel, respektive míst, která jsou jako taková vnímána.

V žádosti města Žlutice o partnerství s Agenturou, v roce 2012, uvádí město celkový počet 7 SVL v regionu (Žlutice, Žlutice-Protivec, Žlutice-Ratiboř, Čichalov-Mokrá, Valeč, Vrbice, VÚ Hradiště-Albeřice), okrajově pak zmiňuje jednu lokalitu migračně navázanou na žlutické SVL (Libyně, součást obce Lubenec). Následující část situační analýzy se věnuje těmto lokalitám podrobněji s cílem popsat aktuální situaci. Dále je v této části pozornost věnována dalším lokalitám, které byly v rámci výzkumu identifikované jako částečně provázané s lokalitami označenými jako sociálně vyloučené.

Opět jde tedy o spíše deskriptivní kapitolu, která slouží jako podklad pro další části, zejména pro kapitolu věnovanou bydlení (5.3), ve které se zaměřujeme na širší procesy vedoucí ke vzniku „problémových“ lokalit, a pro analýzu migračních vztahů mezi jednotlivými lokalitami (kap. 5.4).

4.1 Žlutice

Přihláška Žlutic k intervenci Agentury k vytvoření lokálního partnerství přímo vyjmenovává konkrétní domy, které označuje za sociálně vyloučené lokality. Pokud jde o domy přímo v jádrovém sídle Žlutice, hodnotíme místní znalost jako velmi dobrou. V rozhovorech s různými místními aktéry jsme v jádrovém sídle Žlutice jiné lokality v současnosti vnímané jako „problémové“ neidentifikovali.

Žlutické domy, označované jako „problémové,“ nejsou koncentrovány na jednom místě, ale naopak jsou rozprostřeny v zástavbě v centru obce. S jednou výjimkou se jedná o starší činžovní domy v historické zástavbě, které jsou součástí městského bytového fondu. Vzhledem k tomu, že Technické Služby Žlutice, které spravují městský bytový fond, v poslední době uskutečnily podrobnou inventuru technického stavu všech domů a bytů, omezujeme se v hodnocení technického stavu domů na konstatování, že zástupci města jsou si vědomi toho, že investice do technického stavu domů byly dlouhodobě nedostačující. Zároveň ale žádný z domů vnímaných jako „problémový“ zde není v havarijním stavu.

Jakkoli byly respondenty některé domy označované za problémové, v zástavbě bez větší územní koncentrace „problémovosti“ tyto domy nijak zásadně nevynikají. Kromě toho charakterizuje alespoň některé z domů celkem pestrá směs obyvatel. Příkladem může být dům, ve kterém bydlí příslušník Policie ČR v těsném sousedství s romskou rodinou, která je podle některých respondentů vnímaná jako „problematická.“

Specifickým příkladem je tak zvaný „Dům hrůzy,“ jediný panelový dům zmiňovaný v přihlášce Agentuře a zároveň i jediný v soukromém vlastnictví. Lidový název domu je jednoznačně nadsazený, alespoň vizuálně se dům skoro neliší od sousedních domů na malém sídlišti nedaleko od centra města, na problémy si nestěžovali ani respondenti z řad obyvatel Domu s pečovatelskou službou v těsném sousedství. Podle obyvatel je nicméně několik důvodů pro to, označovat dům jako problémový. Prvním důvodem je technický stav domu. Do bytů ve vyšších patrech zatéká a soukromý majitel, který nežije ve Žluticích, neprojevuje zájem závady opravit. Vzhledem k uvolněné situaci na žlutickém trhu bydlení, kde pro po finanční stránce lépe postavené nájemníky není obtížné najít si vhodnější alternativu bydlení (viz kap. 5.3), není překvapivé, že degradující technické vybavení domu vedlo ke změnám ve složení nájemníků. Některé byty se vyznačují vysokou mírou stěhování nájemníků. Část nově příchozích nájemníků opouští dům po krátké době dobrovolně kvůli

nespokojenosti se správou bytů nebo kvůli sousedským vztahům v domě. Další část nájemníků odchází kvůli neschopnosti platit nájemné. Z domu se tak stala jedna z lokalit na Žluticku, mezi kterými se stěhuje specifická skupina nájemníků, kteří nemají zájem nebo nemají možnost se usadit trvaleji na jednom místě (viz kap. 5.4), v některých případech došlo i k poškození vybavení bytů.

Majitel očividně přizpůsobuje svoji obchodní strategii této situaci – na jednou stranu se pokouší najít nájemníky v určité nouzi, kteří jsou například ochotni akceptovat byt i v poškozeném stavu. I přes tyto tendence netvoří nestabilní nájemníci v „domě hrůzy“ většinu, jak lze vidět z obrázku 7, který na základě hrubé kategorizace zachycuje obraz aktuální obsazenosti jednotlivých bytů.

Obrázek 7: Současné složení nájemníků, délka bydlení a migrace za poslední rok v jednom „problémovém“ domě ve Žluticích. Reálné umístění jednotlivých bytů se liší kvůli ochraně osobních údajů od umístění ve schématu.

už 3 měsíce volné, poškozené předtím Romové z Toužimi předtím Romové z Valče	z Valče, 3 roky, zaměstnaní	ze Slovenska, 3 roky a mají práci
Romové z Toužimi předtím Romové z Dubé byt byl poškozený	20 let, v důchodu	2 roky
2 roky někdo ze Žlutic, předtím někdo z Bochova	10 let, zaměstnaný	15 let, v důchodu
2 roky	VCHOD	2 roky

Podle informací získaných od nájemníků jsou 2 byty obydlené Romy, asi polovina nájemníků má dluhy na nájemném a službách. Z pohledu řádně platících nájemníků je velmi nepříjemné, že, podle vyjádření jednoho nájemníka, jsou dlužné náklady za vodu a služby majitelem domu rozděleny mezi řádně platící nájemníky. V každém případě schematické zobrazení složení nájemníků ukazuje, že se v tomto konkrétním domě fenomén vyšší fluktuace omezuje na 2 byty. Není samozřejmě ani jisté jestli mladá romská rodina z Toužimi, která v současné době obývá jeden z těchto bytů, nezůstane v domě natrvalo, jak naznačovala v rozhovoru.

Domníváme se, že jak v případě městských domů, tak v případě popsaného soukromého domu není označení „sociálně vyloučené lokality“ adekvátní, jakkoli nechceme snižovat závažnost sociální situace části tamních obyvatel. Sociální vyloučení v lokalitách na základě výsledků výzkumu nepovažujeme za stigmatizující, lokality vnímáme spíše jako místa, kde žijí lidé s více či méně výraznými sociálními problémy, nicméně potkávají se zde s lidmi z různých sociálních skupin a postavení podobně, jako obyvatelé jiných lokalit. Domy nejsou prostorově vyloučeny a jejich obyvatelé využívají podobné služby a navštěvují podobná místa, jako ostatní obyvatelé Žlutic ve více či méně odlišné sociální situaci. Symbolické vyloučení zde je slabé, respondenti neuvádějí jednu lokalitu, se kterou by si spojovali charakteristiky typické pro „ghetto,“ ani tento výraz či jeho synonymum pro označení domů nepoužívají. Na druhou stranu jsme se setkali s tím, že lidé mluví o Hradební ulici jako o „romské ulici“ (či v podobném významu užívají označení „dům hrůzy“).

4.2 Ratiboř (součást Žlutic)

Ratiboř je malé sídlo, které je součástí obce Žlutice. Při sčítání lidu v roce 2011 se v obci nacházelo 22 lidí. V některých domech bydlí stálí obyvatelé, další část domů je využívána jako chalupy, některé domy se rozpadají. V obci bydlí několik romských domácností, některé zde bydlí dlouhodoběji, v jiných případech jde o nově přistěhovalé, celkově se jedná o zhruba polovinu obyvatel obce. V obci nejsou žádné služby občanské vybavenosti, autobus zajíždí do obce jen sporadicky, jinak je nejbližší autobusová zastávka 2 km vzdálená. Pěší cesta do Žlutic je dlouhá 5 km a musí překonat převýšení 160-200 metrů. Obyvatelé Ratiboře, kteří nevlastní automobil, mají možnosti dojížďky k zajištění základních služeb dosti omezené. V přihlášce Žlutic pro intervenci Agentury byla Ratiboř označena jako sociálně vyloučená lokalita.

I když Ratiboř působí na návštěvníky při pěkném počasí jako malebné místo v nádherné krajině, zároveň jsme se setkali s informacemi o silně a zřejmě rasisticky motivované averzi jednoho majitele rekreační nemovitosti vůči místním romským rodinám, která vedla k udáním rodiny u OSPOD s cílem odebraní děti. Podle odpovědí zástupce OSPODu byly uvedené důvody (jako například údajně chybějící pračka) jednoznačně neopodstatněné.

Zaznamenali jsme výpověď, že v Ratiboři *„je hodně cikánů,“* což je však vzhledem k velikosti sídla značně relativní údaj, přistěhování či odstěhování jedné rodiny může významně změnit etnickou skladbu obyvatel. V čase návštěvy bydlely v Ratiboři ve dvou domech tři romské domácnosti. V jednom případě se jednalo o starousedlíky s dětmi, kteří bydlí v Ratiboři už delší dobu v rodinném domě. Zbytek romských obyvatel přišel do Ratiboře nedávno, bydlí ve dvou bytech v jednom domě, který patří místním (neromským) občanům. V jednom případě se jedná o starší etnicky smíšený pár původně z Kraslic, pro které bylo ubytování zajištěné přes příbuzné řešením špatné bytové situace (majitel domu je bratr paní). Druhým případem je mladá rodina, která bydlela předtím v panelácích pana Kopeckého ve Valči.

Protože se jedná o jednotlivé domy obydlené chudými obyvateli, někdy romské etnicity, nepovažujeme lokalitu za sociálně vyloučenou vůči zbytku Ratiboře. Celé sídlo Ratiboř je však podobně jako jiná extrémně malá sídla v pozici, kdy sociální a ekonomická situace výrazně ovlivňuje jejich přístup ke službám a k účasti na životu obce, ke které malé sídlo spadá. Pro některé tak může bydlení v Ratiboři znamenat klid na vlastní aktivity, život v krásném a čistém venkovském prostředí, pro jiné Ratiboř může především znamenat izolaci a samotu.

Obrázek 8: Ratiboř

4.3 Protivec (součást Žlutic)

Dalším místem, které bylo v přihlášce Žlutic pro intervenci Agentury označeno jako potenciální sociálně vyloučená lokalita, byla lokalita v Protivci. Protivec je sídlo nedaleko Žlutic, je součástí obce Žlutice. Podle našich zjištění byla lokalita v Protivci označena jako SVL kvůli domu nedaleko železniční stanice, který obývali Romové a který byl vnímán jako „problémový." Situace během našeho výzkumu už však byla podle našich poznatků odlišná, podle některých výpovědí důvod vnímání „problémovosti" pominul. Rodina, se kterou byly spojovány různé problémy v soužití, se údajně přestěhovala do pro neshody s majitelem domu do Ratiboře. Na Protivec jsme se tedy dále v situační analýze nezaměřovali.

4.4 Albeřice

Albeřice jsou bývalou obcí, která se stala od roku 1953 součástí Vojenského újezdu Hradiště (VÚ Hradiště). Stará zástavba obce téměř kompletně zmizela a byla nahrazena bloky „bytovek." V Albeřicích tak bydleli převážně civilní zaměstnanci VÚ Hradiště pracující zejména pro podniky, které se po r. 1990 transformovaly do dnešního podniku Vojenské lesy a statky ČR, s. p. (VLS). Od 90. let v souvislosti se změnami v hospodaření VLS, tedy v zemědělství s přechodem na extenzivní formy hospodaření s nízkou potřebou pracovních sil a v lesnictví s postoupením zakázek externím firmám, přestalo být většiny zaměstnanců potřeba a Albeřice se tak staly místem, kde není práce.

Kvůli své pozici uvnitř VÚ Hradiště má život v Albeřicích několik specifik. Neexistuje zde místní samospráva; záležitosti obci jsou řízeny vedením VÚ Hradiště sídlícím v Karlových Varech. V Albeřicích také neexistuje soukromé vlastnictví nemovitostí; všechno patří Českému státu (prostřednictvím Armády a organizací jí podřízených). Dalším důležitým rysem Albeřic je pozice sídla na vnitřním okraji VÚ Hradiště, jehož jádro je pro veřejnost nepřístupné. Místní obyvatelé mají ovšem povolen pohyb i v některých částech VÚ, kam jiní návštěvníci můžou jen se speciálním povolením. Kvůli neprůchodnosti vojenského prostoru jsou Albeřice sídlem na periferii, kde „končí cesta." Situace Albeřic se bude v příštích letech v souvislosti se zmenšováním VÚ Hradiště výrazně měnit. Albeřice a další obydlená sídla už nebudou součásti VÚ Hradiště, ale stanou se novými obcemi (Bražec) nebo součástí existujících obcí (Verušičky v případě Albeřice). Perifernost spojená s bezprostřední blízkostí vojenského prostoru však bude Albeřice charakterizovat nadále.

Podle sčítání lidu v roce 2011 mají Albeřice 110 obyvatel, ti bydlí převážně ve třech místních „bytovkách" (3 třípatrové bloky, s 6 vchody), které spravuje VLS. Bydlení je tu relativně levné (obyvatelé uvádějí, že za byt 3+1 platí včetně elektřiny a služeb 4300 korun) a domy jsou v relativně dobrém stavu. Jeden dům je nově zateplen, další mají vyměněna okna. Obyvatelé uvádějí, že komunikace se správcem domu funguje uspokojivě a případné závady a jiné problémy s kvalitou bytů jsou řešeny. Právě levné a relativně kvalitní bydlení společně s čistým a klidným prostředím udávali obyvatelé jako výhodu pro bydlení v Albeřicích. Toho využívají zejména důchodci, často bývalí pracovníci v místním státním statku nebo v lesích (obojí pod správou VLS). Setkali jsme se i s případem, kdy se sem vrátila důchodkyně z Prahy, která v Albeřicích původně vyrostla. Ostatní obyvatelé, se kterými jsme hovořili, zejména rodiny s dětmi, si klid a čistotu zdejšího bydlení rovněž pochvalují. Nicméně odříznutost od okolního světa je zdrojem mnoha problémů.

Obrázek 9: Albeřice, bytovky

V Albeřicích chybí služby občanské vybavenosti. Je zde obchod provozovaný soukromníkem otevřený poté, co správa vojenského újezdu uzavřela původní prodejnu, podle obyvatel byla důvodem pro uzavření nerentabilita. Dále se zde nachází knihovna s přístupem k internetu, ta je však otevřená jen jednou týdně. Za ostatními službami je potřeba podobně jako za prací dojíždět. Města s širší nabídkou služeb jsou však poměrně vzdálená a autobusové spojení spíše řídké. Obyvatelé uvádějí, že po 16. hodině z Karlových Varů do Albeřic už nejede žádný spoj a že *„bez auta to tu moc nejde.“*

Obyvatelstvo Albeřic se ve věkové struktuře odlišuje od Žlutic, ale i v porovnání se situací v celém Česku. Jsou zde zastoupeny více mladší děti a méně lidé nad 70 let věku (SLDB 2011). V rámci malého sídla ale nelze považovat tyto rozdíly za příliš významné, jedná se o jednotky osob. Místní děti chodí do mateřské školy do Valče a do základní školy do Lubence, Valče či do Žlutic. To je dáno i nabídkou školních autobusů, přičemž některé jsou poskytovány v rámci dopravní obslužnosti a některé zřizují samotné školy. Množství školních autobusů a dalších ranních spojů (od místních obyvatel opakovaně zaznívalo *„ráno to tu je jak na Florenci“*) stojí v ostrém kontrastu k celkově špatné či nevhodně nastavené dopravní obslužnosti.

Co se týče práce, kromě hájovny (1 zaměstnanec), výrobny vlny (3 zaměstnanci), státního statku (3 zaměstnanci) a obchodu musí všichni za prací dojíždět do okolních obcí nebo dále do měst. Pro lidi bez práce se mohou Albeřice zdát být příjemným místem k bydlení, zejména kvůli nízké ceně nájmů, ale to může platit spíše krátkodobě. Neexistence pracovních příležitostí v Albeřicích vede k dlouhodobému úbytku motivovaných mladých lidí, kteří odcházejí za prací jinam. Charakterizuje to vyjádření jednoho z místních obyvatel: *„Mladí lidé, co tu bývali, když jsem přišel před 20 lety, ti už jsou pryč.“* Místní starousedlíci si také uvědomují, že jsou v Albeřicích z pohledu společenského uplatnění vlastně zbyteční. Je to však určitý vztah k místu, jak byl popsán výše, který je zde drží – *„Nechci odejít, vyrostl jsem tu.“* Vztah k místům z mládí však udrží jen některé, a tak jsou odchody časté. Svědčí o tom i nárůst počtu prázdných bytů, kterých odhadujeme na asi 30 % z celkového počtu.

Co se týče obyvatelstva romské etnicity, část tu žije dlouhodobě ještě od dob, kdy sem lidé přicházeli za prací. Část romských obyvatel, často rodiny s malými dětmi, sem přišla v poslední době z důvodů hledání levného bydlení. Někteří zde zůstali, jiní se z různých důvodů odstěhovali jinam. Z vyjádření obyvatel jsme vyrozuměli, že fluktuace obyvatel není zanedbatelná, dočasně se přistěhovalo a zase odstěhovalo několik domácností. Na druhou stranu podle respondentů například vystěhování z důvodu neplacení nájmu může kvůli pomalé reakci ze strany správy bytů trvat i několik let. Setkali jsme se s místním označením *„bytový turismus."* Bohužel se nám v době výzkumu nepodařilo získat vyjádření ze strany VÚ Hradiště ani zastihnout správce albeřických domů, tak nemůžeme posoudit, o jak rozšířenou praxi se jedná. Nicméně zástupce Lesní správy Valeč, spadající pod VLS, se vyjadřoval, že počty Romů v Albeřicích klesají a u nových zájemců o bydlení se snaží správa prověřit si jejich platební situaci a zjistit včas případné zadlužení jinde.

Soužití obyvatel Albeřic, jak jsme ho mohli posoudit na základě různých výpovědí, je bez zásadnějších problémů, neobjevují se spory nad rámec běžného sousedského soužití. Respondenti vesměs udávají, že v obci nemají problémy s kriminalitou. Daří se organizovat některé společné sousedské akce, v době naší návštěvy se konaly závody v chytání ryb v místním rybníčku a plánovala se taneční zábava. Nabídka aktivit pro mládež, zejména pravidelného rázu, je však v Albeřicích velmi omezená a mladí většinou dojíždí do okolních obcí. Detailní poznání charakteru soužití v Albeřicích však dalece přesahuje rámec výzkumu pro situační analýzu.

Albeřice nehodnotíme jako sociálně vyloučenou lokalitu, ačkoli ve výzkumu Terezy Dvořákové (2013) za vyloučenou lokalitu Albeřice označeny byly. Důvodem našeho odmítání označení SVL je celkový zdejší charakter soužití. Strukturální postižení Albeřic, zejména kvůli specifické poloze ve vojenském prostoru, zasáhlo všechny obyvatele plošně. Že se Albeřice staly cílem hledání levného bydlení ze strany romských rodin je pro bydlení typu „bytovky" v regionu typické, pokud jsou zde volné kapacity (viz 5.3). Přesto se zde drží určitý duch soudržnosti typický pro venkovské obce a nesetkali jsme se s charakteristikami stigmatizace, odmítání a charakteru „poslední štace," což považujeme za typické znaky SVL.

Do budoucna je pro Albeřice klíčové, jak přesně zde bude probíhat převod bytů po vydělení Albeřic z vojenského prostoru. Podle vyjádření starosty Verušiček počítá obec Verušičky s tím, že bytové domy v Albeřicích se stanou majetkem obce. Zároveň deklaroval, že obec nebude pod jeho vedením byty privatizovat, protože je si vědom toho, že pro obec bude klíčové mít možnost další vývoj v nové části obce ovlivnit. Jedná se nepochybně o správnou úvahu, příběh několika jiných objektů na Žluticku ukazuje, že nepodařená privatizace je nejčastějším důvodem pro vznik problémové lokality (viz kap. 5.3.2). Je však otázka, do jaké míry nové poměry mohou změnit zoufalou situaci na místním trhu práce. Pomoci by k tomu mohlo například přehodnocení přístupu k hospodaření a zaměstnávání ze strany Armády ČR a jejích organizačních složek, které budou i po zmenšení vojenského prostoru nadále majiteli lesů a polí v okolí Albeřic.

4.5 Valeč

Valeč je obcí s neobyčejným geniem loci, vévodí jí zámek, ve svahu stojí opravené barokní stavby. Obec se nicméně nachází na hranici Vojenského újezdu Hradiště a jako taková je postižena periferností, i když ne tak závažně jako Albeřice. Ve Valči se letošní léto konalo několik mezinárodních festivalů (z nich nejznámější je zřejmě Povaleč) i menší události kulturního a sportovního charakteru organizované místními lidmi. Na první pohled Valeč „žije," ale není jasné, nakolik se to týká všech obyvatel Valče.

Valeč jako sídlo měla v roce 2011 244 obyvatel, se započtením dalších sídel v katastru obce byl v roce 2012 celkový počet obyvatel 361, se započtením „chalupářů“ (kteří prý v některých případech pronajímají své byty ve městech a bydlí ve Valči nastálo) však celkový počet obyvatel může být až 450. Podle dalších ukazatelů je sídlo Valeč (jádrová část obce Valeč) strukturálně v oblasti vzdělanosti srovnatelná se Žluticemi jakožto městem, to znamená, že vzdělanost je zde celkově vyšší než v jiných obcích srovnatelné velikosti v okolí. Co se týče věkové struktury, je ve Valči oproti ostatním obcím nižší zastoupení dětí, naopak je zde výrazněji zastoupena věková skupina 50 – 69 let, a to i v porovnání s ostatními posuzovanými obcemi v regionu včetně Žlutic. Tyto charakteristiky mohou odrážet větší počet „chalupářů“ z měst (tj. starších, vzdělanějších), kteří se ve Valči usídlili prakticky k trvalému bydlení. Přímo v centru obce se nacházejí dva domy, „paneláky,“ které někteří označují za problémové. Majitelům domu je v obci vytýkáno, že některé byty pronajali „problémovým“ romským rodinám. V analýze Terezy Dvořákové byla kvůli této lokalitě Valeč označena za „obec ohroženou sociálním vyloučením“ a v žádosti Žlutic o intervenci Agentury přímo za sociálně vyloučenou lokalitu.

Obrázek 10: Valeč (Zdroj: Google Street View)

„Paneláky“ jsou třípodlažní, je zde 32 bytů (4 vchody). Domy jsou ve vlastnictví soukromých vlastníků, manželů Kopeckých z Vysokého Mýta. Pan Kopecký žádá od nových nájemníků 49 korun/m^2, což je na poměry v regionu poměrně vysoká částka. Nájemníci, kteří v domě bydlí déle, platí ale výrazně nižší nájemné. Před rokem 1989 byly zmíněné dva „paneláky“ ve vlastnictví místního družstva, byly postaveny jako bydlení pro jejich zaměstnance. Po roce 1989 byly domy nabídnuty k bezplatnému převodu do vlastnictví obce, nicméně tehdejší vedení obce nabídku odmítlo. „Paneláky“ tedy byly prodány soukromému vlastníkovi. Později při jedné příležitosti obec zvažovala domy zpětně odkoupit, ale jen za podmínky, že se stávající nájemníci zaváží k bezprostřednímu odkupu svých bytů za poměrně nízkou částku. Ani tento scénář se nenaplnil. Později přešly domy do vlastnictví manželů Kopeckých. V jejich vlastnictví byly domy zatížené exekucí, pan Kopecký v současnosti nemůže s domy nakládat a má obstavený bankovní účet. Exekutor podle výpovědí místních aktérů vyčkává s další akcí, neboť majitel z vybraných nájmů průběžně půjčku splácí. Obtížná finanční situace majitele se odráží v nedostatku financí na opravu domů, které jsou celkově ve špatném fyzickém stavu. Obyvatelé se vyjadřovali, že do domu zatéká a někde se objevují plísně.

Upozorňovali též na špatnou situaci centrálního vytápění „paneláků," na celkovou zastaralost a technické problémy, kdy hrozí selhání dodávek tepla a nefunkčnost v zimních měsících. V minulých letech prý docházelo k situaci, že uhlí pro vytápění v zimě scházelo, neboť nebylo nakoupeno v předstihu a v dostatečném objemu. Obyvatelé v rozhovorech používali ve vztahu k situaci v domech pojem *„časovaná bomba."*

Z pohledu lidí z obce však bylo největším problémem, že v nedávné době byly byty v paneláku pronajímány „problémovým" romským rodinám. Podle výpovědí prý obyvatelé obce zaznamenali v té době nárůst drobných krádeží, zejména kovů. Není však jasné, jaká část nově příchozích obyvatel byla v kriminálním konání zapojena. S odchodem některých konkrétních nájemníků však tyto krádeže údajně ustaly. O těchto nájemnících spojovaných s krádežemi se obyvatelé obce i „paneláků" vyjadřovali, že se přistěhovali z jiných lokalit v regionu, kde existuje podobný typ bydlení v „bytovkách" ve špatném stavu (Libyně, Údrč, další obce na Bochovsku a Toužimsku). Při pátrání, jak a kdy se Valeč stala součástí migračních pohybů, se kterými bývá ve výpovědích spojováno „vybydlování" bytů, zadlužení (respondenty bylo spojováno mimo jiné s neschopností splácet kauci) a nárůst problémů v soužití v obci, jsme vyrozuměli, že migrace nájemníků byla nejvýraznější, když majitelé „paneláků" dali domy do správy jedné realitní agentuře, která podle slov respondentů následně nabízela bydlení těmto „problematickým" nájemníkům. Praxe následně vedla k nárůstu dluhů za bydlení a k následnému vystěhovávání. Později majitel Kopecký se zmíněnou realitní firmou přestal spolupracovat a v současnosti se přestěhoval do jednoho z bytů v „paneláku" a sám se stará o výběr nájmů. Obyvatelé domů i obce tento posun hodnotili kladně.

Vyšší míra stěhování obyvatel se týká zejména druhého z paneláků, jak ukazuje schéma na obrázku 11 popisující stěhování za poslední dobu podle výpovědi sousedů (časový horizont není úplně přesný, respondenti se během zpracování v některých případech neshodovali nebo opakovně několikrát vzájemně opravovali). Podle nich v tomto domě má práci *„jen 4-5 lidí,"* jen ve třech bytech ale bydlí romské rodiny. V prvním z paneláků se podle respondentů stěhovali „jen" obyvatelé šesti bytů (Louny, Žlutice, Podbořany, Libyně, Podbořanský Rohozec, místní), částečně šlo o Romy, jejich přítomnost nebyla prý vnímána konfliktně. Vedle vnějších individuálních důvodů je důvodem ke stěhování (a to i stěhování v rámci domu) také špatný stav bytů, spojený s problémy s vytápěním *(„v zimě jsme dva dny spali oblečení… v některých bytech už to topení nemůže ani topit, protože je zanesené vodním kamenem"*) a s plísněmi (*„ty plísně jsou ve všech bytech, hlavně v těch pod střechou"*). Špatný stav bytů je v první řadě spojován se špatnou údržbou, dále bylo u některých bytů – ve spojitosti s častou migrací – poukazováno na jejich postupné vybydlování, které je spojováno opět s dlouhodobě nízkou kontrolou nad stavem a předáváním bytů *(„oni si pak odvezli kuchyňskou linku… ale ta byla jejich, ona už tam nebyla předtím"*). Schéma níže zachycuje i technický stav bytů.

Obrázek 11: Stěhování v poslední době v bytech 2. paneláku podle vypovědí sousedů

5 rodin, z toho: 3 místní, 1 z Libyně, 1 z Údrče	**Dlouhodobí obyvatelé**	**2 rodiny, z toho: jedna místní**, jedna stěhování v rámci domu	**„místní rodiny“**	**2 romské rodiny**, z toho: 1 z Anglie / Bochova, 1 z Údrče *Částečně chybí vybavení (chybí sporák, aj.)*	**Nezjištěno**
„místní rodiny“	**„místní rodiny“** V současnosti volný	**2 rodiny**: 1 místní 1 romská z Herstošic	**1 rodina**, přistěhoval se jen otec *Částečně chybí vybavení (chybí sporák, aj.)*	**Nezjištěno**	**2 rodiny** 1 z Bošova 1 z Herstošic Romové V současnosti volný *„Holobyt“*
20 let stejná rodina	(Vchod)	**2 rodiny** V současnosti volný 1 místní 1 z Herstošic *„Holobyt“ i bez elektřiny*	**„místní rodiny“**	(Vchod)	**„místní rodiny“**

Skladba obyvatel „paneláků“ je celkově dosti pestrá, etnicky i sociálně. V domě bydlí někteří Romové dlouhodobě, ale Romové zde nikdy netvořili většinu. Motivace přestěhovat se do Valče, jak jsme zaznamenali v rozhovorech s nájemníky, je různá. Nájemníci si stěžovali na problémy s charakterem bydlení, jak je popsáno výše, ale na druhou stranu si pochvalovali charakter lokality a celkově příjemné životní prostředí – čisté, bezpečné, a to zejména pro děti a ve srovnání s bydlením ve větších městech v Podkrušnohoří. Jeden respondent to charakterizoval: *„Tady se nemusím bát pustit děti ven samotné. V Lounech jsem se bála jít k bankomatu, i přes den.“* Nakolik lze hodnotit ze setkání a pozorování v rámci výzkumu, vzájemné vztahy a atmosféra byly přátelské, snad i díky každodennímu vzájemnému kontaktu, negativní vnímání je spíše v kontextu širší obce v kontextu omezenějších vzájemných kontaktů, jak bylo zmíněno i výše (viz také kap. 5.6 a 5.7, interetnické vztahy a bezpečnost). I situace ve Valči by však pro hlubší porozumění vyžadovala samostatnou analýzu.

Obyvatelé „paneláků“ si vesměs stěžovali, že v obci není práce a musí se dojíždět do okolních obcí (Lubenec, Podbořany, Vroutek). Míra nezaměstnanosti podle evidence Úřadu práce dosahovala ve Valči v roce 2011 17 %, což vychází podobně i ve sčítání lidu 2011 za část obce zahrnující pouze sídlo Valeč. V poslední době bylo v obci zřízeno několik pozic VPP, zejména pro práci v zámeckém parku (6 pozic), další pozice v rámci programů aktivní politiky zaměstnanosti jsou zřizovány v rámci projektů firmy Job Asistent (podrobněji viz kap. 5.1.3). Žádný z respondentů nicméně neměl se současnou nabídkou VPP zkušenost. Zástupce valečské pobočky firmy Job Asistent konstatoval, že se zaměstnáním obyvatel „paneláků“ nemá obecně dobré zkušenosti. Celkově je pro obyvatele „paneláků“ charakteristická horší sociální situace oproti zbytku obce, i když v jednotlivých domácnostech může být situace dosti rozdílná. Podle výpovědi zástupce místní mateřské školy je většina dětí, které školku navštěvují, z rodin, které lze označit jako *„sociální případ.“*

Na základě poznatků z terénu vnímáme Valeč jako obec mnoha protikladů. Na jedné straně se tu střetává určitý činorodý idealismus lidí, starousedlíků i nově příchozích z posledních let, s určitou pasivitou charakteristickou pro periferní a strukturálně postižené regiony. Z našeho subjektivního pohledu se ale zdá, že se obec celkově rozvíjí. V jiné rovině je zde střet mezi podnikavým duchem a určitou pasivitou lidí v obtížné sociální situaci. Na jedné straně najdeme v nedávné historii Valče až nereálné plány rozvoje, na straně druhé někteří hovoří o beznaději. Tyto rozpory vedou po praktické stránce k rozdrobenosti společenství obce, což je tím více citlivé v malé obci, kde se „všichni znají," a mohou být překážkou pro hledání realistické vize rozvoje Valče, která by zahrnovala všechny obyvatele. Nedůvěra k obyvatelům „paneláků" ze strany ostatních obyvatel obce a strach z možných „problémových" příchozích, to jsou emoce, se kterými jsme se mezi místními lidmi setkali. Na druhou stranu vnímáme, že mnozí se snaží o překlenutí nesouladů, symbolickým jevem v tomto směru je vstřícnost při provozování různých aktivit, kde se potkají všichni obyvatelé obce.

4.6 Vrbice

Vrbice jsou obcí na sever od „karlovarské" silnice (E48), v roce 2012 měla 192 obyvatel. V době našeho výzkumu měla obec rozpuštěné zastupitelstvo (důvod neznáme) a chystaly se zde předčasné komunální volby (proběhly v červenci 2013). V obci dnes chybí většina základních služeb, bývalá budova prodejny potravin na návsi je zavřena. Sbor dobrovolných hasičů v obci zanikl. Velká část obyvatel obce bydlí v „bytovkách." Nedaleko obce se rozkládá areál bývalého zemědělského družstva, dnes zdevastovaný, využívaný k přespávání několika lidmi bez domova.

V přihlášce Žlutic k intervenci Agentury jsou Vrbice označeny za SVL, v analýze Terezy Dvořákové jsou označeny za obec ohroženou sociálním vyloučením. Podle našich poznatků ale Vrbice nebyly uváděny jako místo, kde by lidé získávali krátkodobé bydlení při přesunech mezi různými lokalitami (jak je popsáno kapitole 5.4). Podobně nebyly Vrbice zmiňovány jako místo se získaným stigmatem „romské" obce, přitom ve vrbických „bytovkách" bydlí i romští obyvatelé. Pracovníci karlovarské pobočky OSPOD se vyjádřili, že ve Vrbicích nemají žádné děti, o jejichž situaci by byl vedený spis. Přitom Vrbice mají nejvyšší registrovanou nezaměstnanost v regionu a ve vzdělanostní struktuře podle sčítání lidu 2011 zde zcela chybí vysokoškoláci. Ač by situace ve Vrbicích a zejména její interpretace vzhledem k sociálnímu klimatu v obci zasloužila podrobnější výzkum, domníváme se, že rozpor mezi špatnou situací obce vnímanou skrze kvantitativní ukazatele a celkovou subjektivně vnímanou „bezproblémovostí" souvisí i s charakterem vlastnictví bydlení v tamních „bytovkách."

Byty v „bytovkách" byly obcí privatizovány do rukou obyvatel bytů. Takto mohli obyvatelé poměrně levně získat své bydlení a dnes už nejsou zatíženi povinností platit nájem. Vlastnictví bytu představuje určitý záchytný bod v životě, který nabízí určitou jistotu a zároveň i další výhody, například i možnost získat půjčku za výhodnějších podmínek – část bytových jednotek je podle katastru nemovitostí zatížena zástavním právem, či přímo insolvencí nebo exekucí. Na jednu stranu tak jsou vlastníci bytů chránění před hrozbou zvyšováním nájmů, spekulacemi s domy nebo nevhodnou bytovou politikou obce, na druhou stranu nízké investice společenství vlastníků do údržby domů nejsou dlouhodobě udržitelné a spolu s vysokou zadlužeností domácností mohou představovat odsunutí řešení současných problémů do budoucna, kde jejich nahromadění může znamenat další „časovanou bombu."

Obrázek 12: Bytovky Vrbice

4.7 Čichalov

Čichalov je malou obcí na sever od Žlutic nedaleko „karlovarské“ dopravní komunikace (E48). Samotné jádrové sídlo Čichalov má 96 obyvatel (SLDB 2011), spolu s ostatními sídly má obec 147 obyvatel. U takto malé obce i vzhledem k její malé exponovanosti, neleží na hlavní silnici ze Žlutic prochází jí pouze silnice 3. třídy, přímý autobusy do Karlových Varů odsud téměř nejezdí, překvapí vybavení obce základními službami jako je prodejna smíšeného zboží a hospoda. Obojí je ve vlastnictví obce, samotná obec prodejnu i provozuje, hospoda je provozována smluvním provozovatelem. Podle slov vedení obce byl v minulosti v případě potřeby provoz zmíněných zařízení i dotován, pokud bylo třeba, jen aby občanská vybavenost z obce nezmizela docela. Podobným způsobem jsou ve vlastnictví obce i dvě místní „bytovky,“ ve kterých je udržován obcí velmi nízký nájem. Tento v českých poměrech vzácný přístup obce ke správě obecního majetku zajišťuje obci do určité míry výhodnější pozici při práci se sociální situací v obci, minimálně co se týče možnosti kontroly nad bytovou politikou a překlenutím tržních výkyvů co se týče rentability základních služeb občanské vybavenosti v takto malé obci.

V místních „bytovkách“ bydlí i lidé v sociálně obtížnější situaci včetně Romů, lokalita sice není uváděna žádným zdrojem jako sociálně vyloučená lokalita, nicméně v rozhovorech jsme se opakovaně setkali s jednotlivými případy sociálně problematických domácností z této obce. Důvodem zaměřit se ve výzkumu na Čichalov tedy nebyly jen zprávy o „problémové“ lokalitě v sídle Mokrá (viz níže), ale i výzkumný zájem, proč se v případě Čichalova nemluví o sociálně vyloučené lokalitě, i když podle různých charakteristik bychom zde problémy v soužití očekávat mohli.

„Bytovky“ byly v posledních letech opraveny a jsou v dobrém stavu. Obyvatelé mají možnost využívat pozemky nedaleko domu jako zahrádky. Starostka obce v rozhovoru uvedla, že nájemníkům

slíbila byty privatizovat do vlastních rukou, a to na konci svého posledního volebního období, což podle vyjádření bude na konci současného volebního období. V obci působí zemědělské družstvo Horka, které se zaměřuje na chov skotu. Zaměstnává 17 lidí, je vlastníkem bytovek v Mokré (viz níže).

Obrázek 13: Čichalov (Zdroj: Google Street View)

4.8 Mokrá (součást Čichalova)

Mokrá je malé sídlo s 33 obyvateli (SLDB 2011), které spadá pod obec Čichalov. V žádosti Žlutic o intervenci Agentury byla Mokrá uvedena jako místo se sociálně vyloučenou lokalitou. Jednalo se v tomto případě o malou „bytovku“ (4 byty), která patří Družstvu Horka a bývá velmi levně pronajímána zaměstnancům Družstva. V době konání výzkumu však podle vyjádření zástupce Družstva Horka už byla „problematická“ rodina vystěhována a situace v lokalitě se tím stabilizovala. V domě dnes bydlí zaměstnanci družstva (členové původní „problematické“ rodiny už v Družstvu nepracovali). Dále jsme tedy situaci v obci nezkoumali.

4.9 Verušičky

Verušičky je obec na sever od „karlovarské“ silnice (E48). Celá obec má 411 obyvatel (2012, ČSÚ), samotné jádrové sídlo Verušičky má 193 obyvatel (SLDB 2011). V roce 2015 se ještě počítá s připojením Albeřic, které jsou nyní součástí Vojenského újezdu Hradiště (viz kap. 4.4). Verušičkám se v poslední době daří těžit z blízkosti dopravní komunikace E48. Do obce v poslední době přišla větší investici v oblasti kamionové dopravy, to pro Verušičky zároveň znamená vytváření pracovních míst ve stavitelství či ve službách. Zaznamenali jsme však i stížnosti, že nekvalifikovaná práce v souvislosti se jmenovanou investicí je údajně někdy placena pod úrovní minimální mzdy.

Ve Verušičkách je část místních „bytovek“ zprivatizována, část je ve vlastnictví obce. Podle vyjádření vedení obce se daří sociální situaci v obci zvládat, nemovitosti v obci nebyly nikdy výrazně

zapojeny do migračních proudů nejchudších. Místa v obci také nikdy nebyla označena za vyloučenou lokalitu. Obec má v současnosti jeden z nejnižších podílů nezaměstnanosti v regionu.

4.10 Lokality mimo Žluticko

Následující lokality nebyly jmenovány v přihlášce Žlutic k intervenci Agentury, administrativně spadají pod okolní obce Bochov nebo Lubenec, ale do situační analýzy jsme je zahrnuli z důvodu, že byly opakovaně uváděny jako cíle nebo zdroje migrace chudých do lokalit na Žluticku.

4.10.1 Údrč

Údrč je malé sídlo (115 obyvatel podle SLDB 2011), které je součástí města Bochov. Nachází se na silnici k poutnímu místu Skoky, kde silnice už v podobě polní cesty končí. V Údrči se kromě venkovské zástavby a zemědělsky využívaného zámku nachází dvě „bytovky" v poměrně zdevastovaném stavu. Majitel, pan Jaroslav Červenka, je podle výpovědí obyvatel ve vězení (nepotvrzené) a o své vlastnictví se nestará. Podle posledních zjištění se majitel o nemovitost 12 let nestaral a ani nevybíral nájem. Dnes je podle katastru nemovitostí spoluvlastníkem domů Alena Červenková, majitelka lékáren v Praze, Zdicích, Vlašimi a Blatné. V domech bydlí stále několik dlouhodobých nájemníků, kteří platí nájem, jejich počet ale dlouhodobě klesá, zároveň se do domu údajně nastěhovali bez vědomí majitele další lidé, kteří nájem neplatí. V domech je prý rozkradeno zařízení kotelny, a tudíž zde nefunguje přívod teplé vody. Fasáda domů je výrazně poškozena, okna jsou často ve velmi špatném stavu, některé byty jsou tak obtížně obyvatelné. Celkově se situace bydlení v těchto domech jeví jako dlouhodobě neudržitelná a chaotická, trvá podle respondentů již více než 8 let. Někteří respondenti mluvili o domech jako o *„osadě bez zákona"* [34]. (Po ukončení výzkumu jsme získali informaci, že v roce 2013 dochází k vývoji, kdy byla vlastníky pověřena správou domu osoba, která se hodlá o nemovitosti starat s cílem situaci stabilizovat. Tato osoba přímo kontaktovala Agenturu a je s ní ve spojení.)

Údrč nebyla zařazena do žádné z výše zmiňovaných analýz sociálně vyloučených lokalit, podle našeho názoru je ovšem možné místní bytové domy jako sociálně vyloučené označit.

[34] Podle posledních informací se situace v tomto roce začala měnit. Syn spolumajitelky začal v pověření domy spravovat a obnovuje komunikaci s nájemníky, což se v některých případech ukazuje jako velmi náročné. O aktivitách z poslední doby jsme se dozvěděli až při dokončování této zprávy a nebyl tak prostor do výzkumu zahrnout i správce nemovitostí.

Obrázek 14: Bytovky Údrč

4.10.2 Libyně

Libyně je malé sídlo, součást obce Lubenec ležící v Ústeckém kraji. Podle SLDB 2011 zde bydlí 46 obyvatel, tito většinou bydlí ve dvou místních „bytovkách." Bytovky jsou v majetku Josefa Kudliče z Lubné u Rakovníka. V době realizace výzkumu byly jen dva nebo tři byty obsazeny dlouhodobě, v ostatních se měnili podle vyjádření obyvatel nájemníci po několika měsících, i respondenti z jiných obcí označovali Libyni za místo, kde by nechtěli déle bydlet. Je zde totiž dlouhodobě problematický stav kanalizace, ta prosakuje do sklepů a způsobuje všudypřítomný zápach. Obyvatelé v rozhovoru uváděli, že se o nápravu havarijního stavu kanalizace snaží vlastními silami, neboť majitel nemovitostí je v tomto pasivní. Celkově se obyvatelé vyjadřovali o obci Lubenec, že se o Libyni nezajímá.

Libyně (ani Lubenec) není uvedena v Gabalově analýze jako sociálně vyloučená lokalita, podle našeho názoru je ovšem možné místní bytové domy jako sociálně vyloučené označit.

Obrázek 15: Libyně (Zdroj: Google Street View)

4.10.3 Další lokality

V mnoha dalších obcích lze nalézt jednotlivé domy s chudými obyvateli, často Romy, které bývají dávány za příklad nezodpovědného způsobu života a za zdroj problémů (častým příkladem byl například dům obývaný romskou rodinou v Herstošicích). Některé rodiny mají pověst kriminální historie, časté ústavní výchovy dětí a jsou spojovány ve výpovědích s různými sociálními patologiemi. Ve výpovědích některých respondentů bývají ale poměrně běžně tyto vlastnosti „problémové rodiny“ přenášeny plošně na všechny „cikány,“ takže hranice mezi výpověďmi založenými na konkrétních skutečnostech a představivostí může být velmi nezřetelná.

Obrázek 16: Herstošice (Zdroj: Google Street View)

5 Analýza situace v oblastech sociální integracef

> *"Proces sociální integrace lidí ze sociálně vyloučených lokalit musí probíhat zároveň v mnoha oblastech. V každé z nich je třeba přijmout řadu kroků na úrovni samospráv, škol, policie a dalších institucí, včetně nevládního sektoru. Tato řešení je nutné vhodně kombinovat a koordinovat, a to zejména na úrovni obce či města. Bez propojení a návaznosti jednotlivých opatření se výrazně snižuje jejich účinnost."*[35]

Takto definuje Agentura přístup k sociální integraci v jednotlivých oblastech, přičemž jako klíčové definuje následující oblasti: bydlení, zaměstnanost, vzdělávání, sociální služby, bezpečnost, rodinu a sociálně-právní ochranu dítěte. Podobně byly definovány i oblasti pro zpracování situační analýzy. Následující text má ale poněkud odlišnou strukturu, jeho dělení na jednu stranu vychází z oblastí intervence Agentury, zároveň se ale snaží reflektovat specifickou situaci regionu, a tedy klade důraz na témata, která byla v rámci výzkumu identifikována jako nejpodstatnější pro procesy sociálního začleňování v kontextu Žluticka. Vzhledem ke vzájemné provázanosti jednotlivých oblastí byla některé témata spojena, nebo se objevila zároveň ve více kapitolách (např. systém vyplácení nepojistných sociálních dávek). Zároveň zde věnujeme zvláštní pozornost faktorům, které se promítají do více oblastí (např. doprava nebo migrace). Kapitoly 5.3 a 5.4 jsou podrobnější, v zadání analýzy byla specifikována jako „specifická studie."

Řazení jednotlivých podkapitol zároveň reflektuje, jaké oblasti respondenti zdůrazňovali a jak je vzájemně podmiňovali. Na prvním místě je proto zaměstnání (5.1), následuje doprava (5.2) a dále bydlení (5.3), kde je zvláštní důraz věnován procesů vzniku „problémových" lokalit (5.3.2). Na to navazuje kapitola, o migraci mezi lokalitami a o dluzích (5.4). Dále jde o kapitoly věnované rodině (5.5), bezpečnosti (5.6) a poslední část se pak věnuje postavení Romů a vztahům mezi etnickými skupinami (5.7).

[35] Zdroj: http://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory

5.1 Zaměstnanost a sociální systém

Otázka dostupnosti příjmů, tedy zaměstnanosti, nezaměstnanosti a možnosti zaměstnání byla jedním z klíčových témat, ke kterému se vraceli téměř všichni respondenti, ať už šlo o žáky posledního ročníku žlutické základní školy, obyvatele lokalit nebo zástupce samosprávy, podobně tomu bylo i u předchozích analýz, které se Žluticku nebo širšímu regionu věnují. Omezené možnosti zaměstnání jsou viděny jako příčina postupné degradace regionu, stárnutí jeho populace a odlivu vzdělaných obyvatel. Z perspektivy řady respondentů je to právě absence zaměstnání v důsledku které se Žlutice ocitly ve „slepé uličce“ či přímo „spirále,“ která vede k opakování vzorců a tím k prohlubování chudoby regionu.

Následující kapitola se v návaznosti na ekonomickou situaci v regionu, jak byla popsána v kapitole 3.4, dívá na charakter zaměstnanosti na Žluticku (5.1.1.), vývoj nezaměstnanosti a možnosti, respektive limity zaměstnání pro osoby s nižší kvalifikací. V tomto kontextu jsou sledované i nástroje aktivní politiky zaměstnanosti (5.1.2 a 5.1.3). Dále se kapitola věnuje vztahu mezi sociálním systémem a trhem práce ve specifickém kontextu venkovského regionu. V rámci této části sleduje studie dopad pravidel pro vyplacení dávek na možnosti a motivaci k zaměstnání na pozicích s nízkým platovým ohodnocením, často spojenými s dojížděním (5.14).

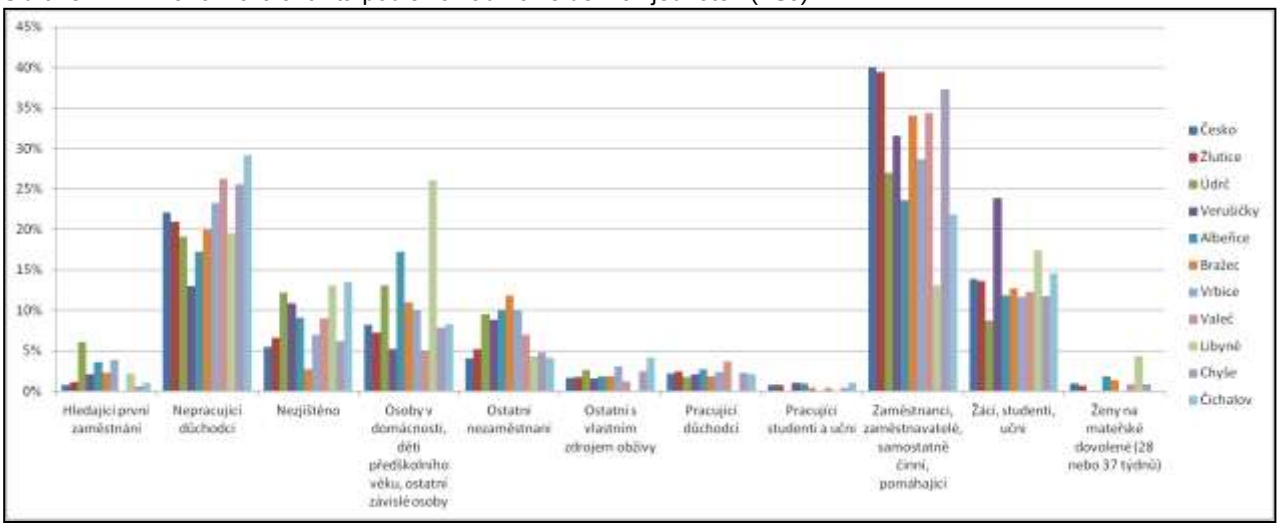
5.1.1 Charakter zaměstnanosti

Následující část vychází primárně z dat ze Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB) v roce 2011 (eventuálně ze srovnání s rokem 2001). Z toho pak vycházejí i některá omezení výpovědní hodnoty – informace ze sčítání lidu vychází z toho, co obyvatelé do dotazníku vyplní, tedy může docházet k určitému zkreslení, které odráží odlišné pochopené otázky nebo ochotu jednotlivců o sobě vypovídat v citlivějších oblastech (např. ochota přiznat nezaměstnanost).

Obrázek 17 ukazuje strukturu ekonomické aktivity obyvatel v zájmových sídlech[36] na Žluticku. Patrné jsou velké rozdíly mezi jednotlivými sídly (u velmi malých obcí však rozdíl několika osob může způsobit rozdíl mnoha procent), některá sídla vykazují poměrně výrazné rozdíly v zastoupení některých kategorií v porovnání s ostatními (např. nízký podíl zaměstnanců v Libyni), samotné jádrové sídlo Žlutice se však do velké míry blíží průměrným hodnotám za celé Česko. U malých obcí a sídel, ale nejspíše zejména v mikroměřítku lokalit, tedy musíme počítat s možnými odlišnostmi v zastoupení různých kategorií ekonomicky aktivních, tedy i rozdílnou schopnost lokality mobilizovat své zdroje oproti na příklad situaci ve městech.

[36] Jako v jiných částech situační analýzy i zde sledujeme sídla v rámci obcí prostřednictvím území vymezeného základními sídelními jednotkami (ZSJ).

Obrázek 17: Ekonomická aktivita podle základních sídelních jednotek (ZSJ)

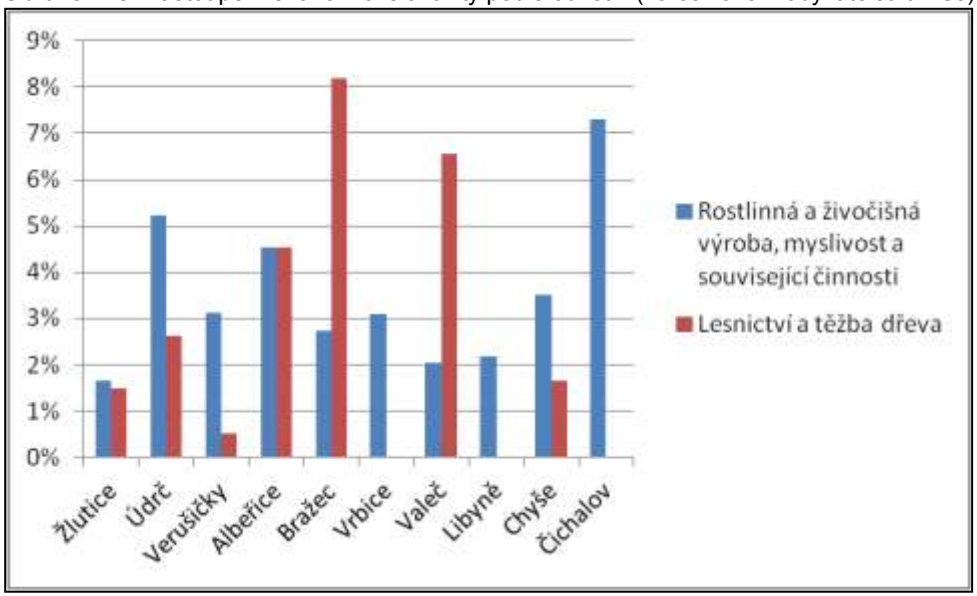
Zdroj: SLDB

Dále jsme se zajímali o strukturu ekonomické aktivity podle práce v jednotlivých odvětvích. Následující obrázky ukazují zastoupení v některých vybraných skupinách odvětví ekonomické aktivity za obyvatele ZSJ. Celkově číselník odvětví ekonomických aktivit obsahuje velké množství položek, vybírali jsme jen ty položky, které byly zastoupeny významněji.

Zastoupení obyvatel pracujících v zemědělství a lesnictví (obrázek 18), není ani v malých obcích sídlech vysoké (ne více než 11 %), ačkoli právě zde to někdy bývá téměř jediný druh šířeji dostupné práce v místě bydliště. Nejvyšší podíl obyvatel pracujících v zemědělství (rostlinná a živočišná výroba, myslivost a související činnosti) je v Čichalově, nejspíše kvůli zde působícímu zemědělskému družstvu. Ve Žluticích je podíl práce v zemědělství a lesnictví velmi nízký, dohromady zhruba 3 %. Vyšší podíl obyvatel pracujících v lesnictví je v sídlech poblíž Vojenského újezdu Hradiště nebo přímo uvnitř újezdu – ve Valči, Bražci a Albeřicích. Data přesvědčivě ukazují, že možnost zaměstnání obyvatel v zemědělství a lesnictví je velmi limitována kapacitami těchto odvětví ekonomické aktivity. Tato odvětví zároveň nabízejí většinu málo kvalifikované práce poblíž místa bydliště, za jinými typy málo kvalifikované práce je často nutné dojíždět. V této souvislosti se jeví, že nekvalifikované práce pod hlavičkou veřejně prospěšných prací (VPP) vlastně zaplňují určité prázdno v oblasti málo kvalifikované práce v místě bydliště, což částečně zdůvodňuje celkový zájem o VPP mezi nezaměstnanými na Žluticku (viz kap. 5.1.3).

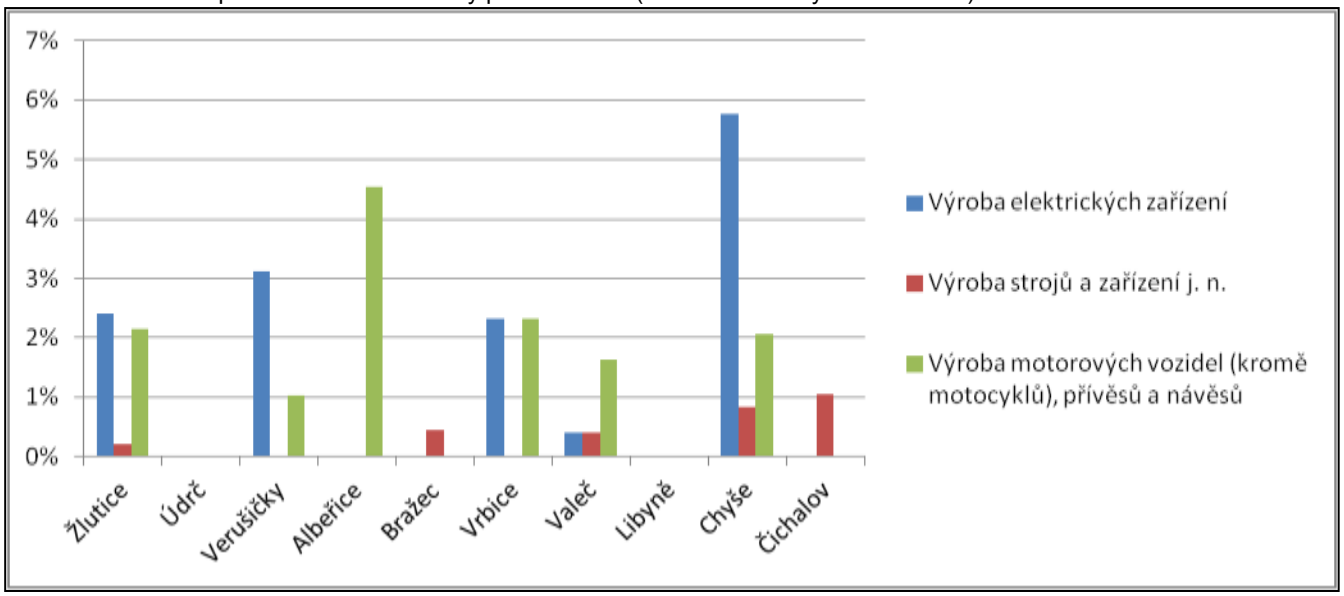
Graf na obrázku 19 se týká některých druhů průmyslových odvětví, pro které je více typická koncentrace ve větších obcích. V grafu vyčnívá případ města Chyše, kde přímo sídlí některé průmyslové provozy, zastoupení obyvatel pracujících v odvětví výroby elektrických zařízení bylo v době sčítání lidu výrazně vyšší, než v o dost větším městě Žlutice. Ukazuje se tak, že umístění průmyslového provozu v obci dlouhodoběji vede k vyššímu zastoupení pracovníků v daném odvětví, tedy trend určité specializace pracovníků v obci. Je otázkou, nakolik k takové specializaci může docházet i ve vzdálenějších obcích, ze kterých se za prací dojíždí.

Obrázek 18: Zastoupení ekonomické aktivity podle odvětví (na celkovém obyvatelstvu ZSJ) – část 1

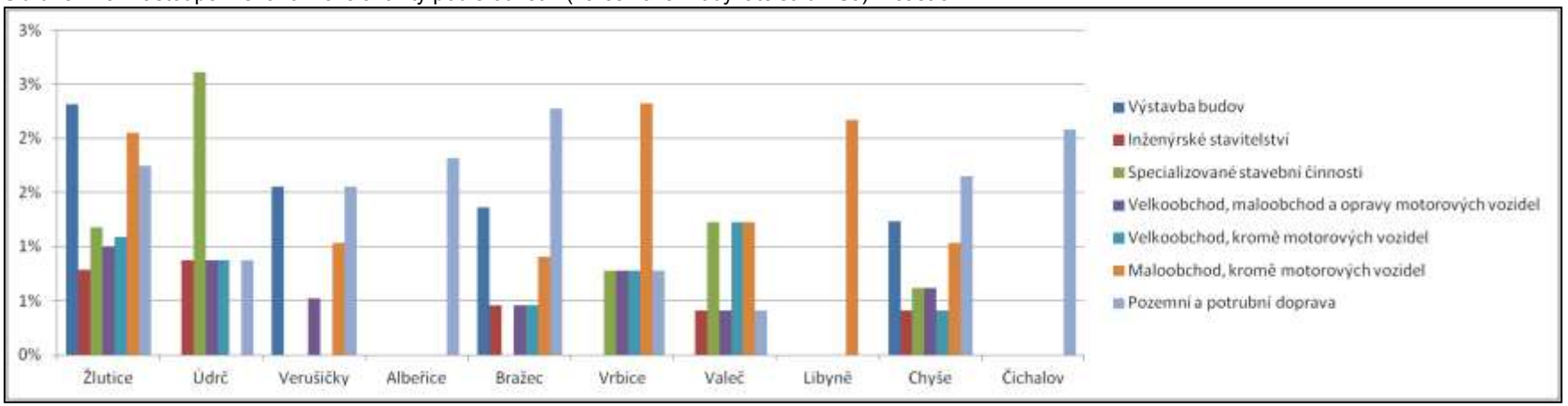
Zdroj: SLDB

Obrázek 19: Zastoupení ekonomické aktivity podle odvětví (na celkovém obyvatelstvu ZSJ) – část 2

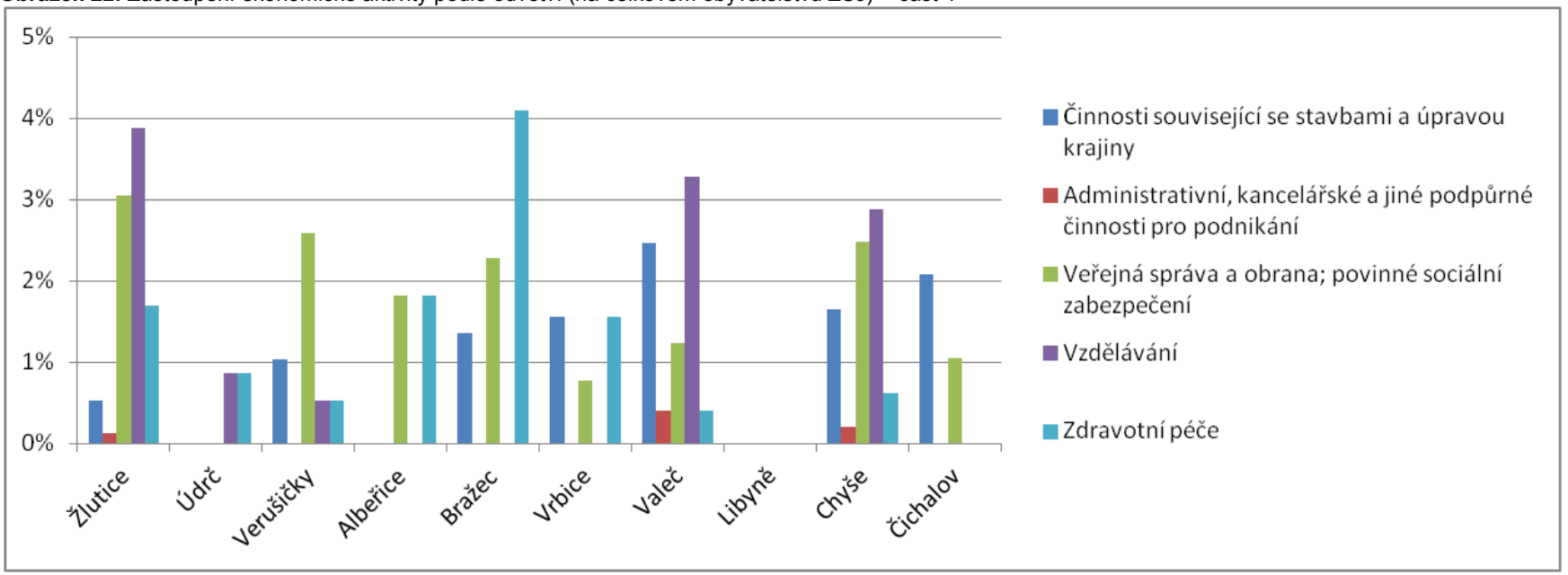
Zdroj: SLDB

Obrázek 20: Zastoupení ekonomické aktivity podle odvětví (na celkovém obyvatelstvu ZSJ) – část 3

Zdroj: SLDB

Obrázek 21: Zastoupení ekonomické aktivity podle odvětví (na celkovém obyvatelstvu ZSJ) – část 4

Zdroj: SLDB

Co se týče stavebnictví, obchodu a dopravy, obrázek 20 ukazuje, že podíly pracujících v jednotlivých kategoriích jsou celkem nízké. Je však patrné, že ve větších sídlech dochází k vyšší diverzifikaci ekonomických aktivit – všechny zobrazované kategorie jsou zastoupeny jen ve Žluticích a Chyši.

Poslední skupinou odvětví ekonomické aktivity, kterou jsme sledovali na obrázku 21, jsou činnosti v administrativě, vzdělání a zdravotnictví, tedy ve službách (kromě činností souvisejících se stavbami a úpravou krajiny), které jsou často koncentrovány do větších obcí díky koncentraci ústředí firem, úřadů, škol a zařízení lékařské péče (např. nemocnice). Podle podílu obyvatel pracujících ve vzdělávání je například zřetelně patrné, ve které obci je umístěna škola. Odvětví administrativy v soukromých firmách, určitého indikátoru podnikatelské aktivity, je koncentrováno do Valče, Chyše a Žlutic, celkově je však podíl tohoto druhu aktivity dosti nízký. Vyšší podíl odvětví zdravotnictví v malých sídlech ukazuje, že zrovna v tomto odvětví je běžnější dojíždět, na rozdíl třeba od práce ve vzdělávání.

5.1.1.1 Žlutice

Pohled na vývoj struktury ekonomické aktivity ve městě Žlutice mezi lety 2001 a 2011 ukazuje, že celkově počet ekonomicky aktivních obyvatel poklesl o 300 (z 1553 na 1238[37]). Zároveň nedochází k nárůstu podílu ekonomicky neaktivních obyvatel, což by ukazovalo na důsledek stárnutí populace – i zde registrujeme pokles (z 1313 na 1090). Data tak dávají tušit, že ze Žlutic odchází právě lidé v produktivním věku.

[37] Zdroj: http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/obce/555762?OpenDocument

Tabulka 4: Ekonomická aktivita ze sčítání lidu 2001 a 2011, město Žlutice

	SČÍTÁNÍ 2001 Počet	% z celkového počtu obyvatel	SČÍTÁNÍ 2011 Počet	% z celkového počtu obyvatel
Obyvatelstvo celkem	**2869**		**2 493**	
Ekonomicky aktivní	**1553**	**54 %**	**1 238**	**50 %**
Zaměstnaní	**1362**	**47 %**	**1 072**	**43 %**
zaměstnanci, zaměstnavatelé, samostatně činní, pomáhající			976	
pracující studenti a učni			19	
pracující důchodci	35		59	
ženy na mateřské dovolené	12		18	
Nezaměstnaní	**191**	**7 %**	**166**	**7 %**
Hledající první zaměstnání			33	
Ostatní nezaměstnaní			133	
Ekonomicky neaktivní	**1313**	**46 %**	**1 090**	**44 %**
Nepracující důchodci	484	17 %	531	21 %
Ostatní s vlastním zdrojem obživy	neuvedeno		44	
Osoby v domácnosti, děti předškolního věku, ostatní závislé osoby			179	
Žáci, studenti, učni	580	20 %	336	13,5 %
Nezjištěno	3		165	

Zdroj: SLDB 2001 a 2011

Jak bylo zmíněno výše, přímo ve Žluticích je hlavním zaměstnavatelem obec (městský úřad, Lesy Žlutice, Technické služby, Žlutická teplárenská) a místní vzdělávací instituce (základní a mateřská škola, výchovný ústav, lesnická škola), dům s pečovatelskou službou a na tyto instituce navazující služby, v menších obcích jsou pak možnosti zaměstnání přímo v obcích ještě omezenější. Značná část obyvatel regionu tedy za prací dojíždí. Tato nutnost dojíždět za zaměstnáním byla většinou respondentů vnímaná jako jeden z negativních dopadů transformačních procesů a odraz celkového zhoršení situace v regionu. Problematické byly jednak celkové časové a finanční náklady (k finančním dopadům podrobněji viz kap. 5.1.4 a 5.2), zároveň ale byly opakovaně zmiňovány sociální dopady, zejména na rodinný život a péči o děti (viz kap. 5.5) a na volný čas obyvatel a potažmo i jejich ochotu se zapojit do místního dění.

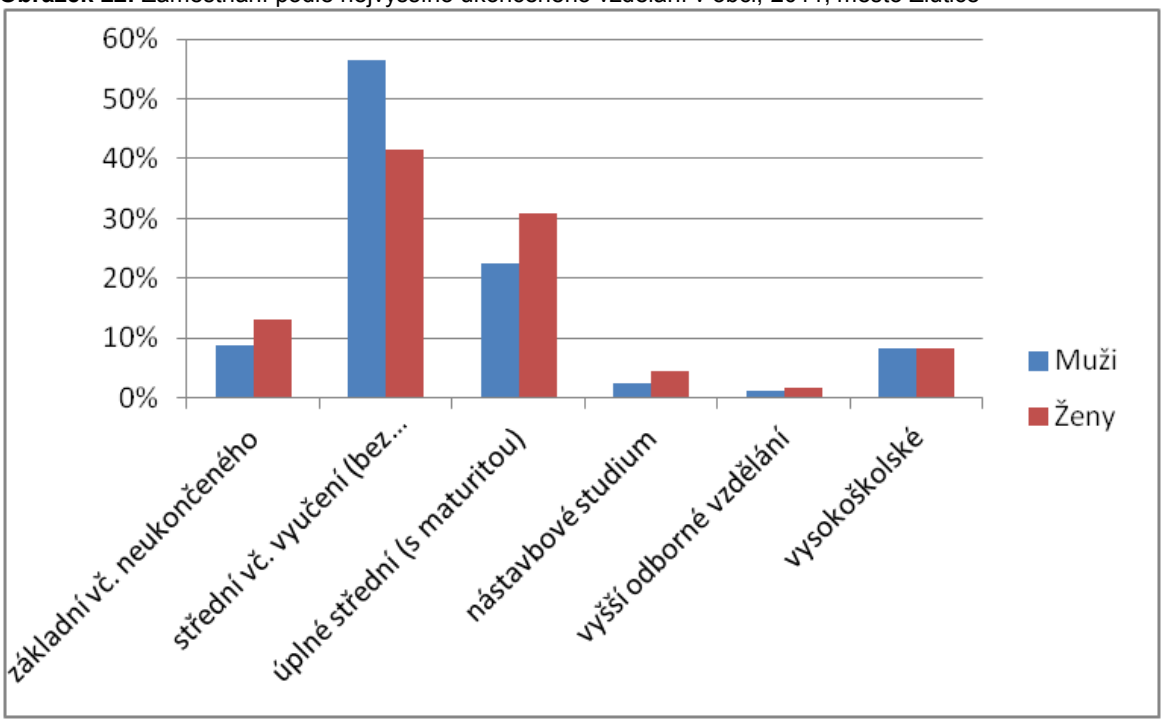
Vzhledem k tomu o jak malý region jde, nelze pro Žluticko získat informace z veřejných zdrojů o výších mezd nebo typech pozic, na kterých místní obyvatelé pracují, na základě dat ze SLDB 2011 lze nicméně některé charakteristiky odhadovat. Jak ukazuje graf na obrázku 22 na případě Žlutic, většina lidí pracuje na pozicích, které vyžadují poměrně nízkou

kvalifikaci, což ostatně koresponduje i se vzdělanostním charakterem obyvatelstva. V jednotlivých obcích je celková vzdělanost ještě nižší (viz kapitola 3.3).

Co se v požadované kvalifikaci týče rozdílů podle pohlaví, jde ve Žluticích u mužů nejčastěji o pozice v průmyslu, stavebnictví a zemědělství/lesnictví, u žen jde pak vedle průmyslu a vzdělání (což je spojeno s koncentrací vzdělávacích institucí ve Žluticích) zejména o pozice ve službách a obchodě (SLDB 2011). Celkově lze tedy odhadovat, že řada pozic, za kterými místní obyvatelé dojíždějí, je relativně nízko ohodnocená. Navíc je třeba v tomto kontextu zmínit, že Karlovarský kraj má jedny z nejnižších průměrných mezd v Česku. Tabulka 5 ukazuje nejčastější výši mezd podle požadované kvalifikace v Karlovarském kraji. Celkově nízké příjmy pak ve spojení s výdaji za dojíždění omezují mnohé obyvatele v řadě dalších oblastí, jako je třeba možnost nechat dítě dojíždět do střední školy, horší dostupnost volnočasových aktivit nebo v celkové kupní síle obyvatel i charakteru nabízeného zboží.

Určitou výjimkou může být zaměstnání v dopravě, kde jsou zejména pozice dálkových řidičů relativně dobře ohodnoceny, na vysoké zastoupení dopravních firem bylo poukazováno jak řadou respondentů, tak jej lze odhadovat i podle relativně vysokého zastoupení firem z oblasti dopravy ve Žluticích[38]. Zároveň jde o práci s výrazně delší dobou nepřítomnosti oproti dennímu dojíždění, to znamená riziko ještě výraznějších negativních sociálních dopadů.

Obrázek 22: Zaměstnaní podle nejvyššího ukončeného vzdělání v obci, 2011, město Žlutice

Zdroj: SLDB 2011

[38] Viz např. http://www.zlatestranky.cz/hledani/%C5%BDlutice/

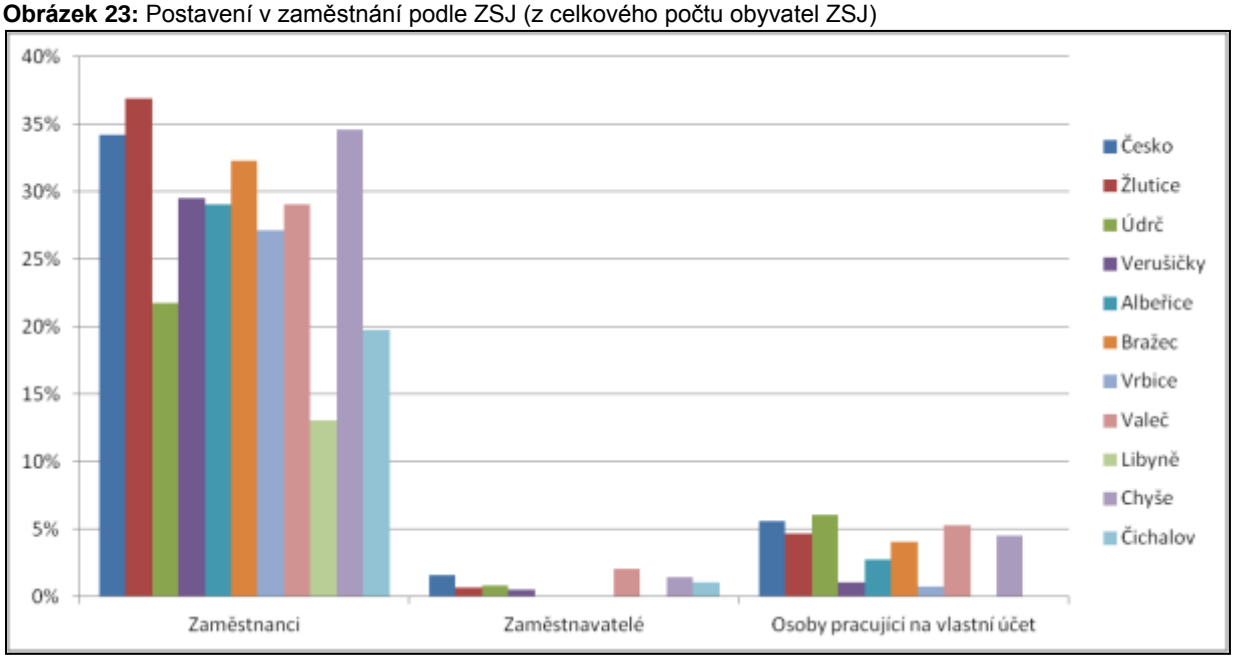
Tabulka 5: Výše platů podle dosaženého vzdělání – Karlovarský kraj 2012.

Stupeň dosaženého vzdělání (KKOV)	Diferenciace hrubého měsíčního platu (Kč/měs)				
	Medián	1. decil	1. kvartil	3. kvartil	9. decil
Základní a nedokončené	**12 555**	8 880	11 013	14 926	18 099
Střední bez maturity	**15 275**	11 447	12 990	18 518	22 758
Střední s maturitou	**23 510**	16 651	20 154	27 470	32 041
Vyšší odborné a bakalářské	**26 144**	18 961	22 910	32 309	38 863
Vysokoškolské	**28 257**	23 046	25 532	34 316	43 792
Neuvedeno	**24 425**	18 620	21 966	27 021	30 468
CELKEM	24 064	14 133	19 054	28 403	34 421

Vysvětlivky: *1. decil* = 10 % hrubých měsíčních platů nižších než daná částka, *1. kvartil* = 25 % hrubých měsíčních platů nižších než daná částka, *medián* = 50 % hrubých měsíčních platů nižších než daná částka, *3. kvartil* = 25 % hrubých měsíčních platů vyšších než daná částka, *9. decil* = 10 % hrubých měsíčních platů vyšších než daná částka)
Zdroj: Regionální statistika ceny práce, MPSV, http://portal.mpsv.cz/sz/stat/vydelky/kar

Z pohledu postavení v zaměstnání (obrázek 23) jsou v porovnání s průměrem Česka ve Žluticích a zejména v menších sídlech výrazně zastoupeny zaměstnanecké pozice na úkor zaměstnavatelů (kromě Valče) a osob pracujících na vlastní účet (např. OSVČ).

Obrázek 23: Postavení v zaměstnání podle ZSJ (z celkového počtu obyvatel ZSJ)

Zdroj: SLDB 2011

5.1.2 Nezaměstnanost

Jestliže podstatným zdrojem pro statistiky v předchozí části bylo Sčítání lidu, následující text se do značné míry opírá o data zveřejňovaná MPSV a Úřadem práce ČR. Zde je nicméně pro sběr dat podstatným omezením, že v důsledku nekoncepčních a zmatečných změn v informačním systému Úřadu práce jsou nejnovější dostupná data v době realizace výzkumu (léto 2013) z roku 2011. Dále existuje určitý nesoulad mezi počty nezaměstnaných

podle Sčítání lidu 2011, daty od Úřadu práce a hodnoceními ve výpovědích respondentů. Domníváme se, že nesoulad vychází z odlišného vnímání zaměstnanosti subjektivně u sebe sama (vyplněno do sčítacích formulářů), u ostatních (výpovědi, zahrnutí či opomenutí pololegálních nebo nestálých forem práce) a administrativně ze strany Úřadu práce (zahrnují jen nezaměstnané hlášené na Úřadu práce, tedy nezahrnuje osoby vyřazené z databáze uchazečů o zaměstnání nebo hlášené na Úřadu práce v jiném regionu).

Z perspektivy působnosti Úřadu práce sice Žluticko představuje samostatný mikroregion, v rámci Karlovarského kraje je nicméně spíše okrajovou oblastí. Podle statistik v poslední analýze situace na trhu práce v Karlovarském kraji z roku 2011, je Žluticko po Hradišti a Bochovsku regionem s nejvyšší mírou nezaměstnanosti v Karlovarském kraji, o 6% vyšší než průměr kraje, jak ukazuje tabulka 6 níže. V tomto kontextu pak analýza hodnotí situaci na Žluticku spíše skepticky *„Mikroregiony Bochovsko a Žluticko jsou bývalé zemědělské oblasti, kde nevznikají nové firmy a poptávka po pracovních silách je téměř nulová. V obcích těchto mikroregionů v jižní a východní části okresu jsou zanedbané či opuštěné objekty socialistické zemědělské výroby a celkový vzhled obcí je poznamenán nedostatečnou údržbou a obnovou domů“* [39]. Poměrně povšechné hodnocení ovšem odráží nejen samotný stav pracovního trhu v regionu, ale především malou znalost regionu a jeho celkové vnímání jako periferní oblasti.

Tabulka 6: Nezaměstnanost v jednotlivých mikroregionech Karlovarského kraje

Tab. č. 3 – Charakteristika mikroregionů k 31. 12. 2011

název mikroregionu	počet obyvatel	počet ekonomicky aktivních obyvatel	počet uchazečů		míra nezaměstnanosti v %	
			celkem	dosažitelní	z celk. počtu uchazečů	z dosaž. uchazečů
Karlovarsko	65 910	35 650	3 197	3 099	9,0	8,7
Nejdecko	9 452	4 884	460	450	9,4	9,2
Ostrovsko	22 425	12 022	1 412	1 368	11,7	11,4
Jáchymovsko	5 938	3 185	377	370	11,8	11,6
Toužimsko	6 436	3 377	464	442	13,7	13,1
Hradiště	600	312	59	59	18,9	18,9
Bochovsko	2 452	1 190	221	218	18,6	18,3
Žluticko	5 684	2 972	468	457	15,8	15,4
Sokolov	43 364	22 657	2 775	2 677	12,2	11,8
Chodov	18 868	10 310	1 469	1 433	14,2	13,9
Kraslice	14 106	7 361	1 089	1 057	14,8	14,4
Kynšperk nad Ohří	6 466	3 278	350	332	10,7	10,1
Loket	3 923	2 052	210	204	10,2	9,9
Horní Slavkov	6 880	3 642	387	360	10,6	9,9
Chebsko	48 255	26 197	2 634	2 608	10,05	9,96
Ašsko	17 041	9 032	722	696	7,99	7,71
Mariánskolázeňsko	26 543	14 226	1 153	1 126	8,10	7,92
Celkem	**304 343**	**162 347**	**17 447**	**16 956**	**10,1**	**9,8**

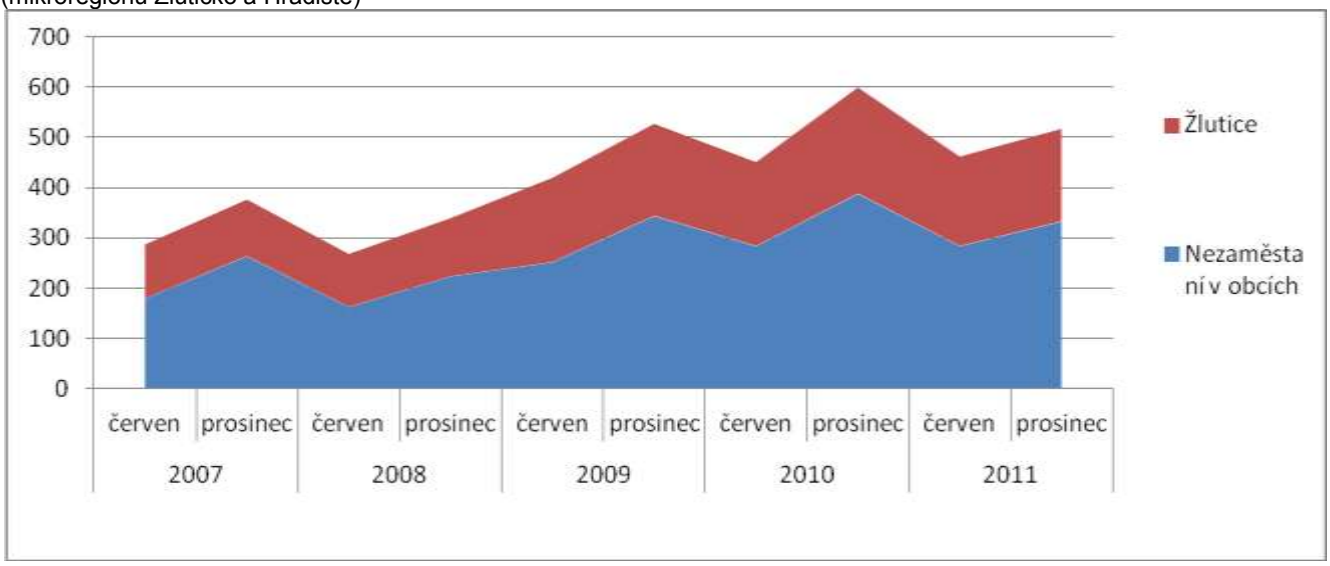
Zdroj: Analýza vývoje na trhu práce za rok 2011, Karlovarský kraj.

Díváme-li se na další statistiky na portálu MPSV, počet nezaměstnaných v regionu dlouhodobě lehce stoupá, na Úřadu práce bylo na konci roku 2011 podle portálu MPSV hlášeno za region (Žluticko plus Hradiště) 516 osob, což je více než jak 20% ekonomických

[39] Úřad práce České republiky, Krajská pobočka v Karlových Varech (2012): Analýza vývoje na trhu práce za rok 2011, Karlovarský kraj. URL: http://portal.mpsv.cz/upcr/kp/kvk/statistiky/analyza_vyvoje_na_trhu_prace_za_rok_2011_-_karlovarsky_kraj.pdf. (novější analýzy se situaci na Žluticku podrobněji nevěnuje)

aktivních obyvatel, tak jak bylo sečteno v SLDB ve stejném roce (2011). Narůst absolutního počtu nezaměstnaných v regionu ukazuje graf na obrázku 24. V grafu je také velmi dobře vidět dopad sezonních práci na vývoj nezaměstnanosti v průběhu roku. Část potenciálních sezónních zaměstnanců je tak v zimním období odkázána na státní podporu, a do práce opět nastupují na jaře. Ostatně i veřejně prospěšné práce jsou částečně sezónně omezené. (Novější data nejsou k dispozici, ale z výpovědí respondentů i vývoje na celonárodní úrovni lze odhadovat, že jde spíše o vývoj se stoupající tendencí.)

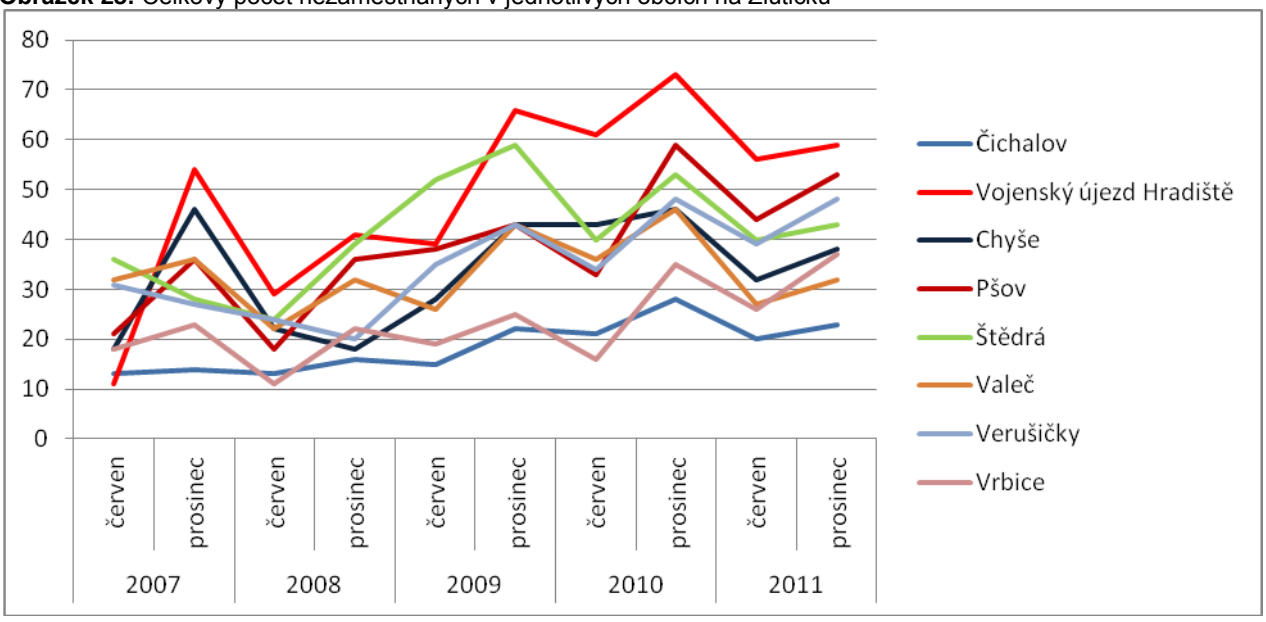
Obrázek 24: Celkový počet nezaměstnaných - rozložení mezi Žluticemi a okolními obcemi v regionu (mikroregionu Žluticko a Hradiště)

Zdroj: MPSV

Tento vývoj postihuje výrazněji menší obce s nižší vzdělanostní strukturou. Podle statistik MPSV dosahuje v některých obcích nezaměstnanost až 50 %, data o aktuálním počtu nezaměstnaných jsou však vztahována k počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva z roku 2001. Následující graf na obrázku 25 tedy pro srovnání ukazuje nárůst absolutních počtů nezaměstnaných v jednotlivých obcích, vždy v polovině a na konci roku – opět je zde vidět jak se do počtu nezaměstnaných promítají sezonní práce.

Obrázek 25: Celkový počet nezaměstnaných v jednotlivých obcích na Žluticku

Zdroj: MPSV

Z toho, co bylo napsáno výše, a z rozhovorů realizovaných v rámci výzkumu lze odhadovat některé charakteristiky nezaměstnaných na Žluticku. Jde převážně o lidi s nižší kvalifikací, podle odhadů Úřadu práce[40] má cca 50-60% nezaměstnaných registrovaných na Úřadu práce jen základní vzdělání, celková vzdělanostní struktura je v regionu nižší než v České republice (viz kap. 3.3). V posledních letech zároveň řada respondentů zmiňuje rostoucí nezaměstnanost u mladých lidí se základním nebo nedokončeným středním vzděláním. Na druhé straně vzdělanější mladí lidé odchází za prací mimo region, respektive se po střední škole do Žlutic nevrací. Hrozba dlouhodobé nezaměstnanosti je pak ještě vyšší u žen, které nemají před narozením prvního dítěte žádnou pracovní zkušenost. Jde tedy o skupinu, která je nejvíce zasažena dlouhodobým poklesem možností získat zaměstnání a úbytkem nízkokvalifikovaných pozic, ke kterému dochází v důsledku ekonomické transformace od 90. let a ekonomické krize posledních let. Podobně jako v jiných regionech Česka i na Žluticku mluví respondenti o mezigeneračním problému, kdy dlouhodobá nezaměstnost rodičů vede k tomu, že děti tento stav vnímají jako normální. Zastoupení Romů mezi uchazeči o práci registrovanými na Úřadu práce je podle odhadu toužimského kontaktního pracoviště Úřadu práce zhruba poloviční.

Jak bylo popsáno výše, možnosti zaměstnání ve Žluticích a okolí jsou poměrně omezené, na možnosti zaměstnání je tedy zapotřebí dívat se v kontextu širšího regionu, zejména v kontextu Karlovarského kraje. Srovnáme-li nicméně demografickou a vzdělanostní charakteristiku obyvatel Žluticka s charakterem osob *„hůře umístitelnými do nového zaměstnání než ostatní uchazeči,“* jak je definovala výše zmiňovaná karlovarská analýza situace na trhu práce[41], je zřejmé, že místní obyvatelé patří mezi skupinu, která je nezaměstnaností silně ohrožena – nejde přitom jen o aktuální možnosti uplatnění na pracovním trhu, ale i možnosti nalezení nové pozice v případě ztráty zaměstnání. Skupina „hůře umístitelných“ je definována jako „*uchazeči s nízkým vzděláním a odbornou kvalifikací a uchazeči s nízkou flexibilitou na trhu práce“* (jako podstatná byla v tomto kontextu zmiňována i podmínka praxe), dále „*uchazeči pečující o děti do 15 let věku“* (jako podstatná je v tomto kontextu zmiňovaná problematická dostupnost mateřských školek a nízká ochota zaměstnavatelů nabízet zkrácené úvazky*),* pak *„uchazeči dlouhodobě nezaměstnaní (v evidenci déle než 5 měsíců),“* a uchazeči *„se skrytým nezájmem o zaměstnání“* (zde je explicitně zmiňováno, že *„příjem sociálních dávek je zpravidla větší či stejný jako předpokládaný výdělek v zaměstnání, neboť se převážně jedná o uchazeče s nízkým vzděláním“*) a uchazeči *„starší 50 let věku.“*

Celková možnost zaměstnání v Karlovarském kraji se zhoršuje zejména ve vztahu k osobám s nízkou kvalifikací – počet nabízených míst na nízkokvalifikované pozice hlášených na Úřadu práce dlouhodobě klesá, jak ukazuje i tabulka 7 níže - podrobnější data pro rok 2012 a 2013 nejsou dostupná, lze nicméně odhadovat celkově negativní vývoj, vzhledem k tomu, že celková nezaměstnanost v roce 2012 stoupala[42] . Čísla níže neukazují na celkovou poptávku po zaměstnancích na nízkokvalifikované pozice, zaměstnavatelé nemají povinnost hlásit pracovní místa na Úřadu práce, tento vývoj tedy odráží i to, že zaměstnavatelé mohou na základě vlastních náborů nízkokvalifikované pozice snadno obsadit. Tento vývoj nicméně výrazně omezuje možnosti Úřadu práce zprostředkovávat práci

[40] Kontaktní pracoviště Úřadu práce v Toužimi, agenda zaměstnanosti

[41] Analýza vývoje na trhu práce za rok 2011 - Karlovarský kraj
https://portal.mpsv.cz/upcr/kp/kvk/statistiky/analyza_vyvoje_na_trhu_prace_za_rok_2011_-_karlovarsky_kraj.pdf

[42] „Celoročním faktorem vyššího počtu nezaměstnaných a nedostatečného počtu volných pracovních míst je však stále doznívající světová hospodářská krize. Jen zřídka zaměstnavatelé vytváří nová pracovní místa. Ve většině případů naopak spíše snižují pracovní místa ve společnostech.“ (Zpráva o situaci na krajském trhu práce, o realizaci APZ v roce 2012 a strategie APZ pro rok 2013
.https://portal.mpsv.cz/upcr/kp/kvk/statistiky/zprava_o_situaci_na_krajskem_trhu_prace,_o_realizaci_apz_v_roce_2012_a_strategie_apz_pro_rok_2013_-_karlovarsky_kraj.pdf)

na daný typ pozic a zároveň i snižuje motivaci zaměstnavatele vycházet vstříc potenciálním zaměstnancům o dané pozice (např. podporou zaškolení, dojíždění aj.)

Tabulka 7: Analýza neobsazenosti volných pracovních míst v Karlovarském kraji podle KZAM, prvních deset profesí.

Volné pozice hlášené na ÚP KV - prosinec 2006		
Pozice	**Počet volných míst**	**Z toho dlouhodobě**
Celkem	**954**	**456**
Zedník	80	71
Sklář brusič	51	49
Dělník v elektrotechnice	50	10
Svářeč kovů a páječ jinde neuvedený	31	1
Dělník dřevozpracující výroby úpravář dřeva	30	15
Dělník pro čištění města	27	0
Omítkář	20	0
Montážní dělník	20	20
Číšník, servírka	17	13
Sestra (zdravotní sestra)	16	2

Volné pozice hlášené na ÚP KV - prosinec 2011		
Pozice	**Počet volných míst**	**Z toho dlouhodobě**
Celkem	**208**	**55**
Svářeči	15	11
Pracovníci v oblasti propagace a reklamy	14	0
Zámečníci strojů	14	1
Ostatní pracovníci v oblasti prodeje	12	0
Realitní makléři	11	0
Šičky, vyšívači	10	10
Všeobecné sestry bez osvědčení	8	0
Obchodní zástupci	8	0
Lékaři bez atestace	7	0
Řidiči nákladních automobilů	7	5

Srovnání mezi dlouhodoběji volnými místy nabízí i určité očištění dat od míst, které je obtížné obsadit a míst, které mohou být v evidenci z důvodu zájmu o zaměstnání zahraničních pracovníků, kdy místa musí být alespoň 30 dní hlášeno na Úřadu práce (lze odhadovat, že v kontextu KV kraje s vysokým podílem zahraniční turistiky a zájemců o nákup nemovitostí půjde zejména o prodejce, makléře a obchodní zástupce). Zdroj dat MPSV.

Podle některých respondentů je dále obtížnější sehnat práci pro ženy než pro muže, což vedle dalších faktorů může souviset s nutností dojíždět za prací, která je pro ženy limitující, jak vzhledem k časté potřebě skloubit práci se starostí o domácnost a děti (zejména pokud dojíždí za prací i otec), tak v nižší ochotě zaměstnavatelů nabízet pracovní dobu nebo zkrácené úvazky, která by toto umožňovala.

5.1.3 Aktivní politika zaměstnanosti

V kontextu výše popsaného je třeba se dívat i **na veřejně prospěšné práce** (VPP). Ty mají být jedním z podstatných nástrojů státní politiky aktivní zaměstnanosti a zejména u skupin, u kterých hrozí riziko *„dlouhodobé nezaměstnanosti a ztráty kompetencí rozhodných k získání a udržení zaměstnání,“* mají sloužit k *„aktivaci a získání či zachování pracovních*

návyků"[43]. Jde o dočasné pozice, jejichž vytvoření je z velké části financované ze státního rozpočtu, doba umístění byla v době realizace výzkumu půl rok, u některého typu financování až rok. Kritéria pro zařazení do VPP zvýhodňují věkové skupiny nezaměstnaných, které jinak bývají v nevýhodné pozici na trhu práce, tj. do 25 let a nad 55 let, dále osoby pečující o dítě mladší 15 let, zdravotně postižené a osoby, které jsou v evidenci Úřadu práce déle než 5 měsíců. I když tyto pozice mohou Úřadu práce nabízet i nevládní organizace a soukromí zaměstnavatelé, na Žluticku naprostou většinu VPP poskytuje město a městské firmy. Většinou jde o manuální práce spojené s údržbou nebo úklidem (z perspektivy některých respondentů bylo omezení VPP na tyto druhy činnosti vnímáno jako limitující např. v případě potřeby rekonstrukce obecního majetku).

I přes časové omezení VPP obvykle na půl roku, což samo o sobě nepostačuje pro nárokování podpory v nezaměstnanosti[44], a odměnu obvykle ve výše minimální mzdy, je o VPP na Žluticku podle řady respondentů poměrně značný zájem. Podle toužimského kontaktního pracoviště Úřadu práce, který o přidělení osob na základě vytvořených míst VPP rozhoduje, na jedno místo připadají 2-3 osoby, většinou poměrně motivované. Vedle celkově nízkých mezd za nekvalifikované práce a omezené možnosti zaměstnání pro osoby s nízkou kvalifikací (nebo tlaku ze strany Úřadu práce, kdy je registrace v databázi podmíněna spoluprací při hledání zaměstnání), je zájem nezaměstnaných o VPP ovlivněn i tím, že jde o jedny z mála pracovních pozic, které jsou přímo v místě bydliště.

Díváme-li se na VPP jako na nástroj pro aktivizaci, tedy jako na dočasné zaměstnání, které umožní osobám, které déle nepracovaly, zejména mladým lidem (do 26 let) a starším osobám (50 plus), snažší návrat na pracovní trh, v podstatě všichni respondenti se shodovali, že dopad VPP je velmi omezený. Pokud obec sama nevytvoří pracovní místo, lidé díky zkušenosti z VPP práci nezískají, a to vzhledem k celkově omezeným možnostem získat zaměstnání v regionu. Pro pracovníky z VPP tak kyne trvalejší pracovní možnost jen pokud se iniciativy chopí obec – Žlutice s jedním zaměstnancem na VPP následně uzavřely smlouvu jako se školníkem v mateřské školce, jiný pracovník z VPP nastoupil jako asistent prevence kriminality. Přesto jsou z pohledu respondentů z obcí, které VPP využívají, VPP vnímány jako velmi podstatný nástroj, přičemž ne vždy jsou používány stejným způsobem. Je zřejmé, že obce vnímají VPP jako příležitost pro levný a do značné míry efektivní způsob jak získat pracanty pro obecní záležitosti a jak navýšit zaměstnanost mezi sociálně slabšími obyvateli. Zároveň byly zdůrazňovány sociální dopady VPP, a to ve dvou směrech.

Na jednu stranu byl kladen důraz na udržovací efekt VPP, kdy se zejména v menších obcích, které VPP využívají už několik let, obvykle jedná o několik míst spojených s pracemi na údržbě obce. Na těchto pozicích byli zaměstnáváni místní obyvatelé, kteří byli dlouhodobě nezaměstnaní a kteří se někdy potýkali s dalšími problémy (alkoholismus, aj.). Šlo často spíše o starší osoby, které měly z minulosti pracovní zkušenost, a pro obce pracují opakovně, *„točí se to ve dvou turnusech"* (respondent-starosta). Pro obec tento způsob uplatnění VPP znamená minimální riziko, *„když se ti lidé osvědčí, tak si je obec opět po nějaké době vyžádá, protože jim už věří, umí s nástroji"* (pracovník Úřadu práce). Zároveň pro dané osoby VPP představují jednu z mála možností práce a potažmo i udržení určité kvality života. Na jednu stranu tak VPP mají poměrně důležitou komunitní, udržovací roli pro starší osoby.

Na straně druhé mají VPP sloužit k aktivaci mladých lidí, jejich zaměstnávání je nicméně vnímáno jako podstatně rizikovější. „Třeba ten pan Novák, si radši vezme starší lidi, než ty mladé, se kterými je víc práce, taky si naběhl, že mu tam někdo mladý spal v práci" (pracovník Úřadu práce). Obavy ze zaměstnávání mladých lidí, kteří často nemají žádnou

[43] Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v 1. pololetí 2012 (http://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/trh_prace/rok2012p1/anal2012p1.pdf)

[44] Podmínkou je platba zdravotního a sociálního pojištění alespoň 12 měsíců v uplynulých 2 letech

pracovní praxi, vychází z toho, že jde o osoby, se kterými nemá město/obec zkušenost, případně je vnímá jako problematické a rizikové, není tedy jasné, jak bude vzájemná spolupráce fungovat. Ilustrativní v tomto směru může být situace ve Valči, kdy na jednu stranu respondenti zpětně kvitovali, že obavy byly nepodložené: „Jak jste z toho všichni měli obavy, že nikdo nebude mít zájem, že to nebude fungovat – a teď tam pracují samí mladí lidé a funguje to," silná skepse nicméně zůstávala: „Teď tam pracují tři týdny, zatím nic nerozkradli, ale až budou pracovat rok, tak vám teprve dám zapravdu" (místní během diskuse v Hovorně Valeč).

Specifická je pak situace ve Žluticích, které v posledním roce výrazně navýšily počet míst na VPP. Práce je navázána na jednotlivé městské instituce: Technické služby Žlutice, s. r. o. a Žlutická teplárenská, a. s. (27 míst a 2 společensky účelná místa[45]), Lesy Žlutice, s. r. o. (cca 20 míst), samotné město (okolo 10 míst), přičemž pro nárůst VPP je podstatná zejména provázanost mezi technickými službami, městskými lesy a městskou teplárnou, která od roku 2000 využívá kotle na biomasu. V posledním roce došlo k jejich úzké spolupráci, zaměstnanci Technických služeb Žlutice na VPP spolupracují na přípravě štěpky z městských (a dalších) lesů, štěpka slouží jako palivo pro teplárnu patřící městské firmě Žlutická teplárenská, a.s., které štěpku Technické služby Žlutice prodávají (koordinace je zajištěna částečným personálním provázáním vedení firem). Teplárna pak poskytuje dodávky tepla pro většinu domácností ve Žluticích. Byť někteří respondenti se dívali skepticky na kvalitu štěpky a vedlejší náklady, které tímto systémem městu vznikají, podle vyjádření (dnes již bývalého) ředitele technických služeb a městské teplárny (v jedné osobě) je cílem zajistit pokrytí 40 % spotřeby štěpky pro teplárnu z vlastních zdrojů, což by se odrazilo na snížení ceny tepla (zbytek štěpky je nadále nakupován na trhu). Snahu o viditelný dopad zavedení VPP, jako je snižování ceny tepla obyvatelům města, je možné vidět nejen jako efektivní způsob využití městských kapacit, ale i jako odraz potřeby města legitimizovat opatření, která nové vedení města v sociální oblasti zavádí, a kompenzovat náklady spojené s realizací VPP. Ještě zřejmější je to u způsobu výběru osob pro VPP, kdy jsou upřednostňovány osoby s dluhem vůči městu, tedy převážně ubytované v městských bytech. Podle tajemníka města jde o způsob, jak předcházet jejich vystěhování. Dluh je podle něj splácen formou "dobrovolné platby," která je strhávána přímo z platu, nejedná se tedy o formální splátkové kalendáře ani o exekuci, ale o dohodu na základě dobrovolnosti (ovšem v nerovném vztahu).

Na jednu stranu je tak možné žlutické VPP vidět jako příklad dobré a i pro nesolidárně smýšlející část veřejnosti přijatelné sociální politiky. Přístup města má nicméně několik potenciálně problematických aspektů. I přesto, že jde o dočasné a špatně placené práce, zaměstnaní u města na VPP hodnotili pozitivně možnost alespoň nějakého zaměstnání – *„ta práce je hrozná, i v zimě, v dešti, a málo peněz – ale zas je dobré, že alespoň nějaká práce je"*. Později v rámci výzkumu jsme se opakovaně setkali s velmi kritickým hodnocením výše částky, která je lidem na VPP „dobrovolně" strhávána z čistého platu (ten dosahuje přibližně sedmi a půl tisíc). Podle různých vyjádření pak lidem zaměstnaným u města zůstává velmi nízká částka, někdy i nižší než je zákonné minimum na živobytí – podle tajemníka taková situace vzniká v důsledku vícenásobného zadlužení. Sami zaměstnanci nicméně mají omezené možnosti vyjednávat lepší podmínky práce na VPP, neboť se bojí ztráty bydlení („*starosta slíbil, že když budu splácet, můžu zde dál bydlet"*).

Druhým aspektem je, že někteří místní občané spojovali žlutické VPP primárně se zaměstnáváním Romů (ti však podle odhadů ředitele technických služeb tvoří kolem třetiny zaměstnaných na VPP) a systém splácení dluhů pak vnímají jako upřednostňování Romů, a to i když tento systém detailně znají: *„Jsem rok nezaměstnaná, chtěla jsem VPP, chodila jsem tam – ale zaměstnávají jenom na EU projekt, jenom cikány… ti cikáni mají přednost na VPP, protože bydlí v obecních bytech a mají dluhy na nájemném… já bydlím v obecním bytě*

[45] Červenec 2013

– *asi bych měla mít taky dluh."* Paradoxně není Romům vyčítána nezaměstnanost, ale to, že berou „bílým" práci. Zároveň je v tomto pohledu možné vidět potenciálně konfliktní pocit zvýhodňování Romů. Tento pocit, jak se ukázalo v jiných městech, kde Agentura působila, může být lehce veřejností pojmenován jako „diskriminační zvýhodňování cikánů" a politicky tak zablokovat různá opatření v sociální oblasti.

Vedle veřejně prospěšných prací je v regionu realizováno několik **projektů Evropského sociálního fondu zaměřených na integraci na pracovní trh**. Mezi respondenty (ať v obcích nebo samotnými nezaměstnanými) bylo o těchto projektech poměrně nízké povědomí. Jednak jde o projekty realizované Úřadem práce, které nabízí jeho toužimské kontaktní pracoviště, ale ty jsou zaměřeny na celý Karlovarský kraj. Dopad projektů na Žluticku je i kvůli vzdálenosti zřejmě omezený.

Tři velké projekty ESF s celkovým rozpočtem 17 milionů (viz přehled tabulce 8) realizovala v době výzkumu (léto 2013) v regionu firma Job Asistent[46]. Ta má pobočku ve Valči, ale podobné projekty, které spojují rekvalifikační kurzy s podporou vytváření pracovních míst, realizuje i v Ústeckém a Libereckém kraji. Tři zmiňované projekty mají jako místo realizace Karlovarský kraj[47], vzhledem k sídlu firmy ve Valči nicméně ředitel její tamní pobočky zdůrazňoval její regionální zaměření. I společnost Job Asistent a na ní vázané instituce jsou v regionu velmi aktivní (*„Nemáme tady konkurenci, proto se nám daří"*) a úzce vázaná na místní MAS (viz kap. 6.1.2), její projekty v oblasti zaměstnanosti nicméně byly mezi respondenty mimo Valeč (z nichž někteří byli k celkové činnosti firmy spíše skeptičtí) poměrně neznámé, snad vyjma kontaktního pracoviště Úřadu práce v Toužimi, i ti měli s projekty Job Asistent jen zprostředkovanou zkušenost*: „chodí mi sem lidi, co jsou naštvaní, že jim naslibují hory doly, ale pak to nevyjde…. Nevím, teď třeba snad budou řidičáky."* Tento postoj odrážel opakovaně skeptický přístup některých respondentů vůči rekvalifikačním kurzům, kde je pravděpodobnost následného zaměstnání vnímána jako poměrně nízká. Podle zástupce firmy Job Asistent je firma nicméně v umísťování a spolupráci se zaměstnavateli velmi úspěšná: *„V projektu jsou dotovaná místa, 13 500 měsíčně podnikateli na 10 měsíců za podmínky, že podepíše smlouvu na dobu neurčitou s tím člověkem… Pro ty zaměstnavatele je to lákavý, protože oni vědí, že to když toho člověka doporučím, že to je někdo, kdo chce opravdu pracovat, tady je problém sehnat schopné lidi… půlka lidí vlastně vůbec nechce pracovat."*

Na Job Asistent je mimo jiné navázána LEADER ACADEMY o.p.s[48], která od konce léta 2013 připravuje rozjezd sociálního podniku Doupovské hory[49] (odpady, obnova sadařské práce u Kostrčan, zpracování ovoce). Tento projekt byl také podpořen z ESF (téměř 4 miliony), od podzimu v něm má nastoupit 6 osob z Velkého Hlavákova (romské národnosti), se smlouvou na rok a hrubou mzdou 11 000 korun. Nábory přitom řídí, v duchu zmiňované skepse vůči ochotě řady nezaměstnaných pracovat, zástupce Job Asistent (*„to jsou mladí lidé, co mají zkušenost jen s prací na černo, znám je, takže se s nima nepatlám"*).

[46] http://www.job-asistent.cz/

[47] http://www.job-asistent.cz/cs/a6-projekty-eu-esf.aspx

[48] http://www.leaderacademy.cz/root_dir/page/leader-academy

Ředitelkou Leader Academy je manželka ředitele Job Asistent, o.p.s., která mimo jiné spravuje i valečské muzeum.

[49] http://www.esfcr.cz/projekty/sp-doupovske-hory

Tabulka 8: Projekty Job Asistent

Název projektu	Cílová skupina	Doba realizace	Výše podpory (Kč)	Výstupy
Šance na změnu	osoby nad 50 let, osoby (dlouhodobě) nezaměstnané, osoby s nízkou kvalifikací	1. 5. 2012 - 30. 4. 2014	5 720 632,80	Vytvoření „Centra pracovních příležitostí," které bude poskytovat individuální poradenství a vzdělávání ve všech oblastech dle specifických potřeb cílové skupiny (komplexní poradenství) a tím zajistit a prosazovat v praxi aktivity a cílená opatření vedoucí k uplatnění na trhu práce. Do projektu bude zapojeno celkem 60 účastníků ve čtyřech běžích a úspěšně bude uplatněno min. 51%, (tedy 31 účastníků) na trhu práce.
Realita	Osoby do 25 let věku a mladiství do 18 let bez kvalifikace nebo s nízkou úrovní kvalifikace, etnické menšiny a osoby z jiného socio-kulturního prostředí	1. 4. 2013 - 31. 3. 2015	5 983 767,20	Postupně se do něho zapojí 52 klientů. Až 34 klientů může využít nabídky rekvalifikačních kurzů, 16 pracovních míst bude podpořeno příspěvkem na mzdové náklady zaměstnavatele ve výši 135.000,- Kč na 1 nové pracovní místo.
Nic není překážkou	Uchazeči/ky o zaměstnání, které jsou v evidenci uchazečů o zaměstnání déle než 5 měsíců	1. 5. 2013 - 30. 4. 2015	5 357 761,60	Postupně se do něho zapojí 60 klientů. Až 36 klientů může využít nabídky rekvalifikačních kurzů, 15 pracovních míst bude podpořeno příspěvkem na mzdové náklady zaměstnavatele ve výši 140.000,- Kč na 1 nové pracovní místo.

Zdroj: http://www.esfcr.cz/ a http://www.job-asistent.cz/

5.1.4 Nepojistné sociální dávky a zaměstnanost

Jedním z viditelných dopadů celkového chudnutí žlutického regionu a nárůstu nezaměstnanosti, jak bylo popsáno v předchozích kapitolách, je nárůst počtu domácností, které, jak definuje MPSV, nemají *„dostatečné příjmy a jejich celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost,"* tedy se dostávají do situace hmotné nouze. Jakou roli v této situaci hraje státní sociální politika a dávky?

Podle vyjádření Úřadu práce se v červenci 2013 nacházelo v situaci hmotné nouze, tedy dostávalo příspěvek na živobytí, okolo 160 domácnosti. V situaci hmotné nouze se tedy nachází téměř šestina[50] všech domácností na Žluticku, přičemž podle odhadů Úřadu práce je asi polovina domácnosti mezi příjemci hmotné nouze dlouhodobě, v několika případech mezigeneračně. Podle odhadů žlutického Úřadu práce tvoří Romové přibližně třetinu těchto lidí, často jde přitom o smíšené rodiny. V červenci 2013 bylo dále vypláceno 158 příspěvků na bydlení, přičemž nejde o stejnou skupinu jako domácnosti, které dostávají příspěvek na živobytí. Příspěvek na bydlení je totiž doplácen všem domácnostem, které vynakládají na bydlení více než 30% všech příjmů, nemusí tedy být v situaci hmotné nouze, tato dávka je nicméně podmíněna trvalým bydlištěm v obci, které je pro některé obyvatele obtížně

[50] Podle sčítání lidu bylo na Žluticku 983 domácností, definice domácnosti pro sčítání lidu a pro potřeby výpočet dávek státní podpory (definice domácnosti je odlišná i v případě výpočtu příspěvku na živobytí a příspěvku na bydlení)

dostupné (viz kap. 5.3 a 5.4). Chudnutí se přitom zřejmě dotýká ještě širší skupiny obyvatel. Mezi výše uvedenými počty nejsou zahrnuty domácnosti, které jsou hlášeny na jiném kontaktním pracovišti Úřadu práce než ve Žluticích[51], dále někteří respondenti, kteří z různých důvodů (sankční vyřazení z databáze Úřadu práce, neschopnost nebo neochota podřídit se systému kontrol a dokládání výdajů) ze systému vyplácení nepojistných sociálních dávek vypadli.

Lze tedy říci, že skupina lidí, která se pohybuje na hraně chudoby, bude představovat na Žluticku podstatně více než šestinu domácností. Tento vývoj se přitom netýká jen lokalit, které jsou vnímané jako sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené, stejně jako ho nelze spojovat primárně s romskou etnicitou, i když se chudoba Romů dotýká častěji. Dlouhodobější ani podrobnější vývoj bohužel není možné vzhledem k nedostupnosti dat statisticky zachytit.

5.1.4.1 Státní podpora a motivace k zaměstnání

Systém státní pomoci v hmotné nouzi je nejen nástrojem pro zajištění základní finanční pomoci, ale měl by především " [motivovat] osoby (nacházející se v hmotné nouzi) k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá."[52] Následující text krátce poukazuje na určité limity a rizika aktuálního nastavení systému vyplácení některých dávek státní sociální podpory (příspěvek na bydlení), pomoci v hmotné nouzi (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení), jak se projevují ve žlutickém kontextu. První a zásadní otázkou je motivační dopad státní sociální politiky a nepojistných sociálních dávek ve vztahu k hledání zaměstnání, a to zejména pro osoby, které jsou ohroženy sociálním vyloučením.

Na omezené možnosti zaměstnání v regionu bylo v tomto textu poukazováno opakovaně, paralelně se ovšem v rámci výzkumu opakovaně vracela i otázka ochoty dlouhodobě nezaměstnaných pracovat. Zde se setkávají dva v zásadě protichůdné pohledy, které nicméně odrážejí různé strany rovnice, odkazující na širší strukturální problémy, které možnosti zaměstnání ve Žluticích výrazně ovlivňují. Na jedné straně většina respondentů zdůrazňuje, že v regionu není práce. U nezaměstnaných, a to nezávisle na etnicitě nebo místě bydliště jsme se pak opakovaně setkávali s explicitním vyjádřením zájmu o zaměstnání: *„Pracovali bychom, ale práce není."* Na straně druhé stojí pohled spojený s výrokem *„kdo chce pracovat, práci si najde*," který je slyšet zejména ze strany zaměstnavatelů, specifikovaný na základě vlastní negativní zkušenosti: *„je problém sehnat schopné lidi"* a *„ti lidé tady nechtějí pracovat."* Podle vyjádření místních podnikatelů je chybějící motivace jen jednou z negativních vlastností místní pracovní síly (vedle např. vysoké fluktuace).

Na první pohled se odlišné vnímání reality na žlutickém trhu práce jeví jako těžko vysvětlitelný paradox, zdánlivě odlišné pohledy na realitu jen zachycují různé aspekty stejného problému – a to je velmi nízká výše příjmů ze špatně placených zaměstnání, které jsou nabízeny jako dostupné pracovníkům s nízkou kvalifikaci. Ve výsledku tato „mizerná" mzda příliš nepřevyšuje životní minimum, tedy částku, kterou rodina potřebuje k „uspokojení základních životních potřeb." Do výše této částky je státem při splnění dalších podmínek doplácená podpora pro osoby v hmotné nouzi (částky životního minima jsou stanoveny na

[51] Podle žlutického Úřadu práce jde například o Toužim, Karlovy Vary nebo Podbořany. Úřad práce k tomuto nicméně neposkytl data.

[52] http://www.mpsv.cz/cs/5 (zvýrazněno autory)

3 410 korun pro jednotlivce, 3 140 korun pro první osobu v domácnosti, 2 830 korun pro druhou a další dospělou osobu a 1 740 korun, respektive 2 140 korun nebo 2 450 korun pro dítě podle jeho věku[53]). Jak zachycuje i dříve citovaná analýza situace na trhu práce karlovarské pobočky Úřadu práce (kap. 5.1.2), v situaci, kdy je *„příjem sociálních dávek zpravidla větší či stejný jako předpokládaný výdělek v zaměstnání, neboť se převážně jedná o uchazeče s nízkým vzděláním,"* je motivace uchazečů přijmout zaměstnání velmi nízká.

Zde je nicméně potřeba upozornit na to, že v žádném případě nemá být smyslem tohoto textu kritizovat „příliš štědré dávky" a podporovat volání po dalších škrtech v sociální oblasti. Příjmy z nepojistných sociálních dávek jsou už teď stanoveny dosti nízko, navíc jsou podmíněny bezvýhradným podrobením se žadatelů o podporu přísným požadavkům Úřadu práce. Pro rodinu se pak i běžné spotřební zboží může stát vzácným (*„sem jezdí nějaká charita a rozdává máslo, já jsem ale nikdy nestihla… vždycky přijeli jindy, než jsem tu byla, ale to je opravdové máslo, to už jsem tak dlouho neměla"*). Další omezení příjmů by vedlo k další destabilizaci rodin příjemců a nutně přineslo růst jiných problematických jevů, jako jsou kriminalita nebo špatný zdravotní stav děti.

V kontextu Žluticka se tato ztráta motivace v důsledku minimálního navýšení příjmů skrze zaměstnání dotýká poměrně široké skupiny obyvatel, což je dáno několika faktory. Na jedné straně tak stojí skupina obyvatel, která má vzhledem k nízkému vzdělání a v případě mladých i vzhledem k nedostatečné praxi poměrně omezený výběr pracovního uplatnění, zpravidla navíc ještě mimo místo bydliště, jak bylo popsáno výše. Paralelně počet nízkokvalifikovaných pozic v regionu dlouhodobě klesá, což mimo jiné umožňuje navýšit požadavky ze strany zaměstnavatelů, jako nutnost prokázat předcházejí praxi, přijetí určitého pracovního režimu, který je při dojíždění velmi náročný (viz kapitola 5.2). Pro tyto osoby jsou obvykle dostupné jen pozice s velmi nízkými platy. Nejčastější výše hrubé mzdy (medián) v regionu na nízkokvalifikované pozici, která nevyžadují žádné nebo jen základní vzdělání, se pohybuje okolo 12,5 tisíce korun, u desetiny platů jde dokonce o méně než 8,8 tisíc, čtvrtina je menší než 11 tisíc korun[54]. Nástupní platy jsou spíše nižší, zejména pokud zaměstnavatelé využívají strategii nízkých nástupních platů s možností navýšení na základě doby zaměstnání, případně podle výkonu (který mimo jiné souvisí i se zkušeností) a předchozí praxe, naopak nezkušenost nebo nedostatečná zručnost může vést ke snižování příjmu. Pro nezaměstnané, zejména pak pro nezaměstnané, kteří nemají ještě žádnou pracovní zkušenost nebo nastupují práci v jiném oboru, než ve kterém pracovali v minulosti, se pak platy pohybují spíše na dolním okraji spektra, čisté příjmy se tedy dostanou často i výrazně pod 10 tisíc. U většiny prací je třeba přičíst náklady na dopravu, které dosahují odhadem 1500–2000 korun za měsíc (viz kap. 5.2), případně i na stravu (obědy, aj.), což může snížit výsledný příjem i o více než čtvrtinu.

V některých případech, zejména pokud jde o rodiny s dětmi, se tak domácnost dostane do situace, kdy se i s příjmy ze zaměstnání nachází v situaci hmotné nouze, protože celkový příjem rodiny nedosahuje na životní minimum[55]. Příjmy rodiny tak nadále kompenzuje stát prostřednictví příspěvku na živobytí a příspěvku na bydlení (případně doplatku na bydlení). I když se pro výpočet příspěvku na živobytí nezapočítává příjem ze zaměstnání v plné výši[56], nejsou zohledněny náklady na dojíždění za prací nebo u dětí za vzděláním, a ve výsledku

[53] Podrobněji viz http://www.mpsv.cz/cs/11852

[54] Pro střední vzdělání bez maturity je mediánová hrubá mzda něco přes 15 tisíc korun, nejnižší desetina je do 11,5 tisíce a čtvrtina platů je menší 13 tisíc korun (viz kapitola 5.1.1)

[55] Výše příspěvku na živobytí se odvíjí od rozdílů mezi životním minimem (které odráží počet členů společně posuzované domácnosti) a od čistých příjmů rodiny očištěných od nákladů na bydlení (buď podle doložených nákladů, nebo paušálem 30 % z příjmů), do těchto příjmů se započítává příjem ze zaměstnání ze 70 %).

[56] Výše příspěvku na živobytí se odvíjí od rozdílů mezi životním minimem (které odráží počet členů společně posuzované domácnosti) a od čistých příjmů rodiny očištěných od nákladů na bydlení (buď podle doložená nákladů, nebo paušálem 30 % z příjmů), do těchto příjmů se započítává příjem ze zaměstnání ze 70%).

nemá rodina po odečtení nákladů na dojíždění o mnoho vyšší příjem, než by měla, pokud by žádný člen rodiny nepracoval.

Markantní to je zejména v momentě, kdy rodina dostává v plné výši příspěvek na bydlení (ten je podmíněn trvalým bydlištěm, jak je popsáno v kapitole 5.3), jehož výše se odvíjí od podílu, které z celkových příjmů rodina vynakládá na bydlení – do tohoto příjmu se nicméně nezapočítávají příspěvky na živobytí.[57] V momentě, kdy má některý člen rodiny zaměstnání, tedy dochází k jeho výraznému snížení tohoto příspěvku na bydlení oproti situaci, kdy nikdo z rodiny nepracuje, zvlášť když zohledníme možnosti přivýdělku pro příjemce podpory v nezaměstnanosti. V kombinaci s dojížděním za prací, jehož náklady systém dávek nezohledňuje, se tak rozdíl ve výsledných příjmech domácnosti (tj. součtu příjmů z dávek státní podpory a případného zaměstnání po odečtení nákladů na bydlení a na dojíždění) může dostat až na úroveň stokorun, případně až do záporných hodnot, pokud se jedná o pozice za minimální mzdu.

Může přitom jít o rodiny v poměrně běžném složení, jak jsme viděli z anonymizovaných příkladů rodin (kazuistik), které pro účely této analýzy připravili pracovníci žlutického kontaktního pracoviště Úřadu práce. V případě nízkých příjmů se do situace hmotné nouze dostane i rodina se dvěma dětmi, kdy jsou oba rodiče zaměstnaní za velmi nízké mzdy, nebo když jde o rodiny, kdy je matka na rodičovské/mateřské nebo v domácnosti, případně jde o matku samoživitelku. Zejména pro matky mladších dětí je velmi obtížné skloubit dojíždění, které je kromě financí i časově velmi náročné (viz kapitola 5.2), se starostí o domácnost, což se projevuje i v omezenějších možnostech uplatnění žen na pracovním trhu.

Výpočet výše nepojistných sociálních dávek je poměrně složitý (a ostatně je jako takový i vnímaný), obsahuje množství parametrů, které se proměňují na základě různých druhů podmínek. I výše uvedené výpočty jsou poněkud schematizované, nicméně se opíraly o data o složení domácností a výši vyplácených dávek poskytnuté Úřadem práce. Nelze tedy předpokládat, že by většina potenciálních uchazečů o práci vypočítávala hranici ve výši mzdy, od které zaměstnání přinese výraznější zvýšení příjmů. Malý rozdíl ve výsledných příjmech je nicméně reflektovaný jak úřady, jak je ostatně vidět i ve výše citované analýze Situace na trhu práce nebo ve vyjádření žlutického pracovníka Úřadu práce, odpovědného za vyplácení příspěvku na živobytí (*„já vlastně ty lidi, kteří za tyhle peníze pracují, obdivuji, ten rozdíl je ve výsledku opravdu minimální“*), tak i potenciálními zaměstnanci: *„Já bych i pracoval, ale s tím příjmem, který bych dostal, bych neuživil rodinu“* (respondent, otec čtyř dětí, který v současnosti kombinuje příjem z nepojistných sociálních dávek s občasnými jednorázovými pracemi).

Jak bylo zmíněno výše, příspěvek na živobytí je poměrně nízký, pokrývá stěží základní potřeby rodiny. Je tedy otázkou, nakolik je doplňován občasnými příjmy „prací na černo“ nebo sběrem železa aj. V rámci analýzy není možné na toto dát přesnou odpověď, ve výpovědích jsme se setkali spíše se zmínkami menších jednorázových prací (sekání trávy, složení dřeva, práce v lese, přivýdělek sběrem vyhozených věcí v zahraničí). Vzhledem k celkové ekonomické situaci v regionu lze nicméně odhadovat, že takovéto příležitosti budou spíš omezené (jednou z oblastí, kde je tento typ zaměstnávání poměrně častý, vzhledem k omezenější možnosti kontroly ze strany státu, je stavebnictví – díváme-li se na míru výstavby, je na Žluticku téměř nejnižší v regionu (viz kap. 5.3)). Je však zřejmé, že časově náročné dojíždění výrazně možnosti takovéhoto přivýdělku omezuje, zároveň je třeba brát v potaz, že výdělek ve výši dvou, tří tisíc může znamenat navýšení financí, se kterými rodina disponuje, o více než třetinu. Zároveň je otázkou, nakolik je pro některé forma jednorázového zaměstnání s okamžitou odměnou přijatelnější než závazek směnného provozu v často náročné výrobě. Možnost být doma oproti dojíždění byla některými

[57] Výše příspěvku na bydlení se odvíjí od příjmu rodiny a výše doložených nákladů na bydlení (pokud nepřesahují normativní náklady na bydlení), které by neměly přesahovat 30 % veškerých příjmů rodiny.

respondenty v případě početnějších rodin s malými dětmi spojovaná také s otázkou potřeby pomoci v domácnosti („*taky jsem nemohl být celé dny pryč, aby to všechno [žena] dělala sama, když máme tři malé děti*“).

Velmi specifická je pak situace u práce na živnostenský list (tzv. švarcsystém), který se v některých případech, jak popisovali respondenti v Albeřicích, stává i na Žluticku jedinou možností jak získat sezonní zaměstnání. Pro držitele živnostenského listu se pro výpočet výše příspěvku na živobytí započítává jako příjem paušálně *„částka odpovídající 50 % průměrné měsíční mzdy v národním hospodářství za předchozí rok (za rok 2011 je tato částka 12.100,- Kč)“* [58] nebo reálný příjem, pokud je vyšší. V praxi to znamená, že pokud žadatel-podnikatel nepřeruší živnost (přerušení je bezplatné, představuje nicméně administrativní úkon náročný na koordinaci), tak i v případě, že neměl příjem ze samostatné výdělečné činnosti, nebo jej měl velmi nízký, dochází k výraznému snížení příspěvků sociální podpory nebo na ně zcela (v případě menších domácností) ztrácí nárok.

Dalším faktorem, který často výrazně snižuje motivaci k legálnímu zaměstnání, je vysoká míra zadlužení, zejména pak exekuce. V situaci, kdy hrozí, že značná část mzdy padne na splacení dluhů v exekuci (oproti dávkám podpory v hmotné nouzi nebo příspěvků na bydlení, které exekuovatelné nejsou), přestává být legální zaměstnání výhodné. V rámci výzkumu nebylo možné zjistit míru zadluženosti, řada respondentů nicméně odhadovala, že zadlužení je poměrně časté, i v rámci výzkumu jsme se setkali s několika respondenty, na které byla uvalena exekuce.

5.1.4.2 Několik poznámek k poměrům zaměstnanosti a vlivům na soužití

V tomto kontextu vyvstává spíše otázka, jaká je na Žluticku motivace pracovat. Na jednu stranu existuje represivní mechanizmus, kdy jsou uchazeči nuceni státem k přijetí pracovní pozice, která nemusí být zcela výhodná – výše vyplácených dávek se odvíjí od počtu osob v domácnosti, do kterého se nicméně po ukončení studia počítají jen osoby, které jsou hlášeny v databázi Úřadu práce (také jen těm je propláceno povinné zdravotní pojištění), přičemž prvním z možných důvodů pro vyřazení z databáze je, že uchazeč *„odmítne nastoupit do vhodného zaměstnání.“* Jak naznačuje argumentace v opakovaně zmiňované analýze karlovarské pobočky Úřadu práce, i když je zřejmé, že práce znamená snížení příjmů, Úřad práce se v případě odmítnutí práce uchazečem snaží vyloučit danou osobu z databáze, i když *„prokazování, že o práci zájem tito lidé nemají, je však vzhledem k celkovému nedostatku pracovních příležitostí velice obtížné a zdlouhavé.“*

Minimální finanční motivace se nicméně nutně nemusí projevovat jen v (ne)ochotě přijmout určitou pracovní pozici. Je možné, že má dopad i na zájem zaměstnanců investovat do udržení zaměstnání nebo ochotě přijmout nepříjemné či náročnější pracovní podmínky, což se pak může projevit na negativní zkušenosti zaměstnavatelů, jak bylo popsano v úvodu kapitoly 5.1.4.1. Lze odhadovat, že nízká motivace udržet si práci se častěji dotýká mladých lidí bez pracovní zkušenosti nebo osob, které jsou dlouhodobě nezaměstnané, zatímco u osob, které „celý život pracovaly,“ je zájem o udržení nebo získání práce dán nejen finanční motivací, ale i vnímáním práce jako potřebného rytmu nebo dokonce jako „*smyslu života.“*

Právě takový význam práce může být jedním z důvodů, proč jsou někteří lidé v regionu ochotní pracovat i za mzdu, která nepřináší zlepšení příjmů. V rámci předkládaného výzkumu nebyl dostatečný prostor pro analýzu odlišných motivací k přijetí zaměstnání, jde

[58] http://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/davky-pomoci-v-hmotne-nouzi/#c1001580

tedy spíše o anekdotické případy. V Albeřicích jsme se setkali i s poměrně překvapivým pozitivním hodnocením tzv. veřejné služby[59], kdy jeden respondent vyjadřoval, že i když pracoval zadarmo, *„alespoň to byla práce."* Je samozřejmě otázkou, nakolik byl tento výrok reakcí na očekávanou formu sebeprezentace jako dobrých občanů. Vzhledem k neformálnímu charakteru většiny rozhovorů v lokalitách jde ale spíše předpokládat, že šlo o vyjádření reálného zájmu o zaměstnání jako aktivní činnost. Je ovšem otázkou, nakolik mají o VPP zájem (s výjimkou osob/domácností zadlužených u města) především ti, kteří žijí v menších, bezdětných domácnostech a tedy jejich životní minimum je nižší. Počet respondentů, kteří mají zkušenost s VPP, nebyl tak vysoký, aby bylo možné na základě jejich výpovědí zobecňovat.

Je-li premisou státní sociální politiky, že „*každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje,"* v kontextu Žluticka toto neplatí, a to zejména z důvodu kombinace nízkých mezd na řadě dostupných pozic a nutnosti za zaměstnáním dojíždět. Zejména problematické je toto v případě početnějších rodin, obzvláště pokud jde o zaměstnání osob s omezenou pracovní zkušeností a nízkou kvalifikací. Tento stav má jednak negativní dopady v sociální oblasti, kdy systém, ve kterém se využití systému dávek (případně v kombinaci s různě legálním přivýdělkem) stává ekonomicky nejvýhodnější strategií. Dlouhodobý návyk na závislost na státu pak vede k pasivnímu přístupu, někdy i mezigeneračně předávanému. Z pasivity pak bývá těžké vystoupit i když se naskytne nabídka slušné práce. Pasivita a závislost se navíc má tendenci přenášet i do jiných oblastí lidské aktivity, např. do vzdělávání, výchovy apod. Na druhé straně pro pracující může být velmi frustrující, že jejich nízké mzdy výrazněji nepřevyšují příjem těch, kdo nepracují. Zároveň vnímání, že nepracující „má čas posedávat s pivem na náměstí," může být spojeno s pocitem kruté nespravedlnosti. Ve světle toho, že český veřejný prostor bývá využit méně než v jiných zemích, se jedná v českém prostředí o potenciálně společensky velmi konfliktní téma, jak se ostatně v posledních letech až příliš jasně ukazuje.

Jednou z možností, jak na tento vývoj reagovat, je zhodnotit náklady spojené s dopravou (případně přímo zajištění dopravy) v projektech v oblasti zaměstnanosti. Na druhou stranu dlouhodobé přijetí strategie kombinace závislosti na nepojistných sociálních dávkách s případnými občasnými přivýdělky vede zejména u mladých lidí ke změně celkového způsobu života i zvyklostí v rodině. Změna pak zřejmě vyžaduje dlouhodobější systematickou práci (či dokonce terapii) a silnější motivaci. Jak se ukazovalo v některých vyjádřeních respondentů, zájem o zaměstnání pramení z obecnějšího vnímání potřebnosti práce v širokých kulturních souvislostech, nejedná se jen o čistě ekonomický a racionální kalkul. Na národní úrovni pak jde o otázku, která vyžaduje širší debatu o nastavení systému státní sociální politiky a výše nepojistných sociálních dávek. V tomto kontextu nicméně považujeme za důležité zdůraznit, že i když srovnání výše mezd s dávkami hmotné nouze vychází v některých případech v neprospěch zaměstnání, nevnímáme snižování nepojistných sociálních dávek jako vhodnou alternativu, vzhledem k tomu, že již v současnosti jde o velmi nízké částky. Srovnání spíše odráží nedostatečné mzdové ohodnocení některých pozic ve spojení s příliš nízko nastavenou hranicí minimální mzdy, s tím je pak spojené celkové chudnutí některých vrstev společnosti.

[59] Veřejná služba byla nástrojem, jak donutit nezaměstnané pracovat zadarmo. Na konci roku 2012 byla zrušena jako protiústavní.

5.2 Doprava

V rozhovorech s místními obyvateli byly stížnosti na dopravní obslužnost regionu jedny z nejčastěji zmiňovaných negativních stránek života ve Žluticích a v okolních obcích. Nespokojenost místních s dopravní obslužností v regionu byla skoro všudypřítomným jevem, objevovala se na prvním místě v rozhovorech s příslušníky různých skupin – v tzv. lokalitách i mimo ně, u studentů v posledním ročníku základní školy i u občanů v důchodovém věku.

Následující text se nicméně zabývá primárně fenoménem dojíždění do práce, které se v důsledku výrazného poklesu místních pracovních příležitostí stalo pro velkou část obyvatel na Žluticku denní realitou. Místní respondenti zmiňovali ale i jiné důvody, proč jezdit ze Žlutic do jiných měst, jako například dostupnost (specializované) zdravotní péče nebo úroveň nabídky zboží v místních obchodech, které podle respondentů výrazně dražší než ve velkých hypermarketech u Karlových Varů. Podle zjištění z rozhovorů jsou velké nákupy v hypermarketech běžné i mezi chudými obyvateli, kteří nedisponují vlastním autem, protože cenový rozdíl je u zboží natolik velký, že se cesta vyplatí, i když rodina zaplatí za odvoz do supermarketu.

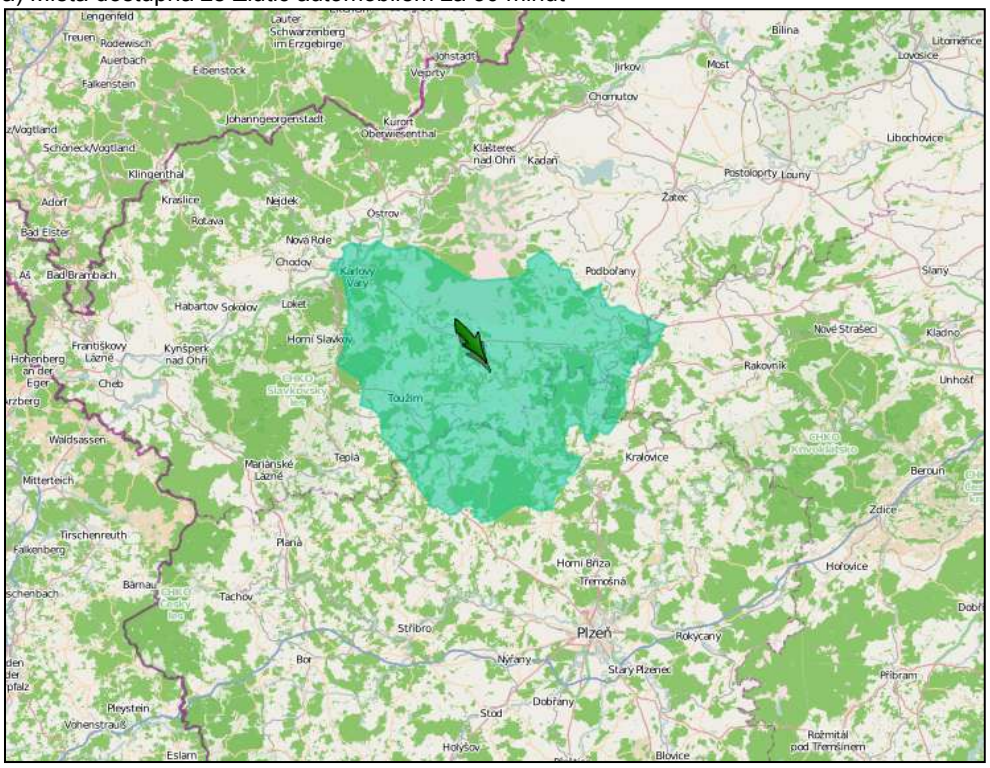
5.2.1 Geografická poloha a dopravní dostupnost regionu

Ze Žlutic se do Karlových Varů jede autem méně než půl hodiny, nejrychlejším autobusem trvá stejná cesta 40 minut. I Karlovy Vary nabízí ovšem jen omezené možnosti zaměstnání, jak bylo ilustrováno v kapitole o zaměstnanosti. Zejména u nízkokvalifikovaných pozic došlo v posledních letech k výraznému poklesu v nabídce pracovních míst. Existují alternativy k dojíždění do Karlových Varů? Pohled na mapy na obrázku 26, které byly vytvořeny s pomocí programu OpenRouteService.Org[60], ukazuje, kam zhruba se lze ze Žlutic dostat autem během 30 minut a jedné hodiny.

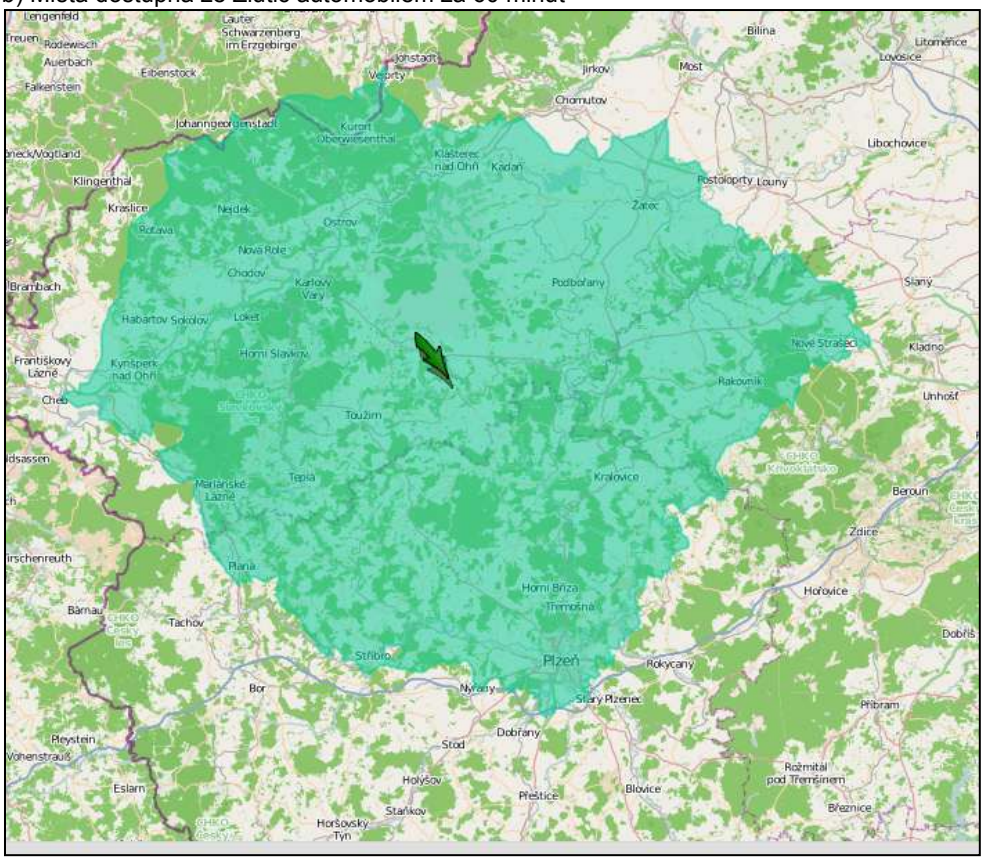
[60] http://www.openrouteservice.org/#.

Obrázek 26: Dostupnost Žluticka

a) Místa dostupná ze Žlutic automobilem za 30 minut

b) Místa dostupná ze Žlutic automobilem za 60 minut

Nejvíce pracovních příležitostí sice nabízí hlavní města, ale vzhledem k délce cesty je víceméně vyloučeno bydlet na Žluticku a do Prahy denně dojíždět (autem cca hodina a půl do centra města). Během rozhovorů v terénu se informace o takové praxi neobjevily.

Destinace pro denní dojíždění, o kterých se respondenti zmiňovali, byly spíše Podbořany (autem cca 35 minut), Ostrov (cca 35 minut), Toužím (24 minut), Lubenec (cca 20 minut) a (v době před ekonomickou krizí) Plzeň (55 minut).

Skrytý potenciál, který se nezdá být v současnosti využit, představuje při pohledu na mapu relativní blízkost německých (bavorských a saských) hranic. I když doba dojíždění je delší než hodina (k bavorským městům v okrese Wunsiedel jako Waldsassen (1:07 minut), Arzberg (1:04 minut), Marktredwitz (1:12 minut), Selb (1:10 minut)), což na dojíždění rozhodně není atraktivní, je otázkou, zda by řádově vyšší platy v Německu nemohly být z pohledu některých uchazečů o práci zajímavou kompenzací za dlouhou dobu dojíždění.[61] V srpnu 2013 činila nezaměstnanost v okrese Wunsiedel 5,1 % a okresní pobočka Agentury pro Práci hlásila 432 neobsazených pracovních míst.[62]

Relativní blízkost do Německa by mohla být chápaná jako potenciál i v souvislosti se vzděláváním. Poskytovatelé německého tzv. duálního systému odborného vzdělávání[63] mají vzhledem k demografickému vývoji v Německu stále větší problémy najít uchazeče pro placená učňovská místa. Například v okrese Wunsiedel vzrostl počet těchto neobsazených učňovských míst oproti roku 2012 o 10 % a aktuálně činí 99 míst.[64]

5.2.2 Veřejná doprava

Podle rozhovorů s respondenty s nižší kvalifikací jsou náklady na cestování autem (zejména při obsazenosti auta pouze jednou osobou), pokud tedy auto vlastní, tak vysoké, že se dojíždění do práce může kvůli vysokým nákladům přestat vyplácet. Jednou z hojně využívaných alternativ jsou spolujízdy, další možností je samozřejmě veřejná doprava. Jaké možnosti dojíždění veřejná doprava v současnosti nabízí?

Pro dojíždění do Karlových Varů, do kterých nelze ze Žlutic jezdit přímo vlakem, je podstatná autobusová doprava. Jak lze vidět v tabulce 9 níže, která zobrazuje intenzitu spojů a kvalitu spojení s Karlovými Vary ze všech obcí na Žluticku, kvalita spojení se výrazně mění podle velikosti a konkrétní geografické polohy jednotlivých obcí. Ze Žlutic trvá cesta veřejnou autobusovou dopravou (9 denních spojů denně) v průměru 49 minut (na autobusový terminál v Karlových Varech). Z menších obcí, kde je počet denních spojů menší, je spojení do Karlových Varů často natolik zdlouhavé, že denní dojíždění není vůbec představitelné.

[61] Informace o možnostech hledání práce v pohraničí najdete například na stránkách pobočky Selb německé státní agentury pro práci: http://www.arbeitsagentur.de/nn_664966/Navigation/Dienststellen/RD-BY/Bayreuth-Hof/Agentur/Buerger/Arbeiten-in-der-Grenzregion/Arbeiten-in-der-Grenzregion-Nav.html.

[62] http://statistik.arbeitsagentur.de/Navigation/Statistik/Statistik-nach-Regionen/Politische-Gebietsstruktur/Bayern/Wunsiedel-iFichtelgebirge-Nav.html?year_month=201308.

[63] "Klasický duální systém je zaveden v německy mluvících zemích, Německu, Rakousku, Švýcarsku. Jeho základním rysem je skutečnost, že žák má dvojí status. Ve škole je žákem a s podnikem má uzavřenou zaměstnaneckou smlouvu. Podle ní se žák zavazuje, že po vyučení do podniku nastoupí a naopak podnik se zavazuje, že mu zajistí pracovní místo (často již v průběhu přípravy specifikované). Nejvíce je propracovaný duální systém v Německu. I když v jednotlivých spolkových zemích jsou často značné rozdíly ve vzdělávacím systému (např. střední „maturitní" vzdělávání trvá v některých zemích 12 let, v jiných 13), příprava na povolání je jednotná a má pro všechny spolkové země stejná pravidla včetně jednotných závěrečných učňovských zkoušek." (http://www.nuv.cz/pospolu/kooperativni-model-odborneho-vzdelavani-zohlednuje-prvky). Více i: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/213906-nemecky-recept-na-nezamestnanost-podpora-ucnovskeho-skolstvi/.

[64] Aktuální data jsou k dispozice zde: http://statistik.arbeitsagentur.de/Navigation/Statistik/Statistik-nach-Regionen/Politische-Gebietsstruktur/Bayern/Wunsiedel-iFichtelgebirge-Nav.html?year_month=201308.

Tabulka 9: Autobusové spojení z jednotlivých obcí na Žluticku do Karlových Varů[65]

Obec	Počet přímých spojů (v závorkách spoje s Max 1 přestupem, doba čekání na další spoj ne delší než 20 minut)	nejrychlejší spoj	průměrná doba jízdy (ze stanice do stanice) (v závorkách včetně spojů s max. 1 přestupem, doba čekání na další spoj ne delší než 20 minut)	doba jízdy autem	první spoj do KV (čas příjezdu)	poslední spoj do KV (čas odjezdu)
Žlutice	9 (11)	40 min	49 min (55) min	27 min	5:10	19:15
Albeřice	2 (5)	43 min	59 (65) min	31 min	6:15	15:25
Čichalov	1 (4)	53 min	53 (67) min	25 min	6:15	15:45
Chyše	0 (4)	65 min	(78 min)	31 min	8:55	17:40
Pšov	0 (2)	76 min	(90 min)	37 min	7:00	14:15
Štědrá	0 (5)	88 min	(90 min)	37 min	6:36	19:15
Valeč	2 (7)	65 min	70 (95) min	34 min	6:15	15:25
Verušičky	11 (13)	29 min	41 (43) min	25 min	5:10	19:15
Vrbice	1 (4)	59	59 (86) min	31 min	6:15	14:10

Podle vyjádření dotazovaných občanů se současné jízdní řady **často vylučují s časovými požadavky** zaměstnavatelů. Respondenti popisovali například situaci, kdy člověk bez práce nemohl nabízenou pracovní pozici v Karlových Varech přijmout, protože by nestihl začátek ranní směny nebo by pozdě večer neměl možnost se vrátit. Respondenti líčili také velké časové ztráty, které jsou důsledkem závislosti na nevyhovujících dopravních spojích. To platí i pro část studentů místních škol, kteří tak tráví značný čas v nepříliš vhodném prostředí kolem žlutické autobusové stanice. Respondenti zároveň zdůrazňovali vysoké **finanční náklady** za dopravu, které mohou, jak bylo diskutováno v kapitole 5.1.4, zásadně ovlivnit otázku jestli se „vyplatí“ dojíždět za prací. Vysoké náklady za dojíždění do škol jsou zároveň jednou z vážných bariér pro vzdělávání dětí ze sociálně slabších rodin (viz kap. 5.5), což současný sociální systém státu zcela opomíjí[66].

Obce na Žluticku tvoří jednu zónu (zóna č. 29) v systému integrované dopravy IDOK[67]. Podle tarifu IDOK jsou měsíční náklady pro dojíždění do Karlových Varů (bez případného využití městské veřejné dopravy v Karlových Varech, která není součástí integrované dopravy) pro dospělého člověka 1 580 Kč.[68] Měsíční jízdenka se slevou pro děti stojí 790 Kč. I přes riziko srovnání nesrovnatelného je možné postavit roční náklady, které na Žluticku dosahují 18 960 Kč do kontrastu s roční jízdenkou v pražské MHD (4 750 Kč), která umožňuje cestování ve větší oblasti s nesrovnatelně hustší a intenzivnější dopravní obslužností.

[65] Vlastní výpočty podle informace o dopravních spojích ve všedních dnech podle webu www.idos.cz.

[66] Jediná výjimka jsou podpůrné programy pro romské studenty středních škol, které nabízí MŠMT http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/roma-ss-a-vos . Z pohledu autorů studie i některých z dotazovaných ředitelů škol se nejedná o příliš šťastný příklad aplikace etnického principu při přístupu k základním službám.

[67] Integrovaný dopravní systém Karlovarského kraje

[68] http://www.idok.info/ceny.

Na druhou stranu je potřeba dodat, že majitel žlutické firmy VV Autobusy, která provozuje na Žluticku většinu linek autobusové dopravy, reagoval velmi kriticky na informace o nespokojenosti s dopravní obslužností. Podle něho je dnešní úroveň dopravní obsluhy nesrovnatelně lepší, než byla v 80. letech během „komunistického" režimu, kdy byli cestující ze Žlutic závislí hlavně na vlakových spojích[69]. Podle slov majitele firmy VV Autobusy se intenzita spojů v 90. letech zlepšila. Od té doby je nabídka víceméně stabilní. Jedinou výjimkou byla dnes už neexistující neveřejná pravidelná spojení ze Žlutic do Plzně a zpět, která dopravovala před ekonomickou krizí roku 2008 pracovníky do továren v tamní průmyslové zóně a byla částečně financována zaměstnavateli. Podle majitele autobusové firmy jsou i ceny jízdného i přes navýšení DPH už mnoho let stabilní a patří k nejnižším v celé České republice. Navíc zdůraznil, že na rozdíl od jiných obcí v Karlovarském kraji, obce na Žluticku nepřispívají na náklady za dopravní obslužnost. Spokojenost se současným stavem vyjadřuje i aktuální Dopravní koncepce Karlovarského kraje, která ve vztahu k linkám 421331 Karlovy Vary – Bochov – Žlutice a 421351 Karlovy Vary – Verušičky – Žlutice konstatuje, že „*spoje přiměřeně pokrývají základní potřeby dle definice dopravní obslužnosti územního obvodu kraje.*"[70]

Jak si vysvětlit tak výrazně odlišné vnímání kvality dopravní obslužnosti z pohledu běžných občanů na straně jedné a dopravce, případně dopravních expertů (ve studii) na straně druhé? V rozsahu této analýzy není možné zhodnotit, nakolik je síť veřejné dopravy na Žluticku organizovaná efektivním způsobem, který by odpovídal potřebám místních obyvatel. Na celkovou nespokojenost je nicméně také možné se dívat jako na odraz **nespokojenosti se samotnou nutností dojíždět**. Vzhledem k omezeným možnostem místních aktérů vytvářet pracovní pozice přímo na Žluticku jsou inovace v oblasti veřejné dopravy, včetně alternativních forem dopravy jako spolujízda nebo různé formy taxislužby či poptávkové dopravy, zajisté jedním z faktorů, který by, zvláště pokud by byl navázaný na možnosti zaměstnání, přispěl k celkovému zvýšení kvality života v regionu.

[69] Dnes je vlakové spojení dosti zredukováno, nicméně stále zajišťuje spojení mezi obcemi Chyše – Lubenec a Chyše – Žlutice – Toužim.

[70] Karlovarský Kraj (2011): Plán dopravní obslužnosti území Karlovarského kraje na období let 2012 – 2018, s. 43–44, dostupné na http://www.kr-karlovarsky.cz/krajsky-urad/cinnosti/Documents/pdokv.pdf

5.3 Bydlení a trh s nemovitostmi

Pro nízkopříjmové domácnosti je často ústředním problémem bydlení. Platí to obzvláště pro Romy, kteří se na trhu s bydlením velmi často setkávají s diskriminací. Následující kapitola představuje v úvodu charakteristiky bytového fondu v jednotlivých obcích Žluticka (5.3.1) a diskutuje pravidla pro přidělování městských bytů ve Žluticích. Dále se pokouší identifikovat příčiny vzniku problémových lokalit (5.3.2), které byly popsány v kapitole 4, a krátce se zastavuje u perspektivy vývoje v oblasti bydlení na Žluticku (5.3.3).

5.3.1 Bytový fond v obcích Žluticka

V oblasti struktury bydlení v jednotlivých obcích jsou dobrým zdrojem dat výsledky SLDB 2011. Níže přinášíme některá srovnání za obce v rámci správního obvodu obce s pověřeným obecním úřadem Žlutice a pro srovnání i za město Bochov a obec Lubenec.

Tabulka 10: Byty v bytových domech a nájemní bydlení (zdroj: SLDB 2011)

Obec	Obydlené byty celkem	Podíl bytů v bytových domech [%]	Podíl nájemních bytů ze všech obydlených bytů [%]
Čichalov	62	42	40
Chyše	218	26	22
Pšov	206	29	30
Štědrá	193	31	9
Valeč	140	42	34
Verušičky	126	36	31
Vrbice	68	38	6
Žlutice	1 028	69	26
Bochov	693	42	27
Lubenec	564	45	33
CZ	*4 104 635*	*55*	*22*

Tabulka 11: Využití bytů k rekreaci (zdroj: SLDB 2011)

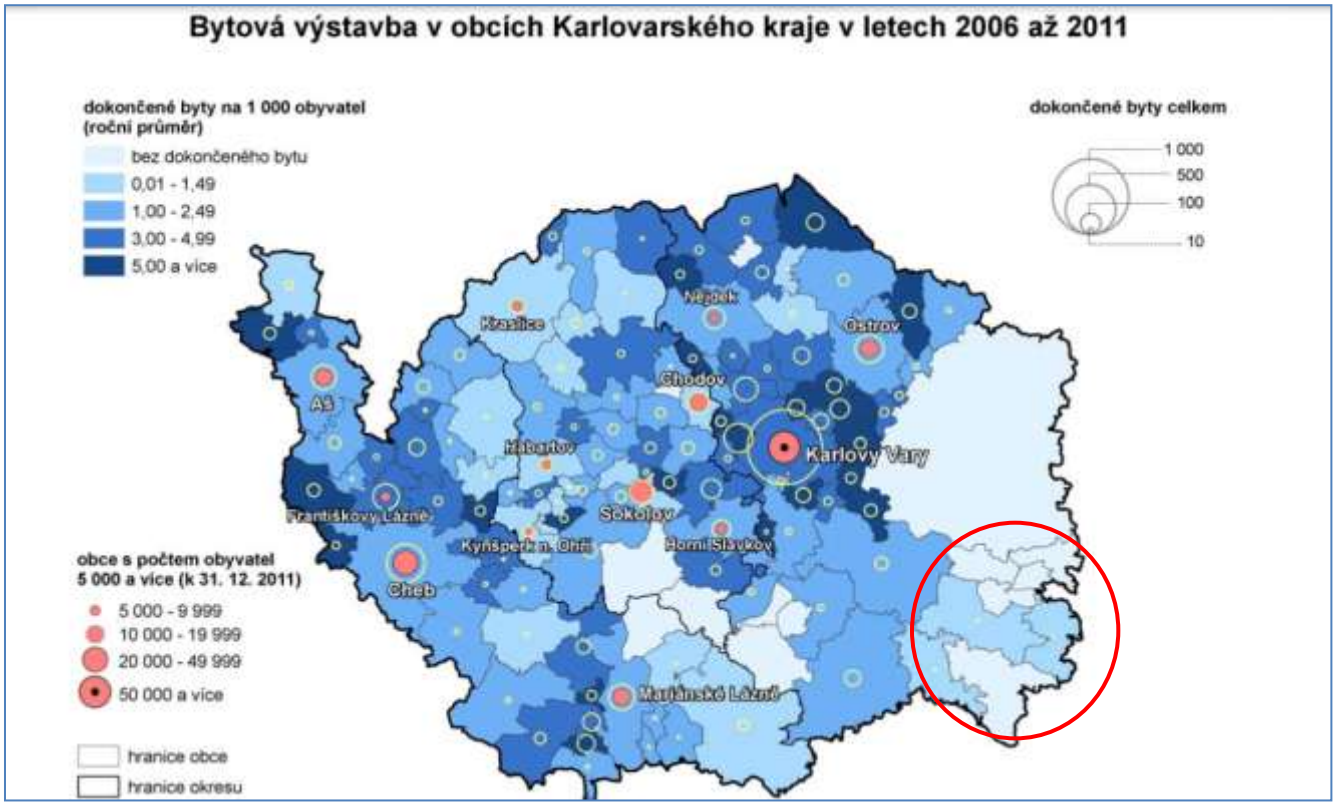
Obec	Podíl bytů využívaných k rekreaci na celkovém bytovém fondu
Čichalov	12%
Chyše	11%
Pšov	7%
Štědrá	12%
Valeč	18%
Verušičky	12%
Vrbice	13%
Žlutice	3%
Bochov	6%
Lubenec	7%
CZ	*4%*

Ve Žluticích obývá většina obyvatel byty v bytových domech (jedná se o 69 % domácností, viz tabulka 10). Většina těchto bytových domů byla vystavěna v 70. a 80. letech na sídlištích v horní a zejména dolní části města. V ostatních zkoumaných obcích je podíl bydlení v bytových domech nižší ve prospěch bydlení v rodinných domech či vesnických

staveních, ale i tak v každé zkoumané obci bytové domy nalezneme. Tyto bytové domy pojmenovávané jako „bytovky“ či „paneláky“ (většinou 2-4 patrové budovy panelákového typu) jsou specifickým dědictvím socialistického plánování bydlení ve vztahu k práci v socialistických zemědělských provozech. „Bytovky“ či „paneláky“ jsou velmi důležitým prvkem obcí v kontextu naší analýzy, neboť v případě některých „bytovek“ se v průběhu posledních let mění sociální skladba tamního obyvatelstva „problematickým“ směrem. Lokality „bytovek“ a „paneláků“ jsou často, ale zdaleka ne vždy, vnímány jako „problémové,“ to je často spjato i s celkovým chátráním domů a vybavení v lokalitě. Jakou cestou se život v bytovkách ve venkovské obci ubíral, podstatně závisí na zvoleném způsobu transformace vlastnických vztahů po celkové transformaci socialistických zemědělských provozů (viz v kapitole 4 v popisu situace v jednotlivých obcích a sídlech a v analýze vzniku problémových lokalit 5.3.2).

V regionu můžeme v oblasti bydlení identifikovat dva trendy. Prvním je velmi nízká aktivita ve výstavbě nových domů a bytů. Ve světle obtížné ekonomické situace posledních let (nedostatek pracovních příležitostí v místě bydliště) a dlouhodobě nepříznivých demografických trendů (stárnutí populace, odcházení mladých a vzdělaných osob z regionu) není situace velmi nízké intenzity bytové výstavby nijak zvlášť překvapivá. Ačkoli absence nové výstavby je jistě negativním jevem z pohledu místního ekonomického rozvoje, neměli bychom přehlížet i některá pozitiva jako například ochranu krajiny před rozrůstáním obcí nebo koncentraci života obce v dlouhodobě ustavených hranicích obce. Na obrázku 27 jsou ze srovnání intenzity bytové výstavby patrné výrazné regionální rozdíly v Karlovarském kraji, kde Žluticko je jednou ze dvou oblastí s celkově nejnižší stavební aktivitou.

Obrázek 27: Žluticko (vyznačeno červeným oválem) v kontextu bytové výstavby v Karlovarském kraji 2006 - 2011[71]

Druhým významným trendem jsou vlastnické změny v oblasti bydlení, které se týkají zejména bytových domů. Ve Žluticích se město po roce 2000 zbavilo velké části obecních bytů, zejména byly privatizovány byty na místních panelových sídlištích. Upřednostňována byla podle vyjádření místních politických činitelů cesta privatizace do rukou obyvatel, což proběhlo zejména v případě velkých bytových domů.

V současnosti Žlutice disponují 106 obecními byty, z toho jsou dnes 4 byty označeny jako sociální bydlení[72] (blíže v kapitole 5.3.1.1). Správcem obecního bytového fondu jsou Technické služby Žlutice, ze 100 % vlastněné obcí. Ve srovnání se situací v mnoha jiných městech a obcích Česka mají Žlutice důležitou výhodu, že obec stále vlastní určitý bytový fond a tedy může na sociální situaci v obci reagovat prostřednictvím své bytové politiky. Znamená to, že město je na jedné straně schopno reagovat na bytové potřeby vlastních občanů; na druhou stranu má určité nástroje brzdit nastěhování občanů z jiných obcí, kteří nejsou z pohledu města považováni za žádoucí. Rizika ztráty takových regulačních možností jsou patrná na příbězích některých lokalit na Žluticku a okolí, kde v důsledku privatizace došlo ke vzniku „problémových" lokalit a kde obce mají minimální možnosti do nepříznivého vývoje zasáhnout.

Momentálně neexistuje ani ve městě Žlutice ani v okolních obcích ubytovna, která by se specializovala na občany bez regulérního bydlení v těžké finanční situaci. V minulosti fungovala ubytovna nedaleko od žlutického nádraží. Ubytovna byla ve městě vnímána jako problémové místo, jak zpětně hodnotí zástupce místní policie: „*Tam byli sociálně slabí, o tom my jsme neměli přehled, tam hrozně migrovali lidi, ve špatné sociální situaci, třeba i hledaní. Několikrát týdně jsme tam vyjížděli. Pak odešli do úplně jiných lokalit. Ti, co tam byli dýl (ti dobří), dostali od města byty. Jsou to cizí, ale už si udělali pověst, že to nejsou zloději. V tom město bylo dobré, že si ty lidi prověřilo. To je tak rok dva zpátky.*"

[71] http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/4C00213A4D/$File/41136412M11.jpg
[72] Žlutický zpravodaj, 2013, č. 2

5.3.1.1 Zásady pronajímání městských bytů v Žluticích

V souvislosti s možnostmi města ovlivnit prostřednictvím bytové politiky složení obyvatelstva v jednotlivých částech města je zajímavé se podívat na pravidla pro přidělování městských bytů ve Žluticích. Volné obecní byty byly v letech 2011 a 2012 pronajímány „obálkovou metodou," kdy přednost dostávala zpravidla nabídka s nejvyšší cenou nájemného za m^2. Ve výsledku se podle slov místních aktérů často stávalo, že byty získávali lidé, kteří měli nájemné placené prostřednictvím sociálních dávek a mohli tedy nabídnout cenu o něco vyšší, než je ve Žluticích obvyklá, a tím v soutěži zvítězit. Ovšem někdy nebyli takoví lidé schopní vyšší nájem dlouhodobě platit. V některých případech se jednalo o nezaměstnané Romy z Toužimi, což vyvolávalo nespokojenost jak u občanů, tak u vedení města, které nemělo zájem podporovat koncentraci sociálně slabých do Žlutic. Jako reakce na popsanou situaci se přístup obce v roce 2012 změnil a byla zavedena nová pravidla pro pronajímání bytů.

Nová, současná pravidla pronajímání obecních bytů[73] zavádějí množství podmínek, které mají zamezit vzniku dluhů a „nezodpovědnému bydlení" či „vybydlování":

> *a) Zájemce je **občanem státu Evropské unie**. O zařazení do výběrového řízení občanů jiných států, kteří musí předložit spolu se žádostmi průkaz o povolení k trvalému pobytu cizince, rozhoduje Rada města Žlutice.*
>
> *b) Zájemce je zletilý a způsobilý k právním úkonům.*
>
> *c) Zájemce **není dlužníkem po splatnosti** ve vztahu k městu Žlutice a jeho organizacím nebo obchodním společnostem, a dále **není evidován jako dlužník po splatnosti ve veřejně přístupných registrech dlužníků,***
>
> *d) Zájemce nedostal **v minulosti výpověď z bytu z důvodů neplacení nájemného** nebo hrubého porušování nájemní smlouvy, nebydlel v bytě města Žlutice bez písemného souhlasu pronajímatele,*
>
> *e) Zájemce a jeho manžel/ka jsou povinni spolu se žádostí **doložit pracovní smlouvu nebo doklad o zdroji příjmů** (např. výměr důchodu, daňové přiznání, atd.) za období posledních 6 měsíců. Výše příjmů musí být zárukou pro hrazení předpokládané výše nájemného a záloh na úhradu za plnění poskytovaná souvislosti s užíváním bytu, o který má zájem; **přiznaný příspěvek a doplatek na bydlení se nepovažuje za zdroj příjmů.***
>
> *f) Na žádosti o pronájem bytu doloží údaje o předešlém pronajímateli s případným jeho vyjádřením o dodržování předcházející nájemní smlouvy v případě, že v předešlém období byl nájemcem bytu.*
>
> *(...)*
>
> *Všechny výše uvedené podmínky se vztahují i na společně žádající osoby a pro ostatní osoby uvedené v žádosti, které by společně obývaly byt ve vlastnictví města Žlutice.*

Ačkoli lze snaze města optimalizovat své hospodaření a zamezit nastěhování sociálně slabých nebo jinak „problémových" občanů z jiných obci rozumět, lze stávající pravidla

[73] Zásady pronajímání bytů ve vlastnictví města Žlutice. Dostupné na http://www.zlutice.cz/ODSTAVENO/attachments/RM_2012_77_02a_zasady_pronajimani_bytu%20(3).pdf

přidělování obecních bytů považovat za sociálně necitlivá a dokonce otevřeně diskriminační. Například by město pravděpodobně mělo těžkou pozici obhájit před soudem, proč například neumožňuje českému občanu, který má za manžela Američana, zúčastnit se výběrového řízení bez zvláštního souhlasu Rady města.

Důležitější pro realitu dnešních Žlutic se ale jeví fakt, že pravidla v konečném důsledku vylučují z obecního bydlení určitou skupinu obyvatel, která doposud v obecních bytech bydlet mohla. Pravidla navíc zavádějí mechanizmus, kdy prohřešky z dřívější doby znemožňují získat obecní bydlení. Navíc není ani stanovena časová lhůta, po jejímž uplynutí prohřešky z minulosti přestanou bránit v přístupu k obecnímu bydlení.[74] V důsledku tak může ve Žluticích vzniknout skupina lidí v bytové nouzi, kteří však od obce nebudou moci získat bydlení. Pravidla navíc neotevírají ani nenaznačují cestu, kterou by se příslušník takové skupiny bez přístupu k obecnímu bydlení mohl vlastním úsilím vrátit do skupiny těch, kteří podmínky splňují. To otevírá prostor pro, z pohledu obce nekontrolovatelné, „podnikání s bytovou nouzí" a může vést ke koncentraci „problémových" nájemníků v soukromých domech (kandidátem může být jeden z panelových domů, který už je dnes označován za „problémový" a který patří soukromému vlastníkovi, viz 4.1) nebo v některých okrajových lokalitách Žlutic. Dalším výsledkem může být migrace „problémových" obyvatel do okolních obcí v regionu, což s sebou nese množství dalších negativních souvislostí.

Jinou zajímavou otázkou může být, zda vůbec ve Žluticích existuje dostatek zájemců o obecní byty, kteří splňují stanovené podmínky a jsou zároveň ochotni podřídit se komplikovanému a vysoce byrokratickému výběrovému procesu, ve kterém žadatel musí poskytnout velké množství důvěrných informací o svém životě a o životě své rodiny.[75] Vzhledem ke značnému počtu volných bytů u soukromých pronajímatelů, kteří většinou nespojují poskytování bydlení s disciplinačně-represivními cíli, může městský byt být méně atraktivní volbou, než se třeba zdálo Radě města během formulování těchto pravidel. Výstražným signálem může v tomto kontextu být rostoucí počet volných obecních bytů (podle jednoho respondenta v období realizace výzkumu šlo o 15 volných městských bytů, což prý by bylo v minulosti nepředstavitelně vysoké číslo).

[74] Markantní to je v případě, kdy žadatelé o byt někdy v historii *„bezdůvodně odmítli vykonávat veřejnou službu nebo veřejně prospěšné práce, přestože k tomu byli vyzváni"* (článek II, odst. 7 f), neboť „veřejná služba" byla v mezidobí prohlášena Ústavním soudem za protiústavní (http://zpravy.idnes.cz/povinna-verejna-sluzba-ustavni-soud-dvm-/domaci.aspx?c=A121127_141212_domaci_jav). Soudce Rychetský se vyjádřil, že u nezaměstnaných „povinnost vykonávat veřejnou službu může způsobovat ponížení dotýkající se jejich vlastní důstojnosti," tj. „Zásady pronajímání bytů" sankcionují odmítnutí takového ponížení.

[75] Nabídka na pronájem bytu ve výběrovém řízení se vyřadí v níže uvedených případech:

> (...)
>
> *c) Při zjištění, že žadatel nebo některá ze společně žádajících osob se stali dlužníkem po splatnosti ve vztahu k městu Žlutice a jeho organizacím nebo obchodním společnostem nebo obci svého aktuálního trvalého pobytu nebo jsou evidováni jako dlužníci po splatnosti ve veřejně přístupných registrech dlužníků.*
>
> *d) Při zjištění, že žadatel nebo některá ze společně žádajících osob neplní řádně své rodičovské povinnosti, tj. zejména byla Komisí pro sociálně-právní ochranu dětí Městského úřadu Žlutice v uplynulých 24 měsících projednávána neomluvená absence nezletilých dětí ve škole.*
>
> *e) Při zjištění, že žadatel nebo některá ze společně žádajících osob byla Komisí k projednávání přestupků Města Žlutice v uplynulých 24 měsících uznáni vinnými ze spáchání přestupku.*
>
> *f) Při zjištění, že žadatel nebo některá ze společně žádajících osob bezdůvodně odmítli vykonávat veřejnou službu nebo veřejně prospěšné práce, přestože k tomu byli vyzváni. (…)*

Pravidla pronajímání obecních bytů rozlišují mezi běžnými obecními byty a **obecními byty sociálního bydlení.** Počet sociálních bytů je ovšem velmi nízký, jedná se o čtyři byty. Odhadujeme, že jejich podíl na celkovém bytovém fondu nekoresponduje s podílem občanů Žlutic, kteří kvůli nezaměstnanosti a dalším sociálním problémům nemají šanci splnit současné podmínky pro přidělení obecního bytu. Podle Zásad může Rada města Žlutice ale v případě většího počtu volných bytů rozhodnout o uplatnění přístupu pro pronájem sociálního bytu také u dalších městských bytů.

Na rozdíl od běžných bytů jsou sociální byty poskytované jenom občanům ČR, kteří žijí ve Žluticích déle než tři roky. Omezení na skupinu s určitým občanstvím se zde znovu jeví jako diskriminační a jako těžko pochopitelné. Jedná se navíc o pravidlo, které je podle názoru ombudsmana v přímém rozporu s českým a evropským právem.[76] Naopak omezení na dlouhodobé obyvatele Žlutic se jeví jako rozumné opatření, protože město pochopitelně nemůže mít zájem řešit skrze vlastní bytovou politiku sociální problémy jiných obcí.

Hlavní rozdíl v podmínkách pro poskytování obecního bydlení mezi kategoriemi běžného a sociálního bydlení představuje podmínka testování dostatečného příjmu. V první kategorii je vyloučeno vykazovat příjem ze sociálních dávek, u kategorie sociálního bydlení naproti tomu potřebný příjem sociálními dávkami doložit lze. V podmínkách pro přidělení sociálního bytu je navíc snaha zohlednit „pozitivní přístup“ žadatele, podmínky vyžadují, že žadatel *„neodmítl nebo nepřerušil bezdůvodně výkon veřejné služby nebo veřejně prospěšných prací, pokud je příjemcem sociálních dávek a byl k uvedeným činnostem vyzván městem Žlutice nebo jiným subjektem.”*

Jinak jsou podmínky u obou kategorií obecních bytů do velké míry podobné (včetně podmínky bezdlužnosti). Smlouvy lze uzavřít na dobu neurčitou až po tříletém testování, přičemž do té doby jsou uzavírány na jeden rok, v případě sociálních bytů dokonce jen na 3 měsíce. Z pohledu žadatelů v těžké finanční situaci je klíčovým rozdílem absence kauce v případě sociálních bytů, která jinak činí tři měsíční nájmy[77].

Domníváme se, že pravidla hospodaření s obecními byty a celková koncepce obecního bydlení by měla být přepracována, aby na jedné straně nevytvářela segregační tlaky a na druhé straně aby pro město bylo hospodaření s byty udržitelné.

5.3.2 Vznik problémových lokalit

V úvodní kapitole 4 byla popsána situace v těch obcích a sídlech na Žluticku, ve kterých jsme zaznamenali výskyt „problémových“ koncentrací chudých lidí. Pro jednotlivé obce, sídla a lokality je charakteristická velká rozmanitost ve vztahu k „problematičnosti“ lokalit, složení obyvatel a k životním podmínkám obyvatel. Pokud však pojem sociálně vyloučená lokalita používáme ve stejném významu, jaký si spojujeme s výrazem „ghetto,“ nenacházejí se na Žluticku žádné sociálně vyloučené lokality (viz kap. 4), případně podle tajemníka žlutického městského úřadu by se dalo v tomto smyslu uvažovat o lokalitě v Ratiboři, kde se sociální vyloučení výrazně týká alespoň jednoho z domů. Dále za lokality, u kterých by se o ztotožnění s pojmem „ghetto“ dalo uvažovat, považujeme „bytovky“ v Údrči a Libyni, což jsou sídla spíše za okrajem Žlutického regionu, jak jsme si ho pro účely této analýzy vymezili. Obě lokality jsou však propojeny skrze migrační pohyby nebo rodinné vztahy s obcemi a lokalitami na Žluticku.[78] Životní a bytové podmínky, které jsme zaznamenali v lokalitách

[76] http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Doporuceni/Obecni_byty.pdf

[77] Platilo do konce roku 2012. Od roku 2013 se jedná paušálně o jistinu ve výši 3000 korun.

[78] Z tohoto pohledu je další důležitou lokalitou samostatný dům v sídle Herstošice (součást města Bochov), který byl respondenty udáván jako zdroj i cíl různých migračních pohybů přes různé lokality na Žluticku. Není však jasné, nakolik je

v Údrči a Libyni, zároveň představují možný nejhorší scénář vývoje některých lokalit na Žluticku, pokud místní soukromí, neziskoví či obecní aktéři neuspějí ve snaze stabilizovat vývoj v lokalitách a zamezit propadu sociální situace místních obyvatel. Zkušenosti z jiných regionů přitom ukazují, že důsledky takového vývoje mohou mít negativní dopad i na okolní obce s volnými bytovými kapacitami.

K lokalitám popisovaným v předchozích kapitolách lze přistupovat jako k místům v určitém druhu krize. Vlastnosti a rozsah této krize se liší mezi různými objekty i lokalitami. Pokud se snažíme identifikovat faktory, které zapříčinily vznik těchto krizí, je nutné brát v úvahu i obtížnou situaci místního hospodářství a nepříznivý demografický vývoj, což jsou faktory, které jistě přispěly k úpadku některých lokalit. To je obzvláště patrné v případě Albeřic, kde reorganizace hospodaření civilních složek Armády ČR zásadně podkopala základy hospodaření obyvatel tohoto poměrně izolovaného periferního sídla.

Jestliže zmíněné faktory hrají zásadní roli v případě Albeřic, kde obytné domy nadále zůstávají veřejným majetkem, tyto faktory se zdají být méně klíčové v případě ostatních zkoumaných lokalit. Je důležité zmínit, že několik kilometrů od Valče, Albeřic nebo Údrče můžeme najít obec Čichalov, kterou se nezdráháme označit jako případ dobré praxe v oblasti přístupu obce k bydlení. Zde místní vedení obce spravuje čekací listinu na obecní byty v modernizovaných, obcí vlastněných „bytovkách." Klíčem k pochopení různých trajektorií vývoje v lokalitách, které vycházely ze srovnatelných společenských i geografických podmínek, je **analýza vývoje vlastnických poměrů konkrétních budov včetně strategií a postupů jejich majitelů**. Dále je zapotřebí uvážit, jak je situace chudých ovlivněna státními podpůrnými politikami a co vede ke vzniku jevu „permanentní migrace," nazývaného někdy „bytový turismus," který je mnohými na Žluticku vnímán jako hlavní příčina úpadku některých lokalit (více v kap. 5.4).

5.3.2.1 Proměny vlastnických struktur

Rozdílný vývoj v různých nájemních domech začal už na začátku 90. let 20. století. Podle některých respondentů v té době právní rámec pro privatizaci bývalých majetků státních statků a zemědělských družstev stanovil, že majetek v podobě obytných budov bude na prvním místě nabídnut zdarma k převzetí obcím. Někteří starostové nabídku v té době využili, v jiných obcích však tato nabídka byla odmítnuta s poukazem na převzetí vysokých nákladů péče o nemovitosti. Takové nemovitosti byly dále nabídnuty v celku k odkupu do soukromých rukou. V případě Valče, kde prodej do soukromých rukou proběhl v případě dnes diskutovaných „paneláků," se později tamní starosta pokoušel sjednat zpětný odkup do rukou obce, ovšem s podmínkou, že se stávající obyvatelé zaváží, že své byty následně odkoupí. Tato dohoda se nezdařila, ačkoli cena za byt byla poměrně nízká – 30 000 korun. Tamní bytové domy se pak dostaly do rukou současného majitele, který je dnes sám ve vážných finančních problémech.

Ačkoli na Žluticku najdeme i příklady, kdy privatizace celého bytového domu do soukromých rukou neskončila tak problematicky jako v případě Valče, Údrče nebo Libyně, srovnání osudů různých venkovských „bytovek" v regionu ukazuje, že tento typ privatizace vede nejčastěji k závažným problémům. Noví majitelé často privatizovali domy za nízkou cenu. Avšak nemožnost zvyšovat nájem z důvodu dlouholeté regulace výše nájemného u „staronájemníků" znamenala i celkový nedostatek financí pro významnější investice do domovního fondu. Navíc se zdá, že některým novým majitelům domů tehdy chyběly potřebné znalosti pro správu takového majetku. Některé nemovitosti pak opakovaně měnily

důležitá symbolická dimenze, kdy dům je jedním z mála velmi viditelných projevů sociálního vyloučení v regionu, neboť se nachází bezprostředně vedle frekventované „karlovarské" silnice E48.

majitele (někteří respondenti tvrdili, že vydělat na těchto nemovitostech v regionu mohl jen ten, kdo dům privatizoval jako první), někteří majitelé se soustředili jen na výběr nájemného, vystěhovávání neplatičů a na provádění nejurgentnějších oprav (Valeč, Libyně), nebo dokonce správu svého majetku v podstatě vzdali (Údrč).

Pro původní obyvatele takových domů mnohdy znamenal neregulovaný přístup majitelů nemovitostí postupné zhoršování podmínek bydlení. Není tedy překvapivé, že mnozí původní obyvatelé se raději rozhodli odstěhovat jinam do bydlení v lepších podmínkách. Uvolněné byty mohly být vnímány některými majiteli nemovitostí nejen jako obtíž, ale i jako příležitost, jak byt pronajmout za podstatně vyšší neregulovaný nájem. V podmínkách ekonomicky zaostávajícího regionu Žluticka to byli paradoxně právě lidé v situaci hmotné nouze, často Romové, potřebující bydlení a zároveň závisející na státní podpoře, kdo mohli přijmout bydlení s takto vysokým nájemným.

5.3.2.2 Ubytování chudých jako podnikání se specifickými cíli a výzvami

Když jsme se s bývalým starostou Valče bavili o historii dvou místních „paneláků," stěžoval si, že v Česku se ubytovávání chudých stalo zvláštním druhem „sociálního podnikání," které na venkově ohrožuje budoucnost malých obcí. Abychom lépe pochopili, co se odehrálo v místech jako Valeč, je nutné prozkoumat ekonomické základy, na kterých podnikání s bydlením chudých stojí, a kdy znalosti a schopnosti zvládnout podnikání ve specifickém prostředí mohou znamenat poměrně výrazný zisk.

V podmínkách rozšířené diskriminace na bytovém trhu a celkově slabé sociální pozice mají Romové oproti většině obyvatel v mnohém omezené možnosti v přístupu k běžnému bydlení. Avšak na bytovém trhu mimo velká města není hlavním důvodem ztíženého přístupu k bydlení u Romů výše nájmů, tedy bariéra, kterou lze alespoň v případě trvalých rezidentů obce překlenout státní podporou. Větší bariérou zde u romských, často navíc zadlužených rodin, bývá obtíž sehnat finance na pokrytí kauce na byt. V současnosti sice podle některých zdrojů teoreticky existuje možnost zaplatit kauci za pronájem bytu prostřednictvím mimořádné okamžité pomoci. Nicméně podle rozhovorů se zástupci OSPOD a žlutické pobočky Úřadu práce takovou možnost využít nelze, i byla snaha tímto směrem postupovat. Majitelé bytů, kteří se pochopitelně obávají neplacení nájemného a dalších obtíží, navíc váhají pronajímat svůj majetek osobám v obtížné sociální situaci a zejména pak Romům. To umožnilo vznik zvláštního segmentu trhu s bydlením. Vzhledem k omezeným možnostem Romů, zejména romských rodin, pronajmout si byt, bývají nabízené byty obvykle v podstatně horším stavu, někdy dokonce v katastrofálním stavu, avšak zároveň ceny nájemného jsou vyšší než v pro Romy nedostupných bytech v okolí. Je důležité zmínit, že výdělek v tomto druhu podnikání může být ještě umocněn skutečností, že pokud potenciální nájemníci financují bydlení prostřednictvím nepojistných sociálních dávek, nemusí být tak citliví na zvyšování nájmu. V ekonomicky oslabeném venkovském prostředí mají za těchto podmínek právě domácnosti dlouhodobě nezaměstnaných Romů velké obtíže získat bydlení, ačkoli poněkud paradoxně jsou to právě lidé závislí na sociální podpoře, kdo zde mohou zaplatit nejvyšší nájemné.[79]

Kombinace popsaných faktorů umožnila, aby se poskytování bydlení chudým a obzvláště Romům vyvinulo v poměrně lukrativní obor podnikání, pro které není potřeba velká vstupní investice, a zisky mohou být poměrně vysoké. Ale ačkoli je potvrzeno, že v Česku podniká v oboru bydlení chudých množství jednotlivců i společností s výše popsanou úspěšností, v případě nájemních domů v soukromém vlastnictví ve Valči nebo Údrči podnikání rozhodně

[79] Jak je zmíněno v kapitole o bydlení, ve Žluticích se zástupci města rozhodli změnit pravidla pro přidělování obecních bytů mimo jiné právě z tohoto důvodu.

nedopadá úspěšně. Jakkoli mohou být neúspěchy ve Valči a Údrči zapříčiněny neúspěšným podnikáním vlastníků v jiných aktivitách, zdá se být zřejmé, že za současnou krizí obou lokalit nestojí ani tak neetická výše zisků, ale spíše podnikatelské a osobní selhání vlastníků nemovitostí. Ve Valči se tak zdá pochopitelné, že majitel v neustálé krizové situaci a v zoufalé snaze získat hotovost na pokrytí výdajů spojených se základním provozem domů přijímal nájemníky bez toho, aby si prověřil jejich platební historii, i když získat informace o notorických dlužnících z okolních obcí by nemuselo být až tak náročné.

Z rozhovorů se zástupci žlutické pobočky Úřadu práce zodpovědnými za vyplácení nepojistných sociálních dávek v oblasti bydlení se zdá, že neinformovanost, naivita a předsudky vlastníků nemovitostí, kteří zprivatizovali venkovské nájemní bydlení, hraje překvapivě velkou roli ve vzniku některých „problematických" lokalit. Na otázku, proč majitelé nemovitostí, kterým nájemníci dluží za bydlení, více nevyužívají nástroje sociální politiky jako např. institut zvláštního příjemce[80], se nám dostalo odpovědi, že majitelé nemovitostí nejsou příliš ochotni s Úřadem práce vůbec komunikovat. O důvodech komunikační bariéry mnoho nevíme, ale je zřejmé, že tato nekomunikativnost může být nevýhodná pro všechny zúčastněné. Mnoho majitelů nemovitostí údajně není ochotno „povolit" svým nájemníkům registrovat se v domě k trvalému bydlení, i když na svolení majitele nemovitosti nezáleží[81]. Trvalé bydliště je podmínka pro pobírání „výhodnějších" nepojistných sociálních dávek, ačkoli majitelům nemovitostí nevznikají s trvalým bydlištěm nájemníků v domě žádné dodatečné závazky, které by neochotu majitelů zdůvodňovaly. Nakonec se zdá, že je ve hře mnoho iracionálních obav nebo neochoty ke změně. Majitelům nemovitostí ve výsledku hrozí, že dostanou zaplaceno za nájemné méně, než kdyby nájemníci mohli čerpat sociální podporu pro bydlení podmíněnou trvalým bydlištěm. Hrozí zde zpoždění platby nájemného a vznik dluhů. Na druhou stranu však je nutno zmínit, že zadlužení nájemníků může pomoci majiteli nemovitosti dosáhnout v některých ohledech výhodného mocensky nadřazeného postavení ve vztahu k nájemníkům.[82]

5.3.3 Budoucnost bytových fondů v kontextu demografického vývoje

Rozhovory se starosty obcí, s místními odborníky a s obyvateli obcí na Žluticku nám zprostředkovaly přehled o zkušenostech s různými druhy vlastnictví bytových domů v uplynulých dvou dekádách od počátku privatizace. Ve výsledku můžeme identifikovat tři různé modely vlastnictví bytových domů:

a) ***Privatizace celých domů do rukou jednoho investora:*** Většina respondentů vnímala, že tento postup v sobě skrývá mnohá rizika. Ačkoli najdeme v obcích jako Žlutice či Verušičky bytové domy vlastněné tímto způsobem, kde místní aktéři mluví o zodpovědném přístupu majitelů, v kapitole 4 podrobněji rozebíráme případy v jiných obcích, kde tato forma privatizace vedla k velmi problematickým výsledkům a potažmo ke vzniku „problémových" lokalit. Ve světle těchto zkušeností není divu, že pokud obce ještě vlastní bytový fond, starostové nejsou privatizaci celých domů do rukou investorů nakloněni.

[80] Institut zvláštního příjemce umožňuje, aby platby sociální podpory za bydlení putovali přímo od státu na účet majitele nemovitosti.

[81] Citujeme vyjádření pracovníka Agentury: *„Na ochotě vlastníků – teoreticky – vůbec nezáleží. Nájemníkům stačí předložit platnou nájemní smlouvu, což postačuje k přihlášení k pobytu v bytě. A to i tehdy, je-li ve smlouvě napsáno, že majitel nepřipouští takové přihlášení nájemce k pobytu. Takové ustanovení je nezákonné a tedy neplatné. Problém je spíš v tom, že si nájemníci (i pronajímatelé) běžně myslí, že takové svolení je potřebné. Takže nájemci o přihlášení už ani nežádají, nemají-li ho."*

[82] Např. hrozba, že pokud se nájemníci vystěhují, dá majitel dluhy exekutorovi, byť toto se na Žluticku v rámci výzkumu nepotvrdilo.

b) ***Privatizace bytů do rukou nájemníků:*** V případě obcí Žlutice a Vrbice byly byty privatizovány jednotlivě do rukou nájemníků. Tento privatizační postup je v regionu vnímán jako dobrý způsob, jak se při privatizaci bytů vyhnout nežádoucím důsledkům. Obce se tak uvolní ze závazků spravovat domy, často podinvestované z dob socialismu a počátků transformace. V případě Žlutic je pak patrné, že noví vlastníci byli schopni investovat do svého majetku a mnohé domy jsou rekonstruovány. V případě Vrbice se zdá, že privatizace bytů do rukou nájemníků přispěla ke stabilizaci sociální situaci v obci, avšak vysoká míra nezaměstnanosti v obci vzbuzuje otázku, jestli noví majitelé budou schopni financovat a koordinovat rekonstrukci domů, která zatím neproběhla a dříve nebo později bude zapotřebí. Navíc soukromé vlastnictví bytů vede u zranitelných skupin obyvatel k dalším rizikům, ve Vrbicích je na zhruba polovinu bytů uvalen exekuční příkaz. I když třeba zatím k exekucím nedochází, může se v budoucnu stát, že byty skoupí investor, který je využije pro nějakou formu podnikání s chudobou.

Město Žlutice plánuje pokračovat v privatizaci většiny zbývajícího městského bytového fondu a rovněž zástupce vedení obce Čichalov se vyjádřil, že uvažuje o privatizaci bytů do rukou nájemníků a to do konce svého volebního období.

c) Udržování vlastního obecního bytového fondu: Ze zkoumaných obcí na Žluticku jsou to obce Žlutice, Čichalov a Verušičky, které nadále vlastní a udržují obecní bytový fond. V Čichalově se podařilo částečně rekonstruovat bytové domy, ve Žluticích postupně probíhá rekonstrukce jednotlivých bytů, avšak stále jsou některé byty v horším stavu. Žlutice a Čichalov se prý chystají svůj bytový fond (v případě Žlutic část fondu) privatizovat, ve Verušičkách zastává vedení obce názor, že si stávající obecní byty uchová, cestou obecního bydlení se údajně chystají postupovat i v případě Albeřic, které se mají stát součástí Verušiček od r. 2015.

Do jaké míry mohou být výše shrnuté znalosti a zkušenosti místních aktérů využity pro politiky přístupu k bytové problematice v následujících letech? Ačkoli se jedná o cenné zkušenosti, je zároveň potřeba si uvědomit, že byly nabyty v určitém specifickém období ve specifické demografické situaci. Ačkoli většina obcí regionu v uplynulých letech zažila úbytek obyvatelstva, tento trend nevedl k velkému uvolnění bytových kapacit. Protože region se pravděpodobně nevyhne výrazným demografickým změnám v rámci procesů stárnutí obyvatelstva, emigrace mladých a vzdělaných obyvatel či poklesu porodnosti, je důležité činit rozhodnutí v oblasti bydlení s vědomím očekávaných výrazných proměn demografické situace.

Analýza vývoje ve venkovských částech bývalého Východního Německa, kde demografické změny posledních dvou desetiletí byly zesíleny emigrací mladých lidí do západních částí Německa, nabízí cenné poznatky, které by mohly být využity v případě Žluticka. Mnoho východoněmeckých obcí se potýká s problémem, jak se vyrovnat s obtížným úkolem „zmenšení obce.“ Stát zde poskytuje programy, v rámci kterých financuje bourání domů, které již nejsou potřeba. Zkušenosti z východoněmeckých obcí praví, že je podstatné si včas uvědomit celkovou změnu přístupu od „rozvoje obce“ ke „zmenšování obce.“ Včasné uvědomění a nastavení priorit může napomoci například úspornějšímu plánování infrastruktury a zachování kompaktní struktury osídlení.

Co to znamená pro obce na Žluticku? Podle našeho názoru je privatizace bytů do rukou nájemníků v kontextu stárnutí a zmenšování populace spojena s nezanedbatelnými riziky, neboť pokud bude v budoucnu nutno učinit koordinované rozhodnutí, jak naložit s domy, bude se v rozdrobené vlastnické struktuře hledat shoda obtížně. Abychom byli konkrétní, pokusíme se načrtnout scénář nepříjemného vývoje: Protože je v mnohých venkovských obcích většina nájemníků spíše starších a mladí lidé mají tendenci se stěhovat do větších měst, je možné očekávat nárůst počtu prázdných bytů. Pro zbývající obyvatele je život v poloprázdných domech nejenom nepříjemný z psychologického hlediska, ale znamená

například i zvýšené náklady na vytápění a další služby. V určité situaci může být jedinou racionální a realistickou odpovědí omezit bytový fond. Taková strategie může znamenat bourání domů nebo jejich přeměnu k jiným než obytným účelům (např. centra pro vzdělávání). Avšak realizovat takové postupy vyžaduje kolektivní shodu na společném postupu, které však v situaci rozdrobených vlastnických vztahů lze dosáhnout jen poměrně složitě.

5.4 Dluhy na nájemném a migrace mezi lokalitami

Jedním ze společných rysů, který spojuje jinak různorodé „problematické“ lokality, je vysoká intenzita migračních pohybů mezi lokalitami. Tato „neustálá migrace“ některých obyvatel lokalit je spojena se zadlužením za bydlení a je vnímána poměrně negativně (dlouhodobějšími) obyvateli samotných lokalit i obyvateli z okolí lokality. V mnoha případech jsou to mladé romské rodiny, které nezvládnou dlouhodoběji platit za bydlení a na z toho pramenící problémy reagují stěhováním jinam. V některých případech jsou tato častá stěhování spjatá s poničením bytů a jejich vybavení, respondenti to nazývali „vybydlování.“

Pozorování z obcí na Žluticku zároveň ukazují, že situace, kdy se do lokality přistěhují obyvatelé jiné lokality, může destabilizovat sociální vztahy v lokalitě a okolní obci, zejména může poškodit reputaci těch Romů, kteří už v lokalitě nebo obci žijí déle a jsou celkově vnímáni jako „bezproblémoví“ (viz kapitola 5.7). Destabilizace sociálních vztahů je o to výraznější, pokud nově příchozí skutečně „působí problémy“ nebo pokud je intenzita migračních pohybů opravdu vysoká. Většina respondentů z řad místních aktérů se o „permanentní migraci“ vyjadřovala jako o problému, který destabilizuje lokality. Zároveň o tomto dění mluvili jako o poměrně novém fenoménu, který začal před několika lety (méně než 5 let).

Je důležité zdůraznit, že tento text popisuje situaci z pohledu poměrů, jaké právě panovaly v lokalitách v době výzkumu. Na základě našeho pozorování jsme si ale vědomi, že situace v konkrétní lokalitě se může proměnit velmi rychle. To se ovšem týká i jednotlivců, kteří mohou být po určitý čas z různých důvodů vnímáni jako „problematičtí“ nájemníci nebo jako součást často migrující skupiny obyvatel, ale po čase se těmto jednotlivcům třeba podaří svou situaci stabilizovat a „problematičnost“ ve vnímání druhými utlumit.

5.4.1 Lokality, velikost a charakter „cyklické“ migrace

Následující lokality na Žluticku byly ve výzkumu identifikovány jako ty, se kterými je spojována vysoká míra fluktuace nájemníků:

- Žlutice – panelový dům v soukromém vlastnictví
- Albeřice
- Valeč
- Ratiboř

Dále v bezprostředním sousedství žlutického regionu, jak byl definován pro účely této zprávy:

- Údrč (součást města Bochov)
- Libyně (součást obce Lubenec, Ústecký kraj)
- Herstošice (součást města Bochov)

Tyto lokality mimo Žluticko byly často zmiňovány jako místa, odkud se přistěhovali lidé do lokalit na Žluticku. Jednotlivé případy stěhování byly zaznamenány i v případě sídla Mokrá (součást obce Čichalov) a dalších domů v rámci obce Žlutice. Kromě zmíněných pohybů jsme se ve výzkumu setkali s výpověďmi o stěhování romských rodin z Toužimi do Žlutic, avšak tyto pohyby byly autory situační analýzy vnímány jako více trvalé pohyby, které by neměly být směšovány s opakovanými migračními pohyby popsanými výše.

Pokud se zamýšlíme nad možnostmi, jak reagovat na situaci migrujících domácností, základní otázkou je počet migrujících domácností a charakteristiky jejich členů. Jedná se o několik rodin, nebo o větší a širší skupinu? Jedná se o trvalý jev, nebo spíše o dočasné existenční řešení situace po určité období, než se rodině podaří překonat krizovou situaci?

S těmito otázkami jsme se snažili vypořádat využitím postupu, kdy jsme poprosili obyvatele lokality, aby se s námi podělili o informace o obsazenosti všech bytů v domě v současnosti a blízké minulosti. Výsledkem byla schémata prezentovaná v části 4.1 a 4.3. Na základě těchto schémat jsme odhadovali podíl bytů, kterých se fenomén časté migrace týká. Dále jsme zjišťovali odkud „mobilní domácnosti" přicházely a kam pak zase jejich členové odešli.[83]

Analýza schémat obsazenosti a historie bydlení v jednotlivých bytech, jak je popsána v kapitole 4, a informace z dalších zdrojů v lokalitách dávají tušit, že v lokalitách se jedná jen o několik bytů, které byly postupně obsazovány krátkodobými nájemníky. V případě výše vypsaných lokalit na Žluticku nikdy tyto byty nepředstavovaly většinu bytů v lokalitě. Pozorovali jsme také velké rozdíly v délce jednotlivých pobytů „migrujících" domácností, což je jistě významně ovlivněno přístupem jednotlivých vlastníků nemovitostí k zadluženým domácnostem. Ačkoli jsme se setkali s množstvím popsaných případů různého druhu, za možná nejtypičtější případ považujeme mladé páry, romské či smíšené, jejichž migrační cesty začínají přáním osamostatnit se a odejít z domácnosti rodičů. Mladí lidé si našetří nějaké peníze, aby mohli zaplatit první nájem a kauci (ve zmíněných lokalitách se většinou jedná o částku ve výši jednoho měsíčního nájmu), a doufají, že to v příštích měsících „nějak zvládnou." Avšak očekávání se nenaplní a mladý pár se začíná vůči majiteli bytu zadlužovat. Výpovědi v lokalitách se většinou shodovaly, že ve většině případů dlužníci odejdou nakonec sami, když už se jim zdá vystěhování nevyhnutelné. V některých případech majitel bytu, když chce předat výpověď z bytu, zjistí, že nájemníci už v bytě nějakou dobu nežijí. Jindy však zase dochází ke zmatkům s předáním bytu, například je byt využíván bývalými nájemníky neoprávněně jen proto, že si od bytu ponechali klíče. Nakonec však překvapivě bývají odešlí nájemníci přijati k bydlení majitelem nemovitosti v nedaleké lokalitě, ačkoli prověřit si platební historii nových nájemníků jistě není úplně tak obtížné.

Přinést přesný odhad počtů domácností, které jsou označované za „trvalé migranty," zvolená metoda nedovoluje, neboť domácnost může být započítána mnohokrát a opakovaně během své cesty mezi Žlutickem, Bochovskem a Lubeneckem. Navíc může být úplně mylné uvažovat o *jedné* skupině obyvatel, neboť se dá předpokládat, že některé rodiny či jednotlivci se mohou uchýlit k časté migraci, zatímco jiným se podaří na nějakém místě usadit dlouhodoběji a stabilizovat svou situaci, nebo se vrátí do domácnosti svých rodičů či jiných příbuzných. Avšak odhadujeme, že se s největší pravděpodobností popsaná „migrace" týká 10-15 rodin.

[83] Doplňujícími zdroji informací dále byly počty dětí měnících školu a sledování „putujících" spisů osob nacházejících se v hmotné nouzi a pobírajících od Úřadu práce příslušnou sociální podporu. Nutno však říci, že obě zmíněné metody nepřinesly žádoucí výsledky. Mnoho z migrujících rodin je poměrně mladých a tedy ještě nemají děti ve školním věku. Navíc vzhledem k malé vzdálenosti lokalit, mezi kterými migrace probíhala, mohou děti navštěvovat stále stejnou školu a zároveň změnit místo pobytu. Co se týče spisů osob v hmotné nouzi, byli jsme informováni, že takto získaný obrázek může být velmi neúplný. Příjemci státní sociální podpory již nejsou nuceni žádat o podporu v místě svého trvalého bydliště. Spisy osob ze Žluticka se tak mohou nacházet i v Toužimi, Karlových Varech nebo dokonce na kontaktních pracovištích v Ústeckém či Plzeňském kraji. Takže nejspolehlivějším zdrojem informací se nám nakonec jevily výpovědi přímo sebrané mezi místními obyvateli lokalit s velkou migrací domácností, případně od zdejších správců nemovitostí.

5.4.2 Faktory, které vedly k fenoménu „trvalé migrace“

Ačkoli je obtížné určit, jaké faktory vedly ke zvýšeným migračním pohybům mezi lokalitami, souvislost vidíme, jak je popsáno níže, na jedné straně s obecným vývojem na trhu s bydlením v regionu a specifickými postupy zdejších vlastníků nájemního bydlení, na druhé straně s opatřeními v oblasti sociální politiky státu.

Od mnohých respondentů jsme slyšeli, že zvýšená migrace mezi „problémovými“ lokalitami je poměrně novým fenoménem, který před pěti lety na Žluticku nebyl znám. Protože většina „migrujících domácností“ započala své pohyby na Žluticku nebo v jeho blízkém okolí, důležitou otázkou je, zda je možné identifikovat nějaké konkrétní příčiny, které by vysvětlovaly, proč a jak se migrační pohyby, o které se zajímáme, vlastně započaly. Následující odstavce se zabývají právě identifikací faktorů, které mohly k jevu „trvalé migrace“ přispívat.

Co se týče situace „migrujících domácností,“ nezdá se, že bychom destabilizaci rodin mohli připsat jednomu výraznému faktoru. Pro situaci, kdy se zvyšuje počet lidí neschopných platit včas za bydlení, je určující kombinace obtížné ekonomické situace posledních let a různé druhy škrtů ve státní sociální politice. Protože se nám však nepodařilo diskutovat důvody nahromadění dluhů přímo s rodinou, která si prošla nebo prochází zkušeností „trvalé migrace,“ můžeme nabídnout jen několik domněnek o možných důvodech pro vytvoření dluhů. Ačkoli jedním z důvodů může být nedostatek zkušeností s hospodařením s financemi v domácnosti, další pravděpodobnou příčinou pro vznik dluhu jsou určitá ustanovení českého systému sociální politiky. Ačkoli v některých situacích totiž můžeme vnímat systém sociální politiky jako štědrý, existuje dost situací, kde je podpora žadatelů o nepojistné sociální dávky podstatně redukována.

Jednou z takových situací je přestěhování se do nového bytu. Podle žlutické pobočky Úřadu práce v případě stěhování ztrácí rodina jeden typ sociální podpory – příspěvek na bydlení. Tato sociální podpora se totiž vyplácí po doložení zaplaceného nájemného za předcházející 3 měsíce. Pokud v předcházejících třech měsících rodina příspěvek nepobírala (tedy žila společně s např. s rodiči nebo nedoložila zaplacené náklady), získá na něj nárok až v dalším kalendářním čtvrtletí. Podmínkou je i trvalé bydliště v bytě, kde nájemník bydlí. Toto přechodné období může být v individuálních případech velkou komplikací a může vést k zadlužení.

Po dobu těchto prvních měsíců může rodina na základě doložených nákladů na bydlení za aktuální měsíc (které ale nemusí být v době jejich doložení Úřadu práce ještě skutečně uhrazeny) žádat o *doplatek na bydlení*, který je nicméně podmíněn tím, že se rodina nachází v situaci hmotné nouze. Zároveň, a to může být v individuálních případech v kontextu Žluticka zásadní, se doplatek na bydlení vypočítává podle doložených nákladů na bydlení, pokud nepřesáhnou tzv. odůvodněné náklady. Ty jsou podle žlutického Úřadu práce stanoveny podle ceny „v místě obvyklé” – v praxi vzhledem k nedostatku informací, které by se daly čerpat na trhu s nemovitostmi v regionu, nicméně vychází odhad ceny obvyklé z průzkumu pracovníků žlutického pracoviště Úřadu práce mezi samosprávami okolních obcí. V době výzkumu byly ceny stanoveny na 26 Kč/m^2, tedy částku výrazně nižší, než jaké jsou např. nájmy v „bytovkách“ ve Valči (až 49 Kč/ m^2). Výše doplatku na bydlení se navíc odvíjí od životního minima rodiny, a tedy výrazně klesá v momentě, kdy ve společné domácnosti bydlí dospělé osoby, které[84] nejsou registrované v databázi Úřadu práce a tedy ani nejsou zahrnuty do výpočtu životního minima rodiny (na rozdíl od příspěvku na bydlení, který zohledňuje poměr mezi náklady na bydlení a celkovými příjmy rodiny). Podle žlutických pracovníků Úřadu práce tak doplatek na bydlení často nepokryje celou část nájmu, na rozdíl

[84] S určitými výjimkami – viz http://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/davky-pomoci-v-hmotne-nouzi/

od (velmi odlišně vypočítaného) příspěvku na bydlení, kde je strop stanoven výrazně vyššími normativními náklady na bydlení[85], a příspěvek na bydlení tedy prý obvykle nájem pokrývá. V momentě, kdy navíc stěhování znamená i nutnost zaplatit kauci, na kterou podle místní praxe není možné dostat sociální dávky ve formě mimořádné okamžité pomoci, jak bylo popsáno výše, jde z pohledu rizika vzniku zadlužení o velmi kritický moment.

Dalším důležitým parametrem pro vznik nároku na státní sociální podporu v oblasti bydlení je status trvalého pobytu v místě bydliště. Bez trvalého bydliště a v jiném než vlastnickém či nájemním vztahu má sociálně oslabená osoba nárok jen na *doplatek na bydlení* a ne na *příspěvek na bydlení*. Jak už bylo zmíněno (kap. 5.3.2.2), vlastníci nemovitostí často váhají, než dovolí svým nájemníkům získat trvalé bydliště v jejich bytě.

Na úrovni jednotlivců existují další problematické situace, jako například snížení výše rodičovského příspěvku po 9 měsících věku dítěte ze 7600 korun na polovinu[86]. Ještě výrazněji pak příjmy rodiny ovlivní, když je některý dospělý nepracující člen rodin vyřazen z databáze Úřadu práce (statistiky o tomto nebyly dostupné, podle Úřadu práce k těmto situacím nicméně dochází) a rodině následně výrazně klesne životní minimum, od kterého se odvíjejí výše dávek v hmotné nouzi. Dalším takovýmto momentem (na který poukazoval i např. Úřad práce) může být stěhování zpátky k rodičům, vzhledem k tomu, že příjmy domácnosti jsou následně posuzovány společně.[87]

Ačkoli jsou výše uvedené faktory důležité, je nutné se dívat i na trh s bydlením. V regionu dochází k situaci, kdy trend odcházení lidí z regionu vede k uvolňování bytových kapacit na místním bytovém trhu. Ačkoli kvůli specifické struktuře bytového fondu můžeme zároveň mluvit o omezeném výběru na trhu, celkový počet volných bytů se zvyšuje. Jak už bylo popsáno výše, v některých lokalitách se s problémy jednotlivých vlastníků majetku a jejich pasivitou nebo naopak urgentní potřebou finanční hotovosti objevila na trhu specifická možnost bydlení, kde není u nájemníků tak přísná kontrola schopnosti platit i plošná nedůvěra vůči nájemníkům romské etnicity je omezena. Z pohledu mladých romských rodin toužících se odstěhovat z domácnosti svých rodičů se tím otevřely na trhu nové možnosti. Je však otázka, jestli tyto podmínky můžou přetrvávat. Na jednu stranu se zdá pravděpodobné, že některé nemovitosti budou kvůli zhoršujícímu se technickému stavu časem nepoužitelné. Na druhou stranu, jak naznačuje aktuální vývoj ve Valči, kde se majitel v poslední době snaží zabránit další degradaci svého majetku, majitelé nemovitostí se mohou ze svých chyb i poučit. Ovšem i v takovém případě nemizí otázka ohledně budoucího bydlení „problematické“ skupiny nájemníků.

[85] http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni

[86] V některých případech, např. v případě, že nikdo v rodině není zaměstnaný, může být nicméně kompenzován navýšením příspěvku na živobytí.

[87] Společně posuzovanými osobami jsou:

- rodiče a nezletilé nezaopatřené děti,
- manželé,
- rodiče a nezletilé děti, které nejsou nezaopatřené/zletilé děti, pokud tyto děti společně s rodiči užívají byt a nejsou společně posuzovány s manželem či se spolužijící osobou,
- jiné osoby, které společně užívají byt, s výjimkou osob, jež písemně prohlásí, že spolu trvale nežijí a společně neuhrazují náklady na své potřeby (prohlášení nemůže být formální, tyto osoby musí prokázat, že spolu trvale nežijí a neuhrazují společně náklady na své potřeby, tato skutečnost se ověřuje v rámci sociálního šetření).

Pokud užívají jeden byt osamělý rodič, jeho rodiče a jeho dítě, posuzují se všichni společně.
Z uvedených pravidel existují výjimky, které lze najít v zákoně o životním a existenčním minimu (zákon č. 110/2006 Sb.).
http://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/davky-pomoci-v-hmotne-nouzi/

5.5 Dětí, rodina a vzdělání

V oblasti rodiny, dětí a vzdělání sledujeme v situační analýze několik cílů. Za prvé se ptáme, co mohou Žlutice a okolí nabídnout mladým lidem (kap. 5.5.1). V tomto případě kombinujeme znalosti získané z rozhovorů s učiteli a ze skupinových rozhovorů s žáky ZŠ Žlutice, které jsme provedli ve škole v deváté třídě. Za druhé přinášíme základní popis infrastruktury pro vzdělávání ve Žluticích a okolních obcích (kap. 5.5.2). V této souvislosti je potřeba se zaměřit na několik důležitých otázek: Jak úspěšné jsou ve škole děti ze znevýhodněného sociálního prostředí? Jaká je jejich šance dostat se na střední školy a absolvovat střední nebo i vyšší vzdělávací stupeň? Je existence „problematických" lokalit v některých obcích na Žluticku doprovázena i existencí „problematických" škol? Třetí téma této kapitoly je založeno na rozhovoru s pracovníky OSPOD v Karlových Varech a zaměřuje se na případy, kdy jsou práva dětí nebo jejich blaho v ohrožení (kap. 5.5.3).

5.5.1 Jaké je to dnes být mladý na Žluticku

Nabídka volnočasových aktivit pro děti je ve Žluticích přes snahy některých jednotlivců spíše omezená, zejména se to týká nabídky pravidelných každotýdenních aktivit. Kroužky nabízí místní základní škola, zároveň ale uvádí, že o ně není velký zájem. Při rozhovorech s žáky školy jsme vyrozuměli, že děti by raději méně strukturované aktivity, trávit odpoledne „čas navíc" ve škole se jim moc nechce. Přitom prý podle dětí z deváté třídy ZŠ ve Žluticích *„není co dělat"*: *"Ve Žluticích je nuda. Tady se dá jít na procházku a zpátky."*

Například provoz kina byl ukončen v roce 2012. Co se týče možností rozvoje aktivit pro mladé ve Žluticích, padly návrhy rekonstruovat koupaliště, opravit chodníky, aby se na nich dalo jezdit na kolečkových bruslích, postavit skatepark. Žáci často vyjadřovali přání ze Žlutic odejít někam, „kde to žije," někteří se těšili na střední školu, do které budou chodit ve větším městě a často zde i bydlet přes týden v internátu. Z webových nebo facebookových stránek Žlutic lze zaznamenat poměrně pestrou nabídku různých událostí (koncerty, výstavy, diskotéky, čištění řeky atd.), zejména o víkendech. Z pohledu žáků ZŠ to však dostatečné není. Například jeden respondent si stěžoval, že s pořádnou hudbou (tj. jeho oblíbeného žánru) se ve Žluticích lze setkat tak jednou za rok.

Nedostatek volnočasových aktivit je podle respondenta-učitele ze žlutické ZŠ na druhé straně provázen celkovým nedostatkem iniciativy. Děti prý často mají tendenci sklouznout k pasivitě, je to prý patrné i u přístupu některých dětí ke sportovním aktivitám – *„nepravidelná docházka a liknavost."* Aktivní rodiny ve Žluticích prý stále jsou, ale celkově je *„ochota na něčem se podílet"* nízká. Tyto subjektivní dojmy korespondují i se zjištěními výzkumu sociálního kapitálu v různých periferních regionech. Mezi regiony z různých oblastí Česka se Žluticko umístilo jako **region s „nejnižší kvalitou sociálního kapitálu"**[88] tj. s nízkou ochotou organizovat se na lokální úrovni v různých sdruženích a spolcích, celkově pak s nízkou mírou důvěry v místní instituce. Tento trend ale nelze slepě zobecnit na celý zkoumaný region, v regionu najdeme různé aktivní jednotlivce i skupiny obyvatel, příkladem může být i obec Valeč s množstvím kulturních a společenských událostí lokálního i nadregionálního významu.

[88] *Nejnižší kvalita sociálního kapitálu [mezi regiony vybranými k porovnání] se ukazuje na Žluticku, tedy v území které je nejen dosídlené (Hampl 2003), ale zároveň je i součástí rozsáhlé vnitřní periferie středočesko-západočeského pomezí (Musil, Müller 2008).* (s. 218) – Jančák, Vít a kol. (2010): Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. Geografie, 115, č. 2, s. 207-222. URL: http://geography.cz/sbornik/o-sborniku/aktualni-obsah/gcgs022010_jancak/

Učitelé, se kterými jsme mluvili, souhlasili, že jedním z problémů Žlutic je nedostatek atraktivní nabídky pro trávení volného času u dětí. Podle jejich názoru by vytvoření nějaké formy klubu pro mladé bylo velmi potřeba, neboť nyní mnoho dětí tráví svá volná odpoledne na ulici, kde se dostávají do kontaktu s alkoholem a jinými drogami. Tyto hrozby se objevily i v rozhovorech s žáky školy, kteří nebyli spokojeni s bezpečnostní situací ve městě:

> *"Vůbec to tu není bezpečné. Hodně ožralů, bezdomovců, cikánů. Příjemný místa jsou spíš v okolí, v přírodě. Nejhorší je to večer na náměstí. A ještě ten pasťák... [Děti z pasťáku] na nás pokřikují... Ti minulí byli lepší, ty jsme znali, ti nebyli tak drsní."*

Učitelé v rozhovorech zároveň zdůrazňovali, že problémy mladé generace ve Žluticích se neomezují na nedostačenou nabídku volnočasových aktivit, ale jsou do velké míry způsobovány i situací na místním pracovním trhu. Na jednu stranu mnoho rodičů odjíždí každý den brzo ráno za prací do okolních měst (např. Karlovy Vary, Plzeň), takže mnoho dětí zůstává velkou část dne bez dohledu. Podle zástupce žlutické mateřské školy jsou následky snížení množství času tráveného s rodiči patrné již v útlém věku dítěte:

> *"S tou připravenostíi je to teď horší a horší, zručnost, citlivost….Nevím čím to. Možná tím dojížděním rodičů, oni jezdí všude možně. Kolem mě jezdí ráno kvanta aut, jsou plný, jezdí třeba po pěti do Karlových Varů. I ti podnikatelé taky nemají čas. Dřív to tak nebylo, to chodili i oba rodiče pro dítě."*

Na druhou stranu jsou zde samozřejmě rodiče, kteří zaměstnání nemají. V těchto případech děti mohou postrádat ve svém bezprostředním okolí příklady pravidelného denního režimu spojeného s docházením do zaměstnání. V rozhovorech s učiteli žlutické základní školy zaznělo, že registrují relativně významný a možná i zvětšující se podíl rodičů, kteří mají ve vztahu ke svým dětem poměrně nízké ambice. Například se údajně ukázalo být obtížné přesvědčit rodiče dětí, aby se zúčastňovali rodičovských schůzek. Významný podíl rodičů navíc prakticky nejeví zájem, aby jejich děti pokračovaly v dalším vzdělání na střední škole. V rozhovorech bylo zdůrazňováno, že jde o obecný problém, který není nijak omezený na Romy, kteří nakonec představují jen malý podíl žáků.

Dalším faktorem, který ovlivňuje sociální život mladých lidí, je efekt **selektivní migrace**. Ten se uplatňuje na dvou úrovních. Za prvé změny v celkové demografické situaci jsou charakterizované stárnutím populace a migrační ztrátou mladších a vzdělanějších obyvatel. Ačkoli je obtížné zmíněný migrační trend zachytit ve statistikách (viz kapitola 3.3), důsledky mohou být na individuální úrovni pociťovány velmi výrazně. Jeden z respondentů, otec žáků na ZŠ Žlutice, to charakterizoval:

> *"Mám 2 děti – teď obě ZŠ – mám možnost sledovat, jak se jim mění spolužáci, mě to upřímně děsí – dochází k sociální proměně složení obyvatelstva ve špatném slova smyslu, ve prospěch sociálně slabších a méně přizpůsobivých. Konkrétně odcházel ze třídy kluk z bohaté, ambiciózní rodiny, která se stěhovala do Karlových Varů. Jeden z důvodů pro stěhování byla nespokojenost s místní ZŠ. O těch samých prázdninách přišlo dítě ze sociálně slabé rodiny, jeden z rodičů sedí, druhý zametá v rámci VPP."*

Za druhé podobná tendence problematické selekce, kdo zůstane ve Žluticích a kdo půjde „za štěstím" jinam, čeká i na ty, kdo jsou dnes ještě děti. Jelikož jediné střední vzdělání, které lze získat v regionu Žluticka, je v oblasti lesnictví, představuje dojíždění za středním vzděláním jinam nemalou zátěž pro rodinný rozpočet. Dojíždění a s ním spojené náklady jsou tak jedním z důvodů, proč někteří rodiče se rozhodují nedat děti na střední školu vůbec a proč jiné děti na střední škole zpočátku studují, ale nedokončí ji. Protože na místním pracovním trhu ve Žluticích mladí absolventi najdou práci jen těžko, je dojíždění na střední

školu pravděpodobně i důležitým kanálem, kudy Žlutice a okolní obce ztrácejí mladé a ambiciózní obyvatele.

5.5.2 Do kterých škol chodí děti ze Žluticka

Tabulka 12: Přehled škol v regionu (kurzívou jsou školy, kterým nebyla v rámci výzkumu věnována taková pozornost)

Typ instituce	Město	Zřizovatel	Školní autobus
Střední školy	Žlutice – Střední lesnická škola	Karlovarský kraj	x
Základní školy	Žlutice (I.,II. stupeň)	Město Žlutice	ne
	Valeč (I. stupeň)	Obec Valeč	Ano
	Lubenec (I.,II. stupeň)	Obec Lubenec	Ano
	Bochov (I.,II. stupeň)	Město Bochov	Ano
	Štědrá (I. stupeň)	Obec Štědrá	*nezjišťováno*
	Chyše (I. stupeň)	Město Chyše	*nezjišťováno*
	Žlutice – v rámci výchovného ústavu	MŠMT	ne
Praktické školy	Žlutice (bude sloučená se ZŠ Žlutice)	Karlovarský kraj	Viz ZŠ
	Bochov	Město Bochov	*nezjišťováno*
Mateřské školy	Žlutice	Město Žlutice	ne, ale system vyzvedávání dětí z autobusové zastávky
	Valeč	Obec Valeč	Ano
	Štědrá	Obec Štědrá	*nezjišťováno*
	Chyše	Město Chyše	*nezjišťováno*

Tabulka 12 poskytuje přehled vzdělávacích institucí na Žluticku.

Co se týče předškolního vzdělávání, je Žluticko v situaci, která se odlišuje od situace ve větších městech. Žlutická mateřská škola v letech, kdy byly v mateřských školách demograficky slabé ročníky, nebyla uzavřena a ani nepřišla o své kapacity. Provoz mateřské školy byl sice zredukován, ale tak, že bylo později možné kapacity zpětně navýšit. Dnes si tedy mateřská škola může dovolit přijmout všechny děti, a dokonce podle vyjádření tamní ředitelky se aktivně snaží přesvědčit i chudé a méně vzdělané rodiče, aby své děti do mateřské školy posílali. Žlutické mateřské škole se daří zvládat i obtíže spojené s dojížděním malých dětí do mateřské školy. Na provázení dětí autobusovými spoji se podílejí starší děti, doprovod od autobusu do mateřské školy je řešen za podpory nepedagogických zaměstnanců mateřské školy. Díky tomu se daří dosáhnout situace, kdy v jižní části Žluticka navštěvují mateřskou školu takřka všechny děti.

Další mateřská škola působí ve Valči, sem chodí převážně děti ze severních částí Žluticka. Mateřská škola je v budově spolu s tamní základní školou (jen 1. stupeň). Zaměřuje se na hladké propojení předškolního vzdělávání a školního vzdělání na prvním stupni. Podle některých respondentů jsou děti do MŠ přijati s tím, že mají potom chodit i na místní základní školu. Valečská mateřská a základní škola vypravují do okolních obcí minibus, který sváží a rozváží děti. Podle výpovědi zástupce místní mateřské školy je většina dětí, které MŠ navštěvují, z rodin, které lze označit jako *„sociální případ.“* Děti jsou do MŠ sváženy i z okolních obcí, celkově je v MŠ dvacítka dětí, z toho pětina byla označena za Romy. Pro děti z migrujících romských rodin je údajně charakteristické, že dochází do mateřské školy jen několik týdnů, pak postupně chodit přestanou. Prý se v poslední době jednalo o 7 migrujících rodin, jejichž děti do mateřské školy docházely. V místní základní škole je podíl romských dětí ještě nižší. Na druhý stupeň základní školy chodí děti z Valče do školy v Lubenci, v Podbořanech, případně do Žlutic. Od nedávné doby funguje ve Valči

jednou až dvakrát týdně nízkoprahový klub pro děti, což je v obci srovnatelné velikosti jako Valeč poměrně vzácné.

V kapitole 4 byly popisovány lokality ve Žluticích a v okolních obcích, kde je možné pozorovat prostorovou koncentraci chudoby a které byly v některých studiích označeny za sociálně vyloučené lokality. Protože je většina těchto lokalit mimo území obce Žlutice, byla pro nás důležitá otázka, do jakých mateřských a základních škol chodí děti bydlící v těchto lokalitách. Sbírat ve školách informace o dětech z „problémových" lokalit se ukázalo být i vhodným nástrojem pro zachycení stěhování mezi lokalitami (viz kapitola 5.4). Na základě informací sebraných během výzkumu jsme pro výše uvedené účely vybrali vzdělávací instituce uvedené v tabulce 13.

Tabulka 13: Romské děti ve vzdělávacích institucích na Žluticku

Název	**Ze kterých zájmových lokalit děti dojíždí**	**Počet romských dětí (na základě subjektivního odhadu z rozhovorů s učiteli)**
Základní škola Žlutice	Žlutice a celé okolí	do 10
Mateřská škola Žlutice	Žlutice , Pšov, Verušičky, Zbraslav, Čichalov, Knínince	2
Základní škola Lubenec	Valeč, Albeřice, Libyně	3 – 4 (z Lubence)
Základní škola Bochov	Albeřice	nezjištěno
Praktická zakladní škola Bochov	Albeřice	neposkytli informace o etnickém složení školy
Základní škola Valeč (1. stupeň)	Valeč, Albeřice	4
Mateřská škola Valeč	Valeč, Albeřice	4

Ačkoli údaje o počtech romských žáků jsou založeny na subjektivních odhadech romské etnicity a nemusí být přesné a kompletní, je nejdůležitějším celkovým zjištěním dozajista skutečnost, že celkové počty dětí z romských rodin žijících v lokalitách jsou podstatně nižší, než jsme ve výzkumu původně očekávali. Ačkoli jsme nezaznamenali žádné tendence k etnické segregaci žáků ve školách, přesto je důležité se ptát, zda ve školách nedochází ke koncentraci dětí ze sociálně slabého prostředí. Podle některých respondentů může docházet k takovému nežádoucímu směřování v případě malé školy ve Valči, kde je většina žáků „ze sociálně slabých rodin." Je možné, že koncentrace podobného typu je výsledkem silné soutěživosti mezi školami. Školy čelí nelehké otázce, jak přežít v podmínkách dlouhodobého poklesu počtů dětí, když výše přidělených finančních prostředků úzce váže k počtům žáků ve škole. Jednou ze strategií, jak přilákat více žáků, je zřízení školního autobusu, který zdarma nebo levně dopravuje děti ze vzdálenějších obcí. Zaznamenali jsme i výpověď, že některé školy nabízejí dokonce obědy zdarma, ale to se v žádné ze zkoumaných škol nepotvrdilo. V případě Valče využívá obec mateřskou školu jako určité lákadlo a snaží se udržet děti i pro docházku do prvního stupně ZŠ, což je pro valečskou školu otázka přežití.

Střední lesnická škola Žlutice se svým specifickým zaměřením počítá se značným podílem žáků z daleka, kteří využívají ubytování na internátu. Podle vyjádření učitelů i studentů Základní školy Žlutice místní absolventi základních škol většinou na lesnickou školu nesměřují.

Ve Žluticích se nachází Výchovný ústav[89], jehož chovanci (lidově nazývaní „pasťáci") byli mnoha respondenty uváděni jako zdroj různých svárů nebo nelibosti v obci. Setkali jsme se s vyjádřeními, že „problémové" děti z Výchovného ústavu jsou pachateli různých krádeží ve Žluticích. Objevily se prý též spory s žáky ze Střední lesnické školy Žlutice, které vyvrcholily vzájemnou bitkou. Někteří respondenti vzpomínali na časy, kdy chovanci výchovného ústavu

89 Celým názvem Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola, střední škola a školní jídelna, Žlutice – viz http://www.vuzlutice.cz/

byli „drženi pod zámkem“ a museli dodržovat přísný režim, nosit jednotný úbor a být ostříhaní dohola. Dnes prý podle těchto respondentů nedělá dobrotu, že chovanci mohou volně z ústavu vycházet. Celkově se nesly výroky respondentů o Ústavu ve značně negativním duchu. Část chovanců je romské etnicity, ale není to většina. Zaznamenali jsme, že chovanci se umějí chovat a oblékat na svůj věk poměrně dost „cool,“ což imponuje některým místním slečnám. Pozitivní výroky o chovancích ústavu jsme zaznamenali prakticky pouze z tohoto směru. Zástupci OSPOD se vyjadřovali, že děti jsou do Výchovného ústavu umisťovány ze spíše vzdálených regionů Česka, aby se nepokoušely o útěk.

5.5.3 Žluticko z pohledu OSPODu

Zaměstnanci karlovarského OSPODu, se kterými jsme hovořili, vnímali neexistenci nízkoprahového zařízení ve Žluticích jako hlavní problém, kvůli kterému jsou děti v nepřítomnosti pracujících rodičů převážně bezprizorní. Dalším silně vnímaným problémem je neúspěch dětí z chudších rodin na poli vzdělání. Podle jednoho z respondentů, který se zabývá situací v obcích poblíž Žlutic, žádný z jeho klientů nenavázal na základní školu úspěšným studiem střední školy:

> *„V 16 jsou na pracáku, nedostanou skoro nic.... Z mých klientů nikdo nedostuduje střední školu. To vnímám jako velký problém. Uplně chybí sociální pomoc na dojíždění, na internát, to všechno je hrozně finančně náročný. Jsou i problémy s rodinami, na základní škole, že neposílají děti, protože nemají na jízdné. Ale tam můžeme tlačit, že je to povinné. I s úřadem práce to jde trochu vyjednávat, ale u střední školy se mi úplně vysmáli.“*

Rozhovory se zaměstnanci OSPODu dále potvrdily, že sociální problémy v oblasti nejsou zdaleka omezeny na romské rodiny; klientů z romských rodin mají podle odhadu méně než polovinu. Navíc zvláště na venkově je mnoho rodin etnicky smíšených.

Tabulka 14: Struktura domácností v obcích s důrazem na nestandartní sociální podmínky (zdroj: SLDB 2011)

Obec	**Podíl domácností nerodinných vícečlenných**	**Podíl domácností dvou a více rodin**	**Poměr neúplných domácností s nezopatřenými dětmi k úplným domácnostem s nezaopatřenými dětmi**
Čichalov	---	---	---
Chyše	7%	4%	43%
Pšov	4%	1%	24%
Štědrá	4%	1%	68%
Valeč	6%	3%	47%
Verušičky	9%	0%	34%
Vrbice	9%	1%	58%
Žlutice	5%	1%	45%
Bochov	5%	2%	41%
Lubenec	3%	2%	35%
CZ	*5%*	*2%*	*35%*

Tabulka 14 ukazuje, jaký je v jednotlivých obcích výskyt nestandartních sociálních podmínek. Za pozornost stojí zejména ukazatel poměru neúplných domácností s nezopatřenými dětmi k úplným domácnostem s nezaopatřenými dětmi, tj. kolik neúplných domácností připadá na 100 úplných domácností. Tento ukazatel je nejvyšší v obcích Štědrá a Vrbice. Naopak nejmenší podíl neúplných domácností mají v Pšově.

5.6 Bezpečnost

Na jednu stranu byla bezpečnost jako subjektivní pocit určitého ohrožení na Žluticku, a to zejména ve městě Žlutice (v menších obcích pak zejména v kontextu migrace), jednotlivými respondenty opakovaně tematizována. Hlášená kriminalita je nicméně relativně nízká, podle indexu kriminality (počet zjištěných skutků za zvolené období, přepočtený na 10 000 obyvatel) je více než o třetinu nižší než je průměr Karlovarského kraje[90]. Podle hodnocení respondentů z řad policie, jde v případě pachatelů o *„menší, stálý okruh, sem tam je někdo nový*.“ I kriminalita, na kterou si stěžovali respondenti, byla spíše drobnějšího rázu. Nakolik je téma bezpečnosti pro Žlutice podstatné?

Ve Žluticích nepůsobí městská policie, ve městě sídlí Police ČR, která spravuje území zhruba odpovídající správnímu území pověřeného obecního úřadu Žlutice (mimo obec Verušičky, kterou spravuje obvodní oddělení policie v Bochově). U města působí nově od července 2013 dva asistenti prevence kriminality, jde o dočasné pozice placené na základě grantové podpory v rámci Programu prevence kriminality MV ČR[91], v době realizace výzkumu bylo tedy příliš brzy pro hodnocení dopadů zavedení této funkce.

Rozdíl mezi subjektivním vnímáním bezpečnosti a počtem hlášených trestných činů na jednu stranu odráží limitující výpovědní hodnotou policejní statistiky. Ta nezachycuje tzv. latentní kriminalitu, tedy činy, které nejsou policii hlášeny, ať již kvůli nedůvěře vůči možnostem policie je vyšetřit, časové náročnosti hlášení v poměru k závažnosti přestupku nebo nízké povědomí o činu jako přestupku/trestném činu (srov. Podaná 2012[92]). V kontextu Žluticka zřejmě hraje roli i značná prostorová vzdálenost, která zejména v menších obcích zvyšuje časovou náročnost zpracování případu i možnosti jeho řešení, což ještě snižuje motivaci k hlášení přestupků či trestných činů. Sama policie reflektuje svou omezenou schopnost nejen zachytit, ale i odhadnout latentní kriminalitu (*„dneska nám nikdo nic neřekne, protože každý má strach, proto my nic nevidíme“*) a vlastní omezení pro intervenci v poměrně široké oblasti (*„Hlídaj, kdy tu jsme nebo nás účelově odvolaj.”*). V tomto směru vnímá vedení policie jako krok dobrým směrem vytvoření pozice asistenta kriminality, případně možné začlenění této pozice jako městské policie.

Z rozhovorů lze odhadovat, že v případech nehlášených trestných činů jde často spíše o drobnější přestupky (často zmiňovany byly např. krádeže železa, v kontextu Žlutic pak narušování nočního klidu), které mají nicméně negativní dopad na vnímání kvality života v obci a slouží zpětně ke zdůvodnění negativního vnímání některých obyvatel a potažmo potřeby zavádění restriktivních ochranných opatření. I přesto, že ne vždy musí být tato sdílená zkušenost či pocit ohrožení podložen reálnou zkušeností, respektive může jít o jev, který je závažností podstatně méně významný, než jak je vnímaný, může mít tato „vnímaná kriminalita“ zásadní dopad na vzájemné vztahy a soužití.

Nejčastěji byla některými respondenty zmiňována „romská“ kriminalita, která je spojována především s migrací. V kontextu Žlutic šlo v době výzkumu o tzv. „toužimské” Romy, podle policie například kriminalita stoupla v souvislosti s jejich nastěhováním (do statistiky se to nicméně výrazně nepromítlo), v menších obcích byla tato kriminalita spojována s krátkodobou migrací *(„to byly přesně tři rodiny… ti když přišli, tak mizela i víka*

[90] 2012: Karlovarský kraj: 7582 TČ / 301 726 ob. = 251, Žluticko: 83 TČ / 5 399 ob. = 154 (viz http://www.mapakriminality.cz/ a tabulka na konci textu)

[91] http://www.mvcr.cz/clanek/informace-o-projektu-asistent-prevence-kriminality.aspx

[92] Podaná, Zuzana. Výzkum kriminality. In: Krejčí Jindřich Krejčí a Leontiyeva Yana (eds.) Cesty k datům. Zdroje a management sociálněvědních dat v České republice. SLON, Praha 2012.
Podobně portál Mapa kriminality*: „Latence trestné činnosti (tj. podíl činů, které policií nebyly zjištěny) se v závislosti na typu kriminality podle odhadů pohybuje od jednotek procent až po 80-90% v případě mravnostních skutků.“*
http://www.mapakriminality.cz/o-aplikaci/#oAplikaciData

od kanálů“). Tato kriminalita je, i když šlo zřejmě o jednotlivé případy, posléze vztahována na širší skupinu migrujících Romů, jak je podrobněji popsáno v kapitolách migrace (5.4) a interetnické vztahy (5.7). Díváme-li se na tuto zkušenost z perspektivy vnímané bezpečnosti, je pro malé obce zřejmě také podstatné narušení dosavadních zažitých zvyklostí, tedy nejen vyšší vnímané riziko, ale především nárůst nejistoty. Vezmeme-li příklad Valče, kde jsme tématu věnovali asi nejvíce pozornosti, bylo zmiňováno, že s drobnou kriminalitou se zde potýkali i dříve, *„předtím to byli ale místní kluci, neromové, o kterých to všichni věděli.“* Zkušenost s krátkodobým nárůstem kriminality zde nicméně byla vnímána jako latentní hrozba *„my jsme se jich zbavili, ten problém se tu teď vyřešil…. Ale vlastně se sem můžou kdykoliv vrátit, i to tu znají… oni se přestali bát, tady není policajt vidět, tady není vymahatelnost práva.“* Je zajímavé, že v kontextu Albeřic, podstatně menší obce s užšími kontakty mezi obyvateli, byla podobná zkušenost se zvýšenou kriminalitou v určitém období zpětně reflektována podstatně méně negativně *„Tady se teď nekrade, s kriminalitou tady není problém - i když teda, na zahradě kovovou motyku nechat nemůžu.“* Krádeže kovů představovaly asi nejčastější konfliktní bod, oproti tomu násilné konflikty nebo střety, přepadení nebo vloupání téměř zmiňovány nebyly.

Pro Žlutice hraje zřejmě podstatnou roli pro celkový pocit bezpečnosti také přítomnost výchovného ústavu. Negativně byla vnímána jen samotná přítomnost instituce, dále zejména míra volnosti, kterou mají chovanci (*„dřív chodili všichni v uniformách, s vychovatelkou, vyholené hlavy a v uniformě – a teď se poflakují po městě, jakoby tu ani nebyli za trest“*). Dále opakovaně zaznívala obava z těch, kteří z ústavu utíkají, založená na několika vloupáních, která s tímto byla spojována.

Oproti tomu kriminalita vázaná na konzumaci drog (varny pervitinu, pěstování a prodej marihuany, držení drog, krádeže) není primárně spojována s určitou sociální nebo etnickou skupinou, ale je spíše vnímána jako generační problém, který se dotýká všech mladých lidí nezávisle na sociálním zázemí nebo etnicitě a je spojován s nedostatkem volnočasových aktivit. Na nárůst konzumace drog mezi mladými lidmi bylo poukazováno opakovně, nebylo nicméně v kapacitách výzkumu zjistit rozsah, druh nebo způsoby distribuce drog. Proti silně negativně vnímané konzumaci drog mezi mladými pak stojí kritický pohled mladých lidí na alkoholismus – jak shrnuje policie: *“Starší vidí problém v mladých feťácích a ožralých. Mladí – v ožralých starších”.* Konzumace drog byla někdy vnímána jako odraz životního stylu mladých lidí v regionu, což se může projevovat i v určité nejistotě jak k mladým lidem přistupovat, odrážející se třeba i v obavách je zapojit do veřejně prospěšných prací (viz kap. 5.1.3).

Pro vnímání bezpečnostní situace v obcích na Žluticku je tedy stejně podstatná reálná zkušenost s kriminalitou i zprostředkované vnímání kriminality a pocit bezpečí. Výše popsané příklady nemusí být úplným výčtem jevů vnímaných jako problematické. V tomto kontextu je tedy vhodné k řešení problematiky v oblasti kriminality přistupovat spíše skrze perspektivu komunitní práce – zajímavou otázkou do budoucna je, jak v tomto kontextu přistupovat k situaci v menších obcích.

Tabulka 15: Kriminalita ve městě Žlutice a okolí rok 2010-2012 (Zdroj: Policie ČR)

	2010		2011		2012	
hospodářská kriminalita	1	(podvod)	2	(podvod, správa majetku)	4	(zpronevěra, správa majetku, pošk. cizích práv)
krádeže prosté	21		19		32	(1x pytláctví)
krádeže vloupáním	34		34		29	
mravnostní kriminalita	0		3	(znásilnění, pohlavní zneužívání)	0	
násilná kriminalita	7	(ublížení na zdraví, výtržnictví, vyhrožování)	6	(ublížení na zdraví, výtržnictví, fyzické napadení)	8	(loupež, ublížení na zdraví, vyhrožování, vydírání, výtržnictví, fyzické napadení)
ostatní kriminalita	2	(porušování dom. svobody)	3	(zásah do práva k domu, porušování dom. svobody)	2	(neopráv. přístup k PC, neopráv. výběr peněz)
ostatní majetková kriminalita	4	(zatajení nálezu, poškozování cizí věci)	3	(zatajení nálezu, poškozování cizí věci)	2	(poškozování cizí věci)
zbývající kriminalita	1		2		5	
OPL	2				1	
celkem	**72**		**72**		**83**	

5.7 Romové a interetnické vztahy

Podíl Romů mezi sociálně slabými na Žluticku je vyšší než na celkové populaci regionu, celkový počet Romů je ale poměrně nízký, jak ukazuje například překvapivě nízký podíl romských děti ve vzdělávacích zařízeních (kap. 3.8). Zároveň ale, ačkoliv je sociální vyloučení a jeho vnímání v širší společnosti na Žluticku spjato s etnicitou, nelze tvrdit, že by lokality vnímané jako problematické byly výlučně romské. Kromě trvající různorodosti obyvatel, kdy spolu bydlí noví, někdy i „problémoví," obyvatelé a starousedlíci, jsou v regionu běžná i etnicky smíšená manželství. Respondenti z expertní sféry (tj. starostové a jiní politici, policie, ředitelé škol a učitelé, úředníci, zástupci neziskových subjektů) se zároveň shodovali, že vztah Romů a ne-Romů je jenom jedním, ne úplně centrálním, aspektem otázky sociálního vyloučení na Žluticku. Vzájemné vztahy nejsou nikde i přes latentní rasismus vyhrocené.

Postavení Romů na Žluticku je do značné míry ovlivněno venkovským charakterem regionu složeného z malých obcí. Romské obyvatelstvo je v regionu tradičně minimálně od 60. let. Jednotlivci a rodiny se sem přistěhovali za prací v zemědělství, průmyslu, těžbě kamene či v lesnictví. Protože se jednalo zejména o malé a střední zaměstnavatele, v regionu nepůsobil žádný opravdu velký zaměstnavatel, nevznikaly velké koncentrace bydlení romských obyvatel. Respondenti, ať už Romové nebo ne, se vzájemně shodovali na zpětném vnímání socialismu jako období, kdy Romové byli velmi dobře integrovaní jak ve Žluticích, tak v okolních obcích. Z dostupných informací však lze odhadovat, že Romové byli i tehdy často vnímáni jako odlišná skupina, jejich vzdělanostní profil byl spíše nižší a na pracovním trhu zaujímali méně kvalifikované pozice.

Současné vyšší zastoupení Romů mezi sociálně slabými je možné vysvětlovat problémy s adaptací na transformační post-socialistické změny, a zejména horšími možnostmi uplatnění na pracovním trhu (plus diskriminace). Z perspektivy realizovaného výzkumu se jako významný a pro Žluticko specifický rys ukazuje také odlišná geografická mobilita Romů, která je částečně spojená s dřívějším ukončováním školní docházky a tedy s nižším počtem Romů, kteří by pokračovali ve studiu mimo region. Pro Žluticko jako celek je typická relativně významná emigrace (a to zejména mladých lidí se středoškolským a vyšším vzděláním), ale zdá se, že tento proces se Romů dotkl v podstatně nižší míře. Paralelně, i když podle dostupných informací nedocházelo v regionu k vyšší imigraci Romů z měst, v poslední době zřejmě narůstá migrace v rámci širšího regionu (Bochovsko, Lubenecko, Toužimsko, podrobněji viz kap. 5.4) a dochází ke koncentraci Romů, zejména sociálně slabších, v některých lokalitách, které jsou vnímané jako sociálně vyloučené (viz kap. 4). Domníváme se, že v tomto případě jde zejména o Romy, kteří dlouhodobě žijí ve venkovském prostředí [93], často včetně smíšených manželství.

Respondenti v různých obcích zdůrazňovali, že část místních Romů je celkem dobře integrovaná. Romové, kteří byli vnímáni jako místní, zejména ti ve starší generaci, byli přijímáni relativně pozitivně, respektive byli hodnoceni na základě individuální, osobní zkušenosti. Podle starosty Žlutic žije například v samotném městě Žlutice větší skupina (odhadem kolem 40 osob) občanů romského původu, kteří nebydlí v místech, která by byla vnímána jako zvláštní „lokality" nebo „problematické domy." Jedná se například o vrstevníky starosty, kteří pocházejí z dobře integrovaných rodin se stabilním zaměstnáním a často ani nejsou svým okolím vnímáni jako Romové. Kromě tohoto příkladu velmi asimilovaných Romů jsme se v několika obcích setkali s vyprávěním o místních romských rodinách, které sice jsou jednoznačně vnímané jako romské, nicméně ne negativně, ale jako sice chudší, někdy problematičtější, ale dobří sousedé, *„ti se nebojí pracovat."*

[93] Podobně potvrdil i karlovarský OSPOD, spíše jde o vzájemně méně propojené skupiny, přičemž Romové z města v případě ztráty bydlení upřednostňují stěhování v rámci města

Jestliže venkovské prostředí na jednu stranu umožňuje osobnější vztah k jednotlivcům a jejich rodinám, zároveň zde dochází k podstatně citlivějšímu vnímání „problémovosti“ u všech nově příchozích a obzvláště v případě Romů. V místních výpovědích o Romech jsou právě ti, kteří přišli nedávno a tedy ještě nejsou starousedlíci, vnímáni jako problematičtí. Ti jsou následně spojováni s negativními jevy jako je nárůst kriminality *(„když se přistěhovaly ty dvě, nebo tři nové rodiny, tak hned vzrostla kriminalita, to mizely i poklopy od kanálů“*) nebo nevhodné chování ve veřejných prostorách (*„běžte večer na náměstí, tam je černo… ale to jsou ti noví, toužimští Romové, co dělaj bordel, pokřikují na vás“*). Silně se zde projevuje efekt odlišných životních rytmů nepracujících ve srovnání se zaměstnanými, kdy jsou v kontextu i středně velké obce lidé bez práce obzvláště nápadní. Ve vnímání pozorovatelů pak bývá posuzována účelnost trávení času na veřejných prostranstvích města, konfliktním tématem je pak „neúčelné“ trávení času, zejména pak když je spojeno s „nezaslouženou“ konzumací (pivo, cigarety, sladkosti pro děti).

I když je těžké na základě poněkud anekdotických zjištění z terénu dojít v této otázce k jednoznačným závěrům, zdá se, že rozdělení na neproblémové starousedlíky a problémové nově příchozí je příliš schematické.

Je zřejmé, že přistěhování chudých obyvatel, zejména Romů, kteří pro nově příchozí představují cizorodý prvek, bývá malými komunitami vnímáno rušivě a jako ohrožení. Je nicméně problematické mluvit o dvou odlišných skupinách. Jedním z důvodů je vzájemná provázanost mezi nově příchozími a místními rodinami prostřednictvím příbuzenských vazeb. Vnímání nově příchozích je také podstatně méně založené na vzájemném kontaktu, na nově příchozí jsou aplikovány předsudky a zjednodušení známá z médií, případně je na základě částečné negativní zkušenosti ohodnocena celá skupina. Nově příchozí trpí v místní komunitě více než starousedlí Romové špatnou pověstí, která se ale může zakládat na zkušenostech s chováním jednotlivců často v kombinaci s fámami a předsudky.

Specifickým odrazem tohoto procesu je termín „bílý cikán,“ kterým jsou často označovaní ne-Romové, kteří čelí podobným sociálním problémům a jsou vnímáni jako žijící podobným životním stylem, jaký je připisován Romům. Výzkumy v terénu ovšem vedly k určitým pochybnostem o správnosti tohoto konceptu. Je pravda, že značná část rodin žijících v „problémových“ lokalitách je smíšená a chudne. Podobně nezaměstnanost a hrozba sociálního vyloučení se nedotýká jen Romů (viz podíl Romů mezi nezaměstnanými, kap. 5.1.2), Romové nejsou ve většině ani mezi domácnostmi pobírajícími dávky v hmotné nouzi (kap. 5.1.4) nebo rodinami, se kterými pracuje OSPOD (kap. 5.5.3). Nejde nicméně o přejímání specificky „romských“ vzorců chování, ale o složité sociální procesy, které mohou být odrazem jak problémů jednotlivých rodiny, tak různých strukturálních znevýhodnění.

Na okraj si dovolíme několik poznámek k latentnímu rasismu. Podle respondentů na Žluticku v posledních letech nedošlo k žádnému konfliktu, který by byl etnicky založený nebo zpětně etnizovaný. Na druhou stranu, jak bylo poukazováno výše i jinde v textu, opakovaně jsme se v rozhovorech setkávali s negativní předpojatostí vůči Romům. Vedle kriminality, spojované s migrací, bylo velmi citlivě vnímáno zejména využití veřejných prostor. Jednou z opakovaných výpovědí o problémech města Žlutice bylo, že večer je na náměstí *„černo,“* čímž je myšlena přítomnost Romů. Oproti tomu například postávání starších bezdomovců a alkoholiků před samoobsluhou, které bývá ve velkých městech některými neseno dosti nelibě, nebylo ve Žluticích jako problém zmiňováno. Nemusí přitom jít jen o subjektivní pocit symbolického obsazení centrálních veřejných prostor města, které se navíc v době výzkumu nepotvrdilo, ale i o odraz výše zmiňovaného rozdílu životních rytmů, který odráží pocit znevýhodnění „nás“ „pracujících“ oproti „nim“ „nezaměstnaným.“ Právě otázka zvýhodňování Romů je již v současnosti vnímána velmi citlivě, jak se ukázalo z překvapivě kritického pohledu na zapojení Romů do veřejných prací (viz kap. 5.1.3). Podobně respondent v Albeřicích, kde jinak byly vzájemné vztahy hodnoceny jako „normální,“ přátelsky

sousedské, poukazoval na (domnělé) zvýhodňování Romů na úřadech: *„Říkáme* (myšleno obyvatelé Albeřic), *to se obarvi načerno a dostaneš to, co potřebuješ. Oni si to umí zařídit.“* Odrazem těchto obav je i nedávno (srpen 2013) zveřejněný text na stránkách města Žlutice, který reaguje na fámy o sestěhování Romů do města Žlutice (viz text v rámečku). K negativnímu vnímání Romů podle respondentů z expertní sféry přispívá i mediální pozornost věnovaná v posledních letech nenávistným demonstracím proti Romům. V kontextu regionu pak někteří respondenti zmiňovali i negativní dopady nedávné diskuze ohledně centra pro děti a sociálně slabé v Toužimi, které bylo na podzim 2012 zamítnuto v referendu[94] Práv tam bylo silně tematizováno domnělé zvýhodňování Romů („*Jak máme vysvětlit našim dětem, že pro někoho zde staví centra a pro ně nic?"*[95]).

Z webu města Žlutice, zveřejněno 9. srpna 2013

Stěhování do Žlutic?

Dovolte mi vyjádřit se k "zaručené" informaci o tom, že se do našeho města chystá přestěhovat 3-12 rodin z Chánova. Vedení města v tomto nepodniklo a ani se nechystá podniknout žádné kroky. Za nesmyslnou považujeme i pouhou úvahu ve výše uvedených intencích. Přidělování bytů ve Žluticích se děje podle schválených Zásad a platí pro všechny občany bez rozdílu. V tomto ohledu hodláme nadále držet nastavený trend. Rovněž prohlašuji, že stěhování kohokoliv do soukromých bytových domů nelze z pozice města nijak ovlivňovat.

V této souvislosti také připomínám, že spolupráce a činnost vládní Agentury pro sociální začleňování v našem městě není zacílena výhradně na jednu etnickou skupinu osob. Naopak se snažíme být nápomocni všem, kteří jsou předlužení, nezaměstnaní, málo vzdělaní, pohybují v sociálně nepodnětném prostředí atd.

Na radnici jsme připraveni zodpovědět všechny dotazy týkající se nejen této záležitosti.

Václav Slavík - starosta

(http://www.zlutice.cz/ODSTAVENO/)

Citlivost, nebo přesněji negativní předsudky, veřejnosti vůči etnickým aspektům sociálně orientovaných projektů asi budou jednou ze stránek problematiky, se kterou se bude nutné v průběhu lokálního partnerství průběžně vyrovnávat. Zároveň je zřejmé, že místní aktéři si jsou této skutečnosti vědomi. Venkovský charakter regionu při včasné a otevřené komunikaci v tomto směru nicméně může být i výhodou, pokud bude zdůrazňována tradiční soudržnost všech obyvatel obce. Na druhou stranu ani předcházení těmto obavám by nemělo zdůvodňovat problematická opatření, jak se tomu stalo u zásad pronajímání bytového fondu obce (viz kap. 5.3.1.1), na které je ve zmiňované reakci starosty odkazováno jako na prostředek pro rovné přidělování bytů ve Žluticích a v přihlášce města jako na preventivní opatření proti cyklické migraci.

[94] K medializaci referenda viz např. iDnes http://vary.idnes.cz/protestproti-socialnimu-centru-v-touzimi-fjv-/vary-zpravy.aspx?c=A120831_1823006_vary-zpravy_slv nebo Deník http://karlovarsky.denik.cz/zpravy_region/lide-sleduji-kauzu-socialniho-centra-20120903.html, k zamítnutí pak Romea http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/touzimsti-odmitaji-centrum-pro-deti-a-socialne-slabe-rodiny . Podle respondentů ze sdružení Český západ v tomto sehrálo negativní roli i zaměření projektu na *„sociálně vyloučenou komunitu,“* které bylo následně desinterpretováno s tím, že *„město bude stavět barák pro cikány,“* na druhou stranu je otázka nakolik jde podobné desinterpretaci předcházet.

[95] http://vary.idnes.cz/protestproti-socialnimu-centru-v-touzimi-fjv-/vary-zpravy.aspx?c=A120831_1823006_vary-zpravy_slv

6 Místní kapacity

Jednou z podstatných myšlenek, která stojí za lokálním partnerstvím iniciovaným Agenturou, je snaha o propojení relevantních aktérů s cílem vzájemné spolupráce na strategii pro sociální začleňování. V případě malých obcí, jako jsou Žlutice, je počet těchto aktérů samozřejmě nižší, než je tomu ve větších městech. Ve Žluticích je toto ještě obtížnější vzhledem k hraničnímu postavení města na okraji karlovarského okresu, kdy část funkcí plní instituce sídlící v okolních městech, zatímco v dalších oblastech instituce, které působí ve Žluticích, mají odpovědnost za menší obce v okolí. V tomto kontextu se následující kapitola vedle funkčně-administrativního zasazení města a regionu zaměřuje především na místní instucionalizované kapacity: veřejné instituce, nevládní sektor a místní sdružení (MAS Vladař, Svazek obcí Doupovské hory).

Je ale třeba říct, že výzkum identifikoval i neinstitucionalizované vazby a poloformální aktivity, které mají obzvlášť v malých obcích velký význam pro fungování místní společnosti.

6.1.1 Neziskové organizace

Podle registru neziskových organizací na stránkách ministerstva vnitra ČR je v městě Žlutice registrováno 20 neziskových organizací. Sedm z těchto organizací realizuje činnosti spojené s jízdou na koni, u dalších jde o různé činnosti od sportu po kulturu. Žádná z místních neziskových organizací se nicméně nesoustředí na sociální problematiku. I při zohlednění externích subjektů, které do Žluticka dojíždí, se dá říci, že Žluticko je obslouženo sociálními službami ze strany neziskového sektoru jen sporadicky. Externě dojíždí o.s. Světlo, které poskytuje humanitární pomoc (jídlo, oblečení), Člověk v tísni – dluhové poradenství (v návaznosti na klienty, se kterými byli v kontaktu přes karlovarskou pobočku). Žádné organizace nepůsobí v oblasti práce s mládeží.

V přihlášce Žlutic je popisována myšlenka přilákat pro sociální práci neziskovou organizaci, která by mohla působit v celém regionu, případně spolupracovat i s Toužimskem a Tepelskem. Pro volbu územního pokrytí případné budoucí spolupráce v oblasti terénní sociální práce pak bude důležitá otázka formy sociální práce. Projekty intenzivní komunitní práce, které mohou pomoci aktivovat vnitřní potenciál společenstva lidí v SVL, jsou pochopitelně náročnější na zdroje a pracovníky než méně intenzivní metody individuální sociální práce. Pracovníci neziskové organizace Český západ, kteří působí na Tepelsku a Toužimsku a na které se ve Žluticích pomýšlelo jako na možného budoucího poskytovatele sociálních služeb v regionu, uváděli jako hlavní důvod, proč nemají zájem rozšířit své působení na Žluticko, právě důraz na intenzivní formy sociální/komunitní práce.

Specifická a trochu nepřehledná situace je v obci Valeč, kde je aktivních několik neziskových subjektů, z nichž některé působí i v sociální oblasti. Z hlediska situační analýzy je důležitá zejména o.p.s. Leader Academy, která nabízí rekvalifikační kurzy zprostředkování zaměstnání (kap. 3. 5.4), a s ní propojená valečská pobočka s.r.o. Job Asistent. Obě tyto instituce jsou díky personálnímu propojení úzce vázané i na dále popsanou MAS Vladař.[96] Dalším relevantním subjektem je občanské sdružení Tranquillité (od r. 2012),[97] které má sice spíše kulturní zaměření, ale formálně zaštiťuje aktivity některých jednotlivců jako zavedení sociální práce ve Valči ve spolupráci s místní školou či provoz nízkoprahového klubu. Aktivnější společenský život je zde spojen s unikátním valečským geniem loci, který do Valče přilákal v průběhu posledních 20 let aktivní lidi, kteří se podílejí na postupné rekonstrukci

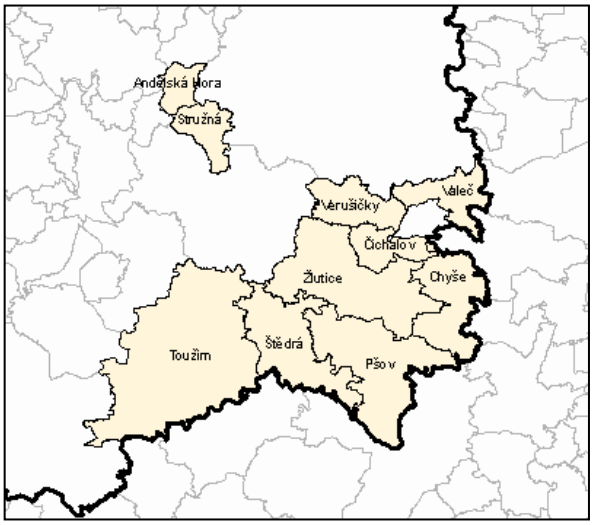
[96] http://www.leaderacademy.cz/root_dir/page/leader-academy.
[97] Informace a stanovy o.s. lze najít na https://www.facebook.com/pages/Tranquillite/394213793922319?sk=info

historických budov, a vedle vlastních podnikatelských aktivit stojí za značným množstvím kulturních aktivit. Ze strany obyvatel valečských „paneláků“ byly tyto aktivity hodnoceny nicméně spíše skepticky s tím, že většina projektů má minimální přínos pro nejzranitelnější skupinu místních obyvatel.

6.1.2 Svazek obci Doupovské hory a Místní akční skupina Vladař

Vzhledem k regionálnímu rozměru otázek sociálního začleňování na Žluticku, na které by bylo nejefektivnější reagovat koordinovanou společnou aktivitou několika obcí a dalších místních aktérů, zdají se být Svazek obcí Doupovské hory a Místní akční skupina Vladař (MAS Vladař) potenciálně důležitými aktéry, kteří se ovšem zatím neangažují přímo v oblasti sociálního začleňování.

Mapa 5: Svazek obcí Doupovské hory

Město Žlutice i okolní obce jsou součástí **Svazku obcí Doupovské hory**[98] (viz mapa 5), který byl založen v roce 2003 a sdružuje celkem 11 obce v okolí Žluticka a Toužimi (Andělská Hora, Čichalov, Stružná, Toužim, Žlutice, Chyše, Pšov, Štědrá, Valeč a Verušičky). I když sdružení obcí zahrnuje obce i mimo mikroregion Žluticka, jedná se na formální úrovni o instituci, která spojuje s výjimkou Vrbic všechny obce na Žluticku. Svazek obcí má své sídlo na žlutické radnici a společně financuje manažera, který má na starosti granty a projektovou administraci.

Svazek obcí Doupovské hory je zároveň členem **v Místní akční skupině Vladař** se sídlem ve Valči. MAS Vladař je právnickou osobou, založenou v roce 1995, s cílem:

> *„Prosazování regionálních potřeb ve strategickém a územním plánování Ústeckého, Plzeňského a Karlovarského kraje, zpracovávání a realizace společné strategie rozvoje regionu, příprava realizace a financování projektů společného zájmu přesahující rámec členů sdružení, pomoc při zajištění finančních prostředků z tuzemských a zahraničních zdrojů na realizaci projektů členů sdružení, vybudování společného informačního systému, propagace, školení a jiné vzdělávací akce.“*[99]

MAS Vladař se v souladu s politikou pro rozvoj venkova formálně podílí na implementaci evropských programů pro rozvoj venkova (LEADER) a rozhoduje o rozdělení menších grantů pro rozvoj venkova. Tedy jde na jednu stranu o platformu pro výměnu zkušeností a názorů a formulaci strategie a politických požadavků, na druhou stranu podle výpovědí má vzrůst objem rozdělovaných prostředků EU. Díky těmto funkcím lze MAS Vladař považovat za celkem důležitého místního aktéra.

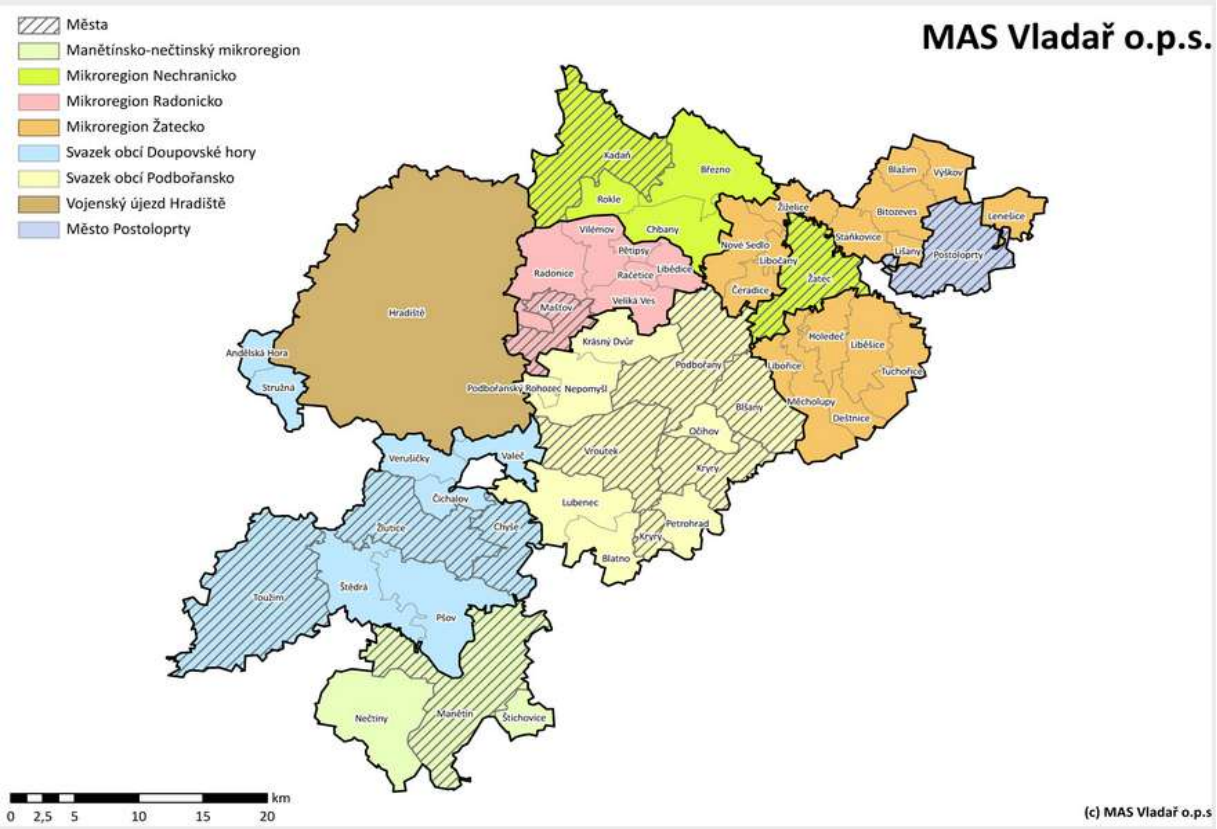
MAS Vladař má sídlo ve Valči, původně byla vázána na bývalého valečského starostu pana Sušanku, v současnosti jsou zde zřejmě úzké vazby na valečskou Leader academy (založenou firmou Job Asistent). Jedná se o velmi specifické společenství, které sdružuje občany, neziskové organizace, soukromé podnikatelské subjekty a subjekty veřejné správy,

[98] http://www.doupovky.cz/

[99] http://www.kr-karlovarsky.cz/samosprava/Documents/mikroregiony_aktualizace_13_9_13.xls

které spolupracují na rozvoji venkova a zemědělství. S výjimkou Vrbice, která není členem žádného sdružení obcí, jsou obce Žluticka členem MAS Vladař nepřímo přes členství ve Svazku obcí Doupovské hory.

Mapa 6: MAS Vladař

V letech 2008 – 2013 rozdělila MAS Vladař na dotacích celkem 72 165 266 Kč. Podrobnější analýza vybraných projektů v tabulce níže ukazuje, že obce na Žluticku byly v rámci MAS Vladař nadprůměrně aktivní a úspěšné. Obce Žluticka sice tvoří 13 % obcí zastoupených v MAS Vladař, podařilo se jim získat 22 % všech rozdělených finančních zdrojů. Dále analýza ukazuje, že většina podaných žádostí spadala do jiných oblastí, než je *„Občanské vybavení a služby*,“ což je oblast, ve které je možné žádat mimo jiné o podporu aktivit zaměřených na sociální inkluzi. Zde byl podíl získaných finančních zdrojů (5%) nižší než u jiných obcí, které jsou členy MAS Vladař.

Tabulka 16: Program LEADER - přehled o podporovaných projektech

Výzva	Celková alokace	Počet projektů		Počet projektů v oblasti „Občanské vybavení a služby“	
		celkem	z toho Žluticko[100] (%)	celkem	z toho Žluticko (%)
1 (11/2008)	8 465 599	10	1 (10 %)	1	0 (0 %)
2 (2 / 2009)	8 290 007	14	1 (7 %)	5	0 (0 %)
3 (7/2009)	4 187 016	9	1 (11 %)	3	0 (0 %)
4 (10/2009)	1 025 881	3	0 (0 %)	1	0 (0 %)
5 (3/2010)	9 951320	14	3 (21 %)	8	1 (12 %)
6 (6/2010)	5 884130	16	5 (31 %)	6	0 (0 %)
7 (10/2010)	2 07000	1	0 (0 %)	0	0 (0%)
8 (2/2011)	2 403799	6	2 (33 %)	4	0 (0%)
9 (10/2011)	1 0464145	35	6 (17 %)	26	1 (3 %)
10 (6/2012)	9 191110	25	7 (28 %)	11	2 (18 %)
11(3/2013)	11 236659	40	11 (27 %)	18	0 (0 %)
12 (5/2013)	858 600	3	1 (33 %)	0	0
Celkově v letech 2008 - 2013	**72 165 266**	**176**	**39 (22 %)**	**83**	**4 (5 %)**

Podrobný přehled aktivit za roky 2008–2012 je dostupný ve výročních zprávách.[101] MAS Vladař má také Strategický Plán LEADER MAS Vladař pro období 2009–2013[102] a připravuje v současnosti novou integrovanou strategii pro období 2014–2020.[103]

[100] Ve smyslu mikroregionu definované v 2. kapitole (uzemí obce Žlutice, Čichalov, Chyše, Pšov, Štědrá, Valeč). Vrbice není členem sdružení Doupovské hory a tímto taky není uzemí Vrbice považováno za území v oblasti MAS Vladař.

[101] http://www.vladar.cz/index.php/mas/vyrocni-zpravy.

[102] http://www.ibg-net.cz/~vladardocs/dokumenty/vladar/LEADER%202007-2013/SPL/P_1_SPL_052012.pdf.

[103] http://www.vladar.cz/index.php/isu-2014-2020.

7 Shrnutí hlavních závěrů a doporučení

Cílem předkládané situační analýzy bylo nabídnout přehled o situaci sociálně slabých občanů ve Žluticích a okolí, přičemž autoři se snažili jednotlivé problémy objasnit v kontextu celkové situace regionu. Zvláštní pozornost byla přitom věnována situaci obyvatel, kteří žili v lokalitách označených místními aktéry, kteří podali přihlášku ke spolupráci s Agenturou, jako místa, kde dochází ke koncentraci sociálně slabých a chudých obyvatel.

V následujícím textu se snažíme o shrnutí hlavních výstupů analýzy v pěti oblastech

- Pracovní trh a sociální systém
- Institucionální spolupráce a sociální práce
- Vzdělávání a mládež
- Bydlení
- Komunikace, vztahy a možnosti participace.

Každá z těchto kapitol je doplněna souborem doporučení. Tato doporučení jsou vždy rozdělena do dvou částí - sloupců. Sloupec nalevo shrnuje doporučení primárně určená místním aktérům, sloupec napravo pak shrnuje doporučení pro aktéry na regionální a státní úrovni.

7.1 Pracovní trh a sociální systém

Jedním ze zásadních problémů žlutického mikroregionu je nedostatek místních pracovních příležitostí. V důsledku ekonomické transformace po roce 1990 na Žluticku zanikla řada pracovních míst a vysoký podíl obyvatel tak za prací dojíždí. Špatná dostupnost a nevhodné napojení na veřejnou dopravu je místními obyvateli vnímáno jako jeden z klíčových problémů regionu.

Otázka dopravní dostupnosti je podstatná také vzhledem k nákladům na dojíždění. Vzhledem k tomu, že tyto náklady nejsou státem nijak kompenzovány, přestává být pro některé nezaměstnané s nízkou kvalifikací ekonomicky výhodné přijmout špatně placené pozice spojené s dojížděním. Jak se ukázalo na analýze situace některých rodin zpracované ve spolupráci se žlutickým kontaktním pracovištěm Úřadu práce, v případě osob s nízkou kvalifikací (zejména pokud jde o rodiny s dětmi) může být po odečtení nákladů na dojíždění výše nepojistných sociálních dávek srovnatelná s výší příjmu z legální pracovní činnosti. Zároveň jsou dávky ale už teď tak nízké, že je například pro rodiny odkázané na dávky obtížné zajistit podporu dětí během vzdělávání.

I přesto se projevila mezi respondenty ze skupiny dlouhodobě nezaměstnaných vděčnost za rozšíření pozic VPP v Technických službách Žlutice. Kromě určitého materiálního zlepšení situace rodiny a možnosti zaměstnání blízko místa bydliště k pozitivnímu hodnocení přispívá i znovunalezení pravidelného rytmu života, o kterém lze předpokládat, že může pozitivně ovlivnit i výchovu děti, sousedské vztahy a vnímání Romů a jiných sociálně slabých v očích majority. V případech dlužníků vůči městu Žlutice může být nicméně problematické, že práce na VPP je spojena s nastavením nového splátkového kalendáře pro splacení dluhů, v důsledku kterého se v některých případech může finanční pozice dlužníka oproti situaci v nezaměstnanosti dokonce zhoršit. V některých případech jsou pozice VPP zřejmě také hůře dostupné pro mladé lidi.

Demotivační aspekty nastavení současného sociálního systému, kde velmi nízká úroveň mezd vede k tomu, že i v případě zaměstnání se příjmy domácností pohybují na hraně

životního minima, mohou být i částečným vysvětlením pro zdánlivě rozporné hodnocení situace na lokálním pracovním trhu. Výzkumníci se na jednu stranu setkali s opakovanými stížnostmi na chybějící pracovní místa, na druhou stranu je podle zaměstnavatelů jeden z klíčových problémů města absence motivovaných pracovních sil. Velmi problematickým jevem je přitom zhoršení pracovních návyků u části příslušníků mladší generace, která na rozdíl od generace rodičů už prakticky nemá pracovní zkušenosti a její příslušníci jsou v důsledku obtížně zaměstnatelní. Reintegrace této skupiny na pracovní trh (včetně programu VPP) by měla být primárním cílem opatření v oblastech pracovního trhu a vzdělávání.

Doporučení pro místní aktéry	**Doporučení pro kraj a stát**
• Vytvořit projekty v oblasti zaměstnanosti, které reflektují problémy s dojížděním. První variantou je organizování vlastní dopravy (například ve spolupráci se zaměstnavatelem nebo jako projekt pro zaměstnanost vytvořením systému mikrobusů / sběrných taxíků[104], který by spojil menší obce s páteřními linkami veřejné dopravy s cílem urychlení dojíždění). Druhou variantou by mohlo být vytvoření projektu z evropských zdrojů, který by přímo dotoval dojíždění pracovníků s nízkou kvalifikací. • Pokračovat ve využití systému VPP. Doplnit o rekvalifikační prvky • Aktivní zprostředkování práce, třeba i zohlednění relativní geografické blízkosti do Německa • V projektech zaměstnanosti a VPP se intenzivněji zaměřit zejména na začlenění mladých lidí na pracovní trh, přičemž považujeme za podstatné zohlednit i genderovou perspektivu (zaměstnání plus starost o děti/domácnost) Specificky pro Žlutice: • Ověřit nastavení splátkové kalendáře u pracovníků VPP. Kalendáře by měly být minimálně nastaveny v souladu s pravidly pro exekuce platu.	• Ve znevýhodněných regionech jsou veřejné prospěšné práce často jediná reálná šance pro marginalizované skupiny občanů získat práci. Hlavní význam systému VPP v takových případech není příprava na přechod do jiného zaměstnání, ale stabilizace rodin a re-integrace do společnosti. Parametry VPP by měly tyto aspekty více zohlednit (například delší doba trvání, širší spektrum práce, finance). • Vzhledem k vysoce problematickým společenským a individuálním dopadům dlouhodobé nezaměstnanosti u mladých je potřeba zvážit radikální změnu systému dělby práce, který musí přestat produkovat dlouhodobě nezaměstnané. Navrhujeme konkrétně, že by stát garantoval pro mladší občany (například do 30 nebo 35 let) poskytování místa VPP. • Současné nastavení systému státní sociální podpory a dávek v hmotné nouzi je velmi nevýhodné pro příjemce, kteří pracují za nízké mzdy a dojíždějí na vlastní náklady do práce. Doporučujeme umožnit žadatelům o státní sociální podporu a dávky v hmotné nouzi uznání nákladů za dojíždění. Cílem by mělo být, že se při zaměstnání spojeném s dojížděním zachová i v takovém případě určitý rozdíl v příjmech mezi pracující a nezaměstnanou domácností.

[104] Viz německé Anruftaxi / Sammeltaxi (viz např http://www.kvv.de/linien-netz/ruftaxi.html): Úsporná forma veřejné dopravy. Taxi nebo mikrobus, který jezdí podle pravidelného jízdního řádu, pokud cestující projeví předem (přes telefon, SMS) zájem o využití služby. Z důvodu úspory jsou autobusové spoje na málo frekventovaných linkách občas nahrazeny taxislužbou.

• Využít VPP pro obnovu chodníků v Žluticích, které byly respondenty z řad občanů často kritizovány jako neudržované. Chodníkový program může mít charakter komplexního projektu, který zahrnuje například i produkci dlažby ve vlastní režii.[105] • Město Žlutice a další obce v regionu by měly (podle vzoru Mostu) požadovat účast místních dlouhodobě nezaměstnaných ve veřejných zakázkách.	• Velmi demotivační se zdá být i nastavení příspěvku na bydlení, jehož výpočet nezohledňuje (na rozdíl od doplatku na bydlení) jako příjmy příspěvky v hmotné nouzi a tedy v případě zaměstnání významně klesá. Doporučujeme nastavení, které by více respektovalo reálné potřeby lidí a hospodářství. • Česká republika reformovala fungování státních lesů (Lesy ČR, Vojenské lesy a statky) podle neoliberálních principů, které nezohledňují potřeby místních obcí a obyvatel. Navrhujeme omezit přenechávání lesních prací soukromým dodavatelům. Větší část lesních prací by měli dělat dlouhodobí kmenoví zaměstnanci státních lesů (jak je tomu například v případě bavorských státních lesů). Obce by zároveň měly získat možnost využít státní lesy v okolí obce pro realizaci projektů v oblasti zaměstnanosti. • Stát by měl požadovat účast místních dlouhodobě nezaměstnaných ve veřejných zakázkách (jako například pokračování stavby rychlostní komunikace R6 z Lubence do Karlových Varů). • Roční náklady za dojíždění do práce jsou na venkově nesrovnatelné větší než v Praze nebo jiných aglomeracích. Doporučujeme analyzovat příčiny těchto cenových rozdílů a nápravu systému dotace s cílem nastavit rovné podmínky pro všechny obyvatele.

7.2 Institucionální spolupráce a sociální práce

Vzhledem ke vzdálenosti Žluticka od obce s rozšířenou působností/krajského města Karlovy Vary, kde sídlí řada institucí s působností ve Žluticích, je ve městě Žlutice a okolních obcích velmi nízká dostupnost sociálních služeb. Existující služby se zaměřují především na starší obyvatele, výrazně chybí zejména terénní sociální práce a volnočasové aktivity pro mládež. Žlutice (ani okolní obce) nemají sociální odbor, na Žluticku také s výjimkou Valče nepůsobí žádné místní nevládní organizace, které by byly aktivní v sociální oblasti. Město

105 Příklad projektů s takovou betonovou dílnou financovanou z prostředků ESF ve slovenské obci Torysa - http://www.torysa.ocu.sk/sk/--3-13-projekty-financovane-z-fondov-e

Žlutice proklamuje zájem o spolupráci s externí NNO, je ovšem otázkou, nakolik bude v tomto úspěšné. Geograficky vzdálenější instituce se na Žluticko v současnosti dostanou spíše výjimečně.

Při analýze situace v různých lokalitách na Žluticku se ukázalo, že situace v řadě z nich je velmi podobná a vzájemně provázaná. I když se zdá, že migrace sociálně slabých z jiných regionů je na Žluticku spíše výjimečná, dochází v rámci regionu k migraci chudých, zejména Romů, mezi jednotlivými lokalitami. I vzhledem k tomuto propojení považujeme za podstatné, aby podpora v sociální oblasti vycházela ze spolupráce mezi více obcemi.

Doporučení pro místní aktéry	**Doporučení pro kraj a stát**
• Jednou z možností jak k současné situaci přistupovat by bylo založení městem vlastněné o.p.s., která by realizovala projekty v oblasti sociálních služeb a práce/tréninků v mikroregionu. Menší obce by přitom mohly finančně přispívat na terénní sociální práci, případně by mohlo jít o instituci, která by spadala pod více obcí. Vedle toho, že by se tímto rozšířily možnosti podpory sociálně slabých, je takovýto projekt možné vidět jako příležitost pro vytvoření kvalifikované pozice přímo ve městě a pro využití financí ze státních zdrojů. • Centrum pro sociální služby nebo jiný poskytovatel by měl nabízet minimálně následující služby, které v současnosti zcela chybí nebo jsou poskytovány nepravidelně: sociální práce, protidluhové poradenství, práce s mládeží, s matkami v domácnosti. • Vzhledem ke zkušenostem z jiných měst, kde se otevření nízkoprahových center setkalo se silným odporem veřejnosti, se zdá být u projektů v sociální oblasti, zejména pak u projektů zaměřených na mládež, zásadní zdůraznit, že nejde o „romské“ projekty, ale o projekty, které reagují na celkový deficit v oblasti sociálních služeb a jsou určeny pro širokou škálu obyvatel Žlutic a okolních obcí. • Zejména v menších obcích jako jsou Albeřice nebo Valeč, ale i v případě lokalit v rámci Žlutic, navrhujeme, aby sociální projekty využívaly komunitní práci, tedy nepracovaly jen s jednotlivci, ale s komunitou jako celkem a podpořily její aktivizaci. Vhodnými nástroji mohou být například	• Konstatování o nedostatečném pokrytí sociálními službami v méně osídlených oblastech kraje neznamená, že takovýto stav není možné změnit. Karlovarský kraj by měl vytvořit v rámci Střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb reálnou strategii, která by zajistila přístup k sociálním službám v oblasti. Strategie by měla definovat, které služby musí být přítomné ve všech regionech a jaká je minimální vzdálenost pro to, aby byly skutečně dostupné. • Stát nebo kraj by měl podporovat vznik mateřských center nebo klubů pro matky s dětmi ve venkovských obcích, kde je vyšší podíl mladých rodin s dětmi. • Stát by se měl systematicky zaměřovat na nedostatek sociálních služeb ve venkovských oblastech a nabízet zdroje pro rozvoj jejich infrastruktury. Jedním z nástrojů v této oblasti by mohlo být využití současné struktury MAS (místní akční skupiny), která se podílí na distribuci financí z programu EU Leader.

• Mikrogranty pro komunitní aktivity • Organizace kulturních nebo sportovních aktivit • Společné pěstování ovoce a zeleniny (které by zároveň mohlo přispět ke zlepšení a zkvalitnění stravy). • V malých obcích je zcela zásadní, aby takovéto projekty nebyly omezeny jen na romské obyvatele nebo obyvatele „lokality," ale na všechny obyvatele obce/sídla. Zároveň by měly integrovat existující neformální aktivity a struktury.	

7.3 Vzdělávání a mládež

Na základě návštěv školek a škol, rozhovorů s učiteli a řediteli ve Žluticích, Valči, Bochově a Lubenci se tato studie snaží nabídnout alespoň základní přehled vzdělávací infrastruktury ve žlutickém regionu. Vzhledem ke klesajícímu počtu dětí ve školním věku je jedním z podstatných rysů vzdělávací infrastruktury soutěž mezi školami o žáky. I když lze na obecné úrovni říct, že konkurence vede ke zkvalitnění služeb, výstupy analýzy naznačují, že může zároveň podporovat segregaci. Některé školy nabízejí materiální výhody – nejčastěji prostřednictvím bezplatné dopravy – aby si zajistily stabilní počet žáků. V kombinaci s vyšším počtem dětí ze sociálně slabších rodin ve venkovských oblastech toto může přispívat k jejich koncentraci v místních venkovských školách. Vzhledem k tomu, že celkový počet Romů v regionu je relativně nízký, než aby vedl k etnické segregaci škol, bylo by pro identifikaci odlišného sociálního zázemí dětí v různých školách v regionu Žlutic potřeba rozsáhlejšího výzkumu. Z výpovědí učitelů je také zřejmé, že problematické jevy, jako je předčasný odchod ze škol, nízké ambice ve vzdělávání nebo konzumace drog, se dotýkají širší skupiny než jen dětí žijících v „lokalitách."

V rámci výzkumu bylo možné také identifikovat několik silných a slabých stránek žlutického vzdělávacího systému. Jedním z výrazných pozitiv je neobvykle vysoká účast na předškolním vzdělávání (téměř 100%, nižší bude zřejmě ve vzdálenějších obcích/sídlech), což je možné jednak díky dostatečným kapacitám a velmi aktivnímu přístupu ředitelky žlutické mateřské školky. Oproti tomu stojí, jak se ukázalo v rozhovorech s učiteli i žáky, nedostatek atraktivních nabídek volnočasových aktivit pro dospívající. Potřeba takové nabídky je vysoká zejména v kontextu dojíždění řady rodičů za prací a tedy omezené možnosti dohledu nad dětmi. Dalším bodem je pak fungování Výchovného ústavu, který je vnímán obyvateli města i místními aktéry jako problematická instituce.

Jako nejproblematičtější vnímáme nicméně zjištění, které není možné řešit na místní úrovni, a to je dopad nákladů na dojíždění na střední školy na možnosti vzdělávání pro děti z chudších rodin. Vzhledem k tomu, že možnosti středního vzdělávání jsou na Žluticku velmi omezené, je střední vzdělávání obvykle podmíněno dojížděním nebo ubytováním na internátu. V tuto chvíli český stát nenabízí žádnou podporu pro rodiče k pokrytí nákladů s tímto spojených, což se ukazuje jako velmi problematické zejména ve venkovských oblastech. V rámci výzkumu jsme se tak opakovaně setkali s případy, kdy děti nedokončily vzdělávání v důsledku toho, že rodiče nemohli nebo nechtěli pokrýt náklady s ním spojené. I přesto, že jde zřejmě o problém, který by bylo třeba řešit na národní úrovni, bylo by velmi vhodné, kdyby město Žlutice (potenciálně ve spolupráci s dalšími obcemi, odkud jsou děti

posílány na žlutickou základní školu) identifikovalo současné možnosti podpory středního vzdělávání dětí z chudších a sociálně slabších rodin.

Doporučení pro místní aktéry	Doporučení pro stát
• Žlutice by měly otevřít nízkoprahové/komunitní centrum, kde by mladí lidé mohli smysluplně trávit čas. Takovéto centrum by nicméně nemělo být zaměřené jen na děti/dospívající ze sociálně slabších rodin, ale na všechny v daném věku. V ideálním případě by takovéto centrum mělo fungovat nezávisle na škole a maximum odpovědnosti za jeho chod by mělo stát na samotných uživatelích (ve spolupráci se sociálním pracovníkem).	• Stát by se měl zaměřit na existující finanční bariéry pro střední a další vzdělávání dětí, jejichž rodiče nejsou schopni nebo motivováni financovat další studia (střední a odborné školy, vysokoškolské studium) dětí mimo jejich bydliště. • Stát by měl analyzovat dopad koncentrace chudších (romských) obyvatel ve venkovském prostředí na místní školy. V kontextu Žluticka je takovýmto příkladem valečská škola, která v současnosti bojuje o přežití a podle některých informací zde zřejmě dochází ke koncentraci dětí ze sociálně slabších rodin (není spojeno s romským původem). • Vzhledem k opakované kritice fungování žlutického výchovného ústavu a jeho dopadů na vnímání kvality života ve městě (zejména pocit bezpečnosti) ze strany různých respondentů by možná bylo vhodné se hlouběji zaměřit na možnosti zlepšení jeho image ve městě, případně jejích řešení příčin problematické pozice ústavu.

7.4 Bydlení, dluhy a migrace

V oblasti bydlení se tato studie zaměřovala primárně na místa, kde dochází ke koncentraci chudých/sociálně slabších. Některé z těchto lokalit byly v předcházejících výzkumech definovány jako sociálně vyloučené, podle názorů autorů této zprávy nicméně nelze žádnou z lokalit nacházejících se v regionu Žluticka zařadit jednoznačně do kategorie „sociálně vyloučené.“ I přesto, že je zde zřejmá tendence ke koncentraci Romů/chudších obyvatel v některých domech ve Žluticích a ve venkovských „bytovkách“ v okolních obcích, všechny tyto lokality mají etnicky smíšené obyvatele a nejsou izolované od svého okolí. Na druhou stranu se některé tyto objekty zdají být „časovanou bombou“ – kombinace technických problémů a nezájmu nebo neschopnosti majitelů může lehce vést k situaci, kdy veřejné orgány přikáží vyklizení celé budovy nebo budov, budou-li v ohrožení životy nebo zdraví obyvatel. Vzhledem k počtu obyvatel a omezeným alternativám nájemního bydlení v regionu může toto vést k velmi problematickým situacím.

V rámci studie byly dále analyzovány příčiny, které vedou ke vzniku problematických lokalit. Ty vidíme zejména v demografickém vývoji regionu a problematické privatizaci řady domů, které dříve patřily státním zemědělským institucím. Jako nejproblematičtější se

ukázaly ty nemovitosti, o které se přestali starat jejich soukromí vlastníci – ať už proto, že se sami dostali do finančně obtížné situace nebo z jiných důvodů.

Někteří respondenti rozlišovali mezi problematickou privatizací celých domů a „osvícenější" privatizací bytů jednotlivým nájemníkům. I přesto, že současná situace v jednotlivých lokalitách toto potvrzuje, v rámci studie jsme se setkali s nemovitostí takto privatizovanou, kde byla nicméně na vysoký podíl vlastníků bytů uvalena exekuce. Rozdrobení vlastnictví může být v delším časovém horizontu problematické také vzhledem k demografickému vývoji, který povede k výraznému poklesu potřeby ubytovacích kapacit a řada obcí bude stát před otázkou zmenšení bytového fondu. Z těchto důvodů autoři této studie doporučují zvážit plány na privatizaci zbývajících městských fondů.

Studie se dále zaměřovala na příčiny vysoké fluktuace obyvatel mezi některými lokalitami. Častá migrace obyvatel, kteří (obvykle) nejsou s to platit nájem a stěhují se do jiné lokality, je ostatními rezidenty, sousedy a místními aktéry vnímaná jako výrazně destabilizující faktor, s negativními dopady na vzájemné vztahy. Nárůst tohoto jevu je třeba vidět v kontextu změn na pracovním trhu – vzhledem k rostoucímu problému obsadit byty stálými nájemníky někteří majitelé, a to zejména pokud jsou sami zadluženi, přijímají i nájemníky, u kterých není jisté, že budou nájemné splácet. Dalším faktorem je nízká spolupráce mezi majiteli a Úřadem práce a některé aspekty nastavení systému státní podpory pro bydlení, zejména její pokles v případě stěhování.

Další oblastí, kterou vnímáme jako podstatnou, je současné nastavení kritérií pro pronajímání obecních bytů ve Žluticích. I přesto, že jejich zavedení bylo motivováno velmi potřebným přehodnocením dosavadních pravidel, v rámci studie byla identifikovaná řada problematických aspektů současného nastavení, doporučujeme tedy zvážit přehodnocení tohoto systému.

Doporučení pro místní aktéry	**Doporučení pro stát**
• Aktivní spolupráce s majiteli problémových a potenciálně problémových objektů – zapojení majitelů objektů do pracovních skupin, výměna informací, spolupráce mezi majiteli a jinými orgány • Vyjasnit na matrice, že podle stávající legislativy není potřeba pro získání trvalého bydliště souhlas majitele. Tato informace by zároveň měla být aktivně rozšířena mezi občany (včetně pronajímatelů). • Celkově by se obce na Žluticku měly pokusit přesvědčit všechny občany (včetně chalupářů, kteří reálně v obcích na Žluticku žijí), aby zde získali trvalé bydliště. Je to finančně výhodné jak pro obec, tak – aspoň v případě občanů, kteří mají nárok na příspěvek na bydlení – i pro občany. • Vidíme prostor pro nový druh projektů pro cílovou skupinu mladých rodin ze sociálně slabého prostředí, které	• Doporučujeme zrušit podmínku, že příspěvek na bydlení je vázán na trvalé bydliště. Nevidíme k tomu věcný důvod a jedná se o pravidlo, které je nevýhodné pro domácnosti v nestabilní situaci. • Doporučujeme průběžně a proaktivně monitorovat technický stav domů v lokalitách s technickými problémy nebo potenciálem pro jejich vznik (tj. Údrč, Valeč, Libyně). Stát by měl v případě vzniku technických problémů mít nástroje jak velmi rychle převzít alespoň krátkodobě kontrolu ve prospěch nájemníků nad domy, kde majitel nemá zájem nebo možnost zajistit bezpečný a důstojný život nájemníků. • Jako velmi vážný problém, který výrazně přispívá k „zacyklení" sociálních problémů, vnímáme neschopnost sociálně slabých rodin hradit kauce ve výši několika měsíčních platů. Navrhujeme, aby

by vedly ke stabilizaci rodin a získáni sebevědomí. Máme na mysli např. pomoc pro svépomocnou výstavbu jednoduchých rodinných domů. Z dlouhodobé perspektivy se jeví taková forma bydlení sociálně slabých jako lepší než koncentrace chudých ve venkovských bytovkách. • Zvážit dlouhodobé dopady plánované částečné privatizace bytového fondu v jednotlivých obcích na Žluticku. Je hlavně otázkou, co se stane s byty, pokud se populace bude v dalších desetiletích výrazně snižovat – rozptýlený majetek omezuje možnosti v případě potřeby systematicky redukovat bytový fond. • V žádném případě by obce neměly privatizovat domy, které jsou už v dnešní době vnímané jako problémové. • Doporučujeme revizi stávajících kriterií pro výběr nájemníků městských bytů v Žluticích (více v kapitole 5.3.1.1).	Úřad práce vyplácel potřebným mimořádnou dávku pro zaplacení kauce formou dlouhodobé nárokové a neúročené půjčky, kterou příjemce podle svých ekonomických možností vrátí buď průběžně, nebo na konci nájemního vztahu. V dlouhodobém horizontu je potřeba otázku kauce řešit více systémově. Může k tomu přispět vznik systému sociálního bydlení a změny v systému dávek. • Zadlužení příjemců sociálních dávek a s ním spojená neschopnost platit nájmy je obrovský problém, který přispívá k destabilizaci situace v oblasti bydlení. Vzhledem k tomu, že stát hradí v mnoha případech velkou část nájmu příjemcům zpětně, stojí za zvážení, jestli by přímá úhrada nájmů na účet pronajímatele (respektive té časti, na kterou příjemce má nárok) Úřadem práce nebyla řešením, které by zabránilo vzniku mnoha krizových situací. Z pohledu pronajímatelů by se tak snížila i rizikovost určitých skupin nájemníků, které by tím pádem měly mít lepší možnosti získat důstojné bydlení mimo problémové lokality. • Stát by měl sledovat dlouhodobý vývoj trhu s nájemním bydlením ve venkovských oblastech, kde se vzhledem k demografickému vývoji jeví vznik volných kapacit jako pravděpodobný. Racionálním (v případě současné situace na Žluticku ale rozhodně předčasným) řešením by mohly být i programy pro podporu redukce bytových kapacit. Doporučujeme se takovou myšlenkou začít zabývat například formou pilotních projektů nebo výměnou zkušeností s Německem, kde stát tuto otázku řeší už mnoho let.[106] • Doporučujeme založení programu, který by komplexně řešil bytové potřeby mladých osob, které pocházejí ze znevýhodněného prostředí. Cílem by mělo být nabízet mladým rodinám podporu při

[106] Program “Stadtumbau Ost”.

	emancipaci od rodičů přes kombinace podporovaného zaměstnání a poskytování samostatného bydlení. Obzvláště ve venkovských regionech může přitom hrát velkou roli i pomoc při svépomocné výstavbě (například poskytování pozemku a materiálů, trénink).

7.5 Komunikace, vztahy a možnosti participace

Co se týká komunikace a vztahů, lze pozitivně zmínit relativně dobrou spolupráci mezi obcemi na Žluticku, která se zdá být funkční jak na neformální, tak na formální úrovni (Svazek obcí Doupovské hory a relativně aktivní účast některých obcí v Místní akční skupině Vladař). Pozitivní je bezpochyby i fakt, že mezietnické vztahy se nezdají být na Žluticku tak vyhrocené, jak tomu je v mnoha jiných částech republiky. Současné vedení města Žlutice působilo na výzkumníky progresivně a upřímně zainteresovaně v řešení situace nejchudších obyvatel regionu.

Méně pozitivní je fakt, že se město zdá být poměrně polarizované mezi zastánce starého a nového vedení. Spojení lokálního partnerství a celé sociální agendy se současným vedením města by mohlo například v případě politických změn ohrozit pokračování aktivit v této oblasti. Celkově by bylo pro další fungování partnerství určitě vhodné rozšířit okruh spolupracujících osob a institucí.

Podle některých respondentů je občanská společnost ve Žluticích spíše pasivní. Existuje zde málo spolků a občané nejsou příliš zvyklí se angažovat ve věcech veřejných. Na druhou stranu výzkumníci během výzkumu v několika lokalitách identifikovali aktivní občany (mladé důchodkyně nebo matky s většími dětmi), kteří mají důležitý podíl na fungování místních komunit a mohli by hrát i určitou roli v lokálním partnerství.

Doporučení pro místní aktéry	Doporučení pro stát
• Považujeme za správnou snahu města prezentovat lokální partnerství jako prospěšné pro všechny obyvatele Žlutic. Taková široká interpretace úkolů partnerství odpovídá reálným problémům města, kde se sociální problémy a nedostatek služeb týká podstatně širší skupiny obyvatel. • Doporučujeme upustit ve Žluticích od používání pojmu „sociálně vyloučená lokalita," neboť jinak hrozí, že tak dosud „problémovým domům" budou přisuzovány vlastnosti „ghetta," tedy i „problémovost" lokalit jinde po Česku, kde může být situace podstatně závažnější. • Pokud další obce na Žluticku projeví zájem se přímo zúčastnit lokálního	• Ve specifickém kontextu sociální integrace ve venkovských obcích zvážit možnosti spolupráce a podpory sociálně orientovaných projektů v rámci MAS, včetně alokace potřebných prostředků.

	partnerství, doporučujeme umožnit rozšíření partnerství. Inter-komunální spolupráce by mohla být nejlepším způsobem, jak řešit problémy v sociální oblasti.	